

~~ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
 ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 Γεν. αριθ. 74139
 Κατηγορία XB
 Ειδ. αριθ. 38~~

~~IB
60~~

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
 ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 *Αριθ. 41237

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 Αριθμ. 6/1158

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ

ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

38
1B
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ

ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΚΡΙΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ," Α. Ε.
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Printed in Greece
Copyright 1930

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΠΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ἀριθ. αὑτ. 38

Κατηγ. Γραμ. βιβλ. — Τέχνες

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Σκιάθον (1851-1911). Ἀλλὰ καὶ ὅσον καιρὸν ἔζησεν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔζησεν εἰς τὴν «πατρίδα». Δὲν εἶχεν ἀλλάξει σχεδὸν καμμίαν ἀπὸ τὰς ἀφελεῖς συνηθείας του, καὶ πρὸ πάντων δὲν εἶχεν ἀλλάξει τὴν διάθεσίν του. Ἐφοροῦσε πτωχικὰ καὶ παρημελημένα ρούχα, — εἶνε γνωστὸν τὸ ἀνέκδοτόν του μὲ τὸν Συγγρόν, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξέλαβε κάποτε ὡς ζητιᾶνον, — κατοικοῦσεν εἰς γραφικὰ φτωχόσπιτα, ἐκκλησιάζετο εἰς ἀποκέντρους ρομαντικοὺς ναῖσκους, ὅπου ἐξετέλει καὶ χρέη ψάλτου, συναεστρέφετο κατὰ προτίμησιν ταπεινοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, ἔτρωγε μαζί των εἰς μαγείρικα καὶ ταβέρνας, κ' ἐκρατοῦσε πιστῶς ὅλας τὰς νησιείας τοῦ χρόνου. Ἦτο καὶ μέσα εἰς τὴν πρωτεύουσάν ὁ ἐπαρχιώτης, ὁ νησιώτης, ὁ λαϊκός, ὁ ἀπλοῦς, ὁ ἀπέριτος, ὁ ἀνεπιτήδευτος. Ἡ ταπεινότης ζωῆ, ἡ ἀσυνήθης καὶ διὰ πτωχὸν ἀκόμη ἀνθρωπὸν τῶν γραμμάτων, δὲν εἶχεν αἴτιον τὴν πτωχείαν του, ὅσον

τὴν ὄρεξίν του. Παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ προσέξῃ ἰδιαίτερος εἰς αὐτὴν τὴν λεπτομέρειαν. Διότι εἶνε ἐκ τῶν κυριωτέρων πὸν θὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ μεγαλείου του. Ὑπῆρξεν ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παπαδιαμάντης, ἐργαζόμενος εἰς τὰς Ἀθήνας, — ὡς μεταφραστὴς κυρίως ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ εἰς ἐφημερίδας, — ἐκέρδιζεν ἀρκετά, ὥστε νὰ ζῆ, ἂν ἤθελεν, ἀνθρωπινώτερα. Καὶ ἂν ἔβλεπε πραγματικῶς ἀνθρωπισμὸν εἰς τὰ ψηλὰ γυαλιστερά φωκίλα καὶ τὰ λοιπὰ «φράγκικα» πὸν ἐφοροῦσαν συνάδελφοί του ὄχι βέβαια πλουσιώτεροι, ἂν ἔβλεπε πρόοδον καὶ βελτιώσιν εἰς ἓνα φαντακτερώτερον τρόπον ζωῆς, πὸν ἐπεδίωκαν μὲ κάθε θυσίαν οἱ ἄλλοι, ἔνοια σας καὶ θὰ εἶχεν ὅλην τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἐπιδιώξῃ καὶ αὐτός. Δὲν τὸ ἔκαμεν ὁμως ποτέ. Οὐτε εἰς τὴν νεότητά του, ὅταν, διὰ κάμποσα τοῦλάχιστον χρόνια, θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐξασφαλίσῃ μίαν «κἐκτημένην ταχύτητα». Ἔμεινε πάντοτε ὁ ἴδιος. Ὁ Παπαδιαμάντης ὁ Σκιαθίτης. Σκιαθίτης καὶ μέσα εἰς τὰς Ἀθήνας, προτιμῶν ἀπ' ὅλα ὅσα ἤμποροῦσε νὰ τῷ προσφέρῃ μία πρωτεύουσα, τόσον γρήγορα πολιτιζομένη, ἐξευρωπαϊζομένη ἐκεῖνα πὸν τῷ ὑπενθύμιζαν περισσότερον τὴν ἀγαπημένην του μικρὰν πατρίδα. Ἐζῆσε μὲ τὸ ὄνειρόν της, μὲ τὴν γαλανόλευκην ὀπτασίαν της, καὶ ἔμεινε πιστὸς εἰς ὅτι τὸ εἶχεν ἐμφυτευθῆ παιδιόθεν. Καὶ μὲ αὐτὰ ἔγραψεν, ἀποκλειστικῶς μὲ αὐτά.

Ἡ περιβολή του, ἡ μορφή του, οἱ τρόποι του, αἱ ἔξεις του, ἔλεγαν τὸ πρῶτον. Τὰ θαυμάσια διηγήματά του λέγουν τὸ δεύτερον. Εἶνε ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐψεύ-

τισε ποτέ, ὁ ὁποῖος ἔμεινε ἀληθινὸς εἰς ὅλην τὴν ζωὴν. Καὶ εἶνε ὁ συγγραφεὺς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐμιμήθη ποτέ, δὲν ἐπροσποιήθη ποτέ, δὲν ἐκιβδηλοποίησε ποτέ. Ἔκοψε μόνον ὀλόχρυσα νομίσματα ἀπὸ τὸ μεταλλεῖον τῆς ψυχῆς του, τῆς ἀγνῆς καὶ ἀδιαφθόρου. Διὰ τοῦτο τὸ ἔργον του εἶνε τόσον ἀληθινόν, τόσον σύμφωνον μὲ τὸν ἀνθρώπον, τόσον εἰλικρινές, τόσον αὐθόρμητον, ὅσον ἀναμφιβόλως κανεὸς ἄλλον συγχρόνου συγγραφέως. Τὰ διηγήματά του ὁμοιάζουν πλέον μὲ φυσικὰ φαινόμενα. Θὰ ἔλεγες ὅτι τὰ ἔκαμεν ἢ τὰ ἐστόλισε μόνη της ἡ φύσις. Ὅπως ἔκαμε τὸ πάγκαλον βουνόν, πὸν στολίζει κάθε βράδν μὲ μενεξέδες ἀπὸ φῶς. Ἡ ὅπως ἔκαμε τὸ χρυσοπράσινο λειβάδι τῆς ἀνοίξεως, τὸ κεντημένον μὲ μαργαρίτες καὶ παπαροῦνες. Καμμία προσπάθεια, οὔτε ἴχνος ἐπιτηδεύσεως, καὶ ἀκόμη οὔτε ἴχνος κόπου. Εἶνε ἀδύνατον, διαβάζων διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη, νὰ φαντασθῆς ὅτι ἓνας ἀνθρώπος ἐκάθησεν ἐμπρὸς εἰς τὸ τραπέζι του, ἐμόχθησε νὰ τὸ γράψῃ εἰς μεγάλα κωνὰ φύλλα μὲ ἰόχρουν μελάνην, ὅτι πρὶν γράψῃ ἐσκέφθη, ἢ ὅτι, ἀφοῦ ἔγραψε, πίνων καφέδες καὶ σιγάρα, ἔσβυσε μερικὰ καὶ προσέθεσεν ἄλλα. Ὅμολογῶ ὅτι ποτέ εἰς τὴν ζωὴν μου δὲν ἀπόρησα περισσότερον, παρὰ ὅταν ἔτυχε νὰ ἰδῶ τὸ ὀγκῶδες χειρόγραφον τῆς «Φόνισσας», ἀποτελούμενον ἀπὸ τέτοια φύλλα, δυσανάγνωστα, χουραστικά, γεμάτα σβυσίματα, λεκέδες μελάνης, καφέ καὶ καπνοῦ. Ἐνόμιζα, φαίνεται, ὅτι αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἦσαν γραμμένα, ἀλλ' ὅτι κάποιος μακάριος, πλανώμενος εἰς τὰς σμαραγδίννας ἐξοχάς, ὅπου εἶχε πλανηθῆ ἢ ὑπερφυσικῆ ἐκείνη Χαδοῦλα

ἢ Φραγκογιαννοῦ, τὰ ὑπαγόρευεν εἰς τὴν αὖραν, ἢ ὁποία τὰ ἔφερε κατ' εὐθείαν εἰς τὸν τυπογράφον.

Ἡ ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, ὁ ὁποῖος καὶ κατ' ἐπίφασιν καὶ κατὰ βάθος ἔμεινεν ἀπρόσβλητος ἀπὸ κάθε πειρασμὸν τοῦ νέου μας πολιτισμοῦ, ἀπὸ κάθε ξενισμόν, εἶνε καθ' αὐτὸ ἡ ρωμέικη λαϊκὴ ψυχὴ. Ἡ ψυχὴ, τὴν ὁποίαν οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς «πολιτισμένους», ἂν ὄχι ὅλοι, τὴν ἔχομεν κρυμμένην εἰς τὰ βαθύτερα τῆς ὑπάρξεώς μας. Ἡ διάθεσις λοιπὸν, τὴν ὁποίαν ἀκόπως διετήρησεν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν ὁ Παπαδιαμάντης καὶ τὴν ὁποίαν ὡς γνήσιος συγγραφεύς, — εἶπαμεν πόσον γνήσιος, — μεταβιάζει ἀσυνασθήτως εἰς ὅλα του τὰ διηγήματα, ἀφυπνίζει καὶ εἰς τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην, οἰασδήποτε τάξεως καὶ μορφώσεως, οἰασδήποτε ζωῆς, ὅσον ψευδοῦς καὶ προσποιημένης, μίαν διάθεσιν ὁμοίαν, ἢ ὁποία εἶνε ἢ ἀγνοτέρα, ἢ εἰλικρινεστέρα του. Εἰμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν καὶ ἢ προσφιλεστέρα του, διότι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ βαθύτερα τοῦ ἐγὼ του, ἐκεῖ ὅπου ἢ κληρονομικότης, αἱ παραδόσεις τῆς φυλῆς, αἱ ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἀποτελοῦν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τὸ ἀπόκρυφον ἁγιαστήριον τῆς ψυχῆς. Οὕτω τὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, αἱ περιγραφαὶ αὐταὶ τῆς ὥραίας φύσεως, τῆς ἐξοχῆς καὶ τῆς θαλάσσης, τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀπλῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων μᾶς μικρᾶς νήσου τοῦ Αἰγαίου, μὲ τὴν διάθεσιν, ἢ ὁποία διαχύνεται ἀπὸ αὐτά, εὐρίσκουν τὴν ζωηροτέραν ἀνταπόκρισιν. Ἀντιθέτως πρὸς ἄλλους συγ-

γραφεῖς, ξένους καὶ ἀπροσίτους, — καὶ ἴσως νόθους μιμητάς, — οἱ ὁποῖοι εἰς μάτην ζητοῦν τὴν ἡχὴ αὐτῆν, τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὴν, οὕτως εἰπεῖν, πνευματικὴν «συνουσίαν», ὁ Παπαδιαμάντης συνεννοεῖται τελείως μὲ τὸν ἀναγνώστην του καὶ ἀπολαμβάνουν μαζὶ μυστικῶς. Εἶνε ἢ ἡδονὴ τῆς ὑπερτάτης ζωικῆς λειτουργίας, τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκουν σταθερῶς συγγραφεῖς καὶ ἀναγνώσται ἐπικοινωνοῦντες. Μία ἡδονή, ἢ ὁποία ἔχει ἀμοιβαίαν τὴν ἀγαθὴν ἐπίδρασιν, τείνουσα εἰς τὴν ἐξύψωσιν, τὴν βελτίωσιν καὶ τῶν δύο. Εἰς τὸν Σκιαθίτην ἡρώα τοῦ Παπαδιαμάντη καθεὶς ἀνεγνώριζε, γυμνόν, καθαρόν, ἀπηλλαγμένον ἀπ' ὅλα τὰ περιττά, τὸν ἑαυτὸν του. Τὸ αἶσθημα τοῦ συγγραφέως, ἢ ἀντίληψις του τῆς ζωῆς, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἔβλεπε τὸν κόσμον, αἱ ἰδέαι του ἀκόμη περὶ αὐτοῦ, ἦσαν ἢ ἐγίνοντο αἶσθημα, ἀντίληψις, τρόπος, ἰδέαι τοῦ ἀναγνώστου. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικά, ἢ φθάνουσα μέχρι μυστικοπαθείας, ἢ βαθεῖα πίστις πρὸς ὅ,τι μᾶς ἐδίδαξαν νὰ πιστεύωμεν οἱ πατέρες μας, ἢ ἐπίσης βαθεῖα περιφρόνησις πρὸς ὅ,τι μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὰ ξένα, — ἀπὸ τὸ φραγκολούλουδο ὡς τὴν Φραγκοπαναγιά, — ἢ τάσις πρὸς τὸν ἀσκητισμὸν, ἢ θεωροῦσα ἀνεκφράστως τὰς χαρὰς καὶ τὰς ἀπολάσεις τῆς ζωῆς ὡς ἁμαρτίαν, ἢ μεθ' ὅλα αὐτὰ ἰσχυρὰ ἑλληνικὴ φυσιολατρεία, ἢ περιλαμβάνουσα καὶ τὸ ὥραϊον γυναικεῖον σῶμα, ἀκόμη καὶ τὸ ὥραϊον ἀνδρικόν, τὸ ὄνειρον ἐνὸς βίου εἰρηνικοῦ, ἡσύχου, ἀπλοῦ καὶ εὐτυχοῦς, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μὲ ἀκοίμητον πάντοτε τὴν προσπάθειαν πρὸς ἀποδίωξιν τῶν ὥραϊων πειρασμῶν, — ὅλ' αὐτά, τὰ ὁποία ἐφρόνει καὶ προπάντων ἡσθά-

νετο ὁ Παπαδιαμάντης καὶ οἱ ὁμοούσιοι ἥρωές του, ἀμαρτωλοὶ ἢ ἐνάρετοι, καλοὶ ἢ κακοί, οἱ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν του πλασμένοι, ἐπέδρων ζωηρότατα ἐπὶ τοῦ ἀναγνώστου, τοῦ κατὰ βάρητος ἐπίσης ὁμοουσίου. Διότι αὐτὸ τὸ κρᾶμα τοῦ ἀσκητικοῦ χριστιανοῦ, τοῦ ἔχοντος τὰς ρίζας του εἰς τὸν βυζαντινὸν ἑλληνισμόν, καὶ τοῦ εἰδωλολάτρου ἑλληνοῦ, τοῦ διατηρουμένου ἀπὸ τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα, δὲν εἶνε μόνον τὸ κρᾶμα τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀλλὰ καὶ τοῦ συγχρόνου Ρωμηοῦ γενικῶς. Ἡ διαφορὰ εἶνε ὅτι, ἐνῶ οἱ περισσότεροι, κοινοὶ καὶ ἀδύνατοι ἄνθρωποι, μεταμορφώνονται μέχρι τοῦ ἀγνωρίστου, ὁ Παπαδιαμάντης, μὲ τὸν δυνατὸν χαρακτήρα τοῦ ὑπερόχου ἀνθρώπου, τοῦ γεννημένου διὰ τὴν συγκεντρώσιν τὰς σημαντικὰς ιδιότητας τῶν συγχρόνων του καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς φυλῆς του, ὁ Σκιαθίτης αὐτός, ὁ ὁποῖος ἔζησεν ὡς Σκιαθίτης καὶ μέσα εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ Ρωμηὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος εὔρε μέσα του τὴν δύναμιν ἢ ἀποφύγη τὴν ἐπίδρασιν ἐνὸς ψευδοῦς περιβάλλοντος, ἔμεινεν ὁποῖος ἦτο, ἀμεταμόρφωτος, ἀναλλοίωτος, μοναδικός.

Εἶνε πολὺ φυσικόν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐκνυτάχθησαν ἑξαφρα εἰς τοὺς μαγικὸς αὐτοὺς καθρέπτας τοῦ Σκιαθίτου, εὐθύς ἐφώναξαν ὡς τὰ ἄστρα, ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα συγγραφεύς. Ἄν ἦσαν ξένοι, θὰ ἐθαύμαζαν βέβαια πάντοτε τὴν ζωὴν, τὴν δύναμιν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ποιήσιν τῶν ἠθογραφικῶν αὐτῶν—ὅπως θὰ συμβῆ, ἐάν ποτε μεταφρασθῆ ὁ Παπαδιαμάντης—

ἀλλ' ἴσως δὲν θὰ ἐνθουσιάζοντο τόσοσιν πολὺ. Διὰ τοὺς ἑλληνας ὁμως, οἱ ὁποῖοι ἕως τότε δὲν ἔβλεπαν σχεδὸν παρὰ μιμήσεις ἢ ἀδυναμίας, ἦτο κάτι ἄλλο. Ἐναντίωρον, ὅτι πρώτην φορὰν εἰς τὸ ἀναγεννώμενον ἔθνος ἐνεφανίζετο διηγηματογράφος τόσοσιν γνησίως ἐθνικός. Τὸ ἀνέκδοτον μὲ τὸν Συγγρόν, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ παρατυχῶν ἱατρός Ἀποστολίδης ἐβεβαίωσε τὸν ἀπατηθέντα χρηματιστὴν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐξέλαβεν ὡς ζητιᾶνον ἦτο ὁ «μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς Ἑλλάδος», χρονολογεῖται ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας. Ἄλλ' ἀπηχοῦσε τὴν κοινὴν φιλολογικὴν γνώμην, ἢ ὁποία ἔκτοτε δὲν μετεβλήθη. Ὁ Βιζυηνὸς ἔγραφε τὸ «Ἀμάρτημα τῆς μητρός μου» καὶ τὰς «Συνεπείας μιᾶς παλαιᾶς ἱστορίας», ἀλλ' ὁ Παπαδιαμάντης ἦτο ὁ πρῶτος καὶ ὁ μοναδικός. Τὸν «Λουκίην Λάρα», τὸν σεβάσιμον γενάρχη, διεδέχετο ὁ «Παπᾶ-Νάρκισσος» καὶ ἡ «Ἀσχημὴ Ἀδελφή», ἀλλ' ὁ Παπαδιαμάντης ἦτο ὁ καλύτερος διηγηματογράφος. Ὁ Κονδυλάκης ἔγραφε τὸν «Πατούχαν», ὁ Καρκαβίτσας τὸν «Ἀφωρεσμένον» καὶ τοὺς «Νέους Θεοὺς», ὁ Μητσάκης τὸν «Χρυσοθήρα», ὁ Βλαχογιάννης τίς «Ἱστορίες τοῦ Γιάννου Ἐπαχίτη», ὁ Παλαμᾶς τὸν «Θάνατον παληκαριοῦ», ἀλλ' ὁ Παπαδιαμάντης ἐξηκολούθει νὰ εἶνε ὁ ἀνώτερος καὶ ὁ ἀνυπέρβλητος. Πολὺ ἀργότερα, ὁ Καρκαβίτσας μᾶς ἐδιδεδε τὸ «Στὺς δόξες», ἀλλὰ ὁ Παπαδιαμάντης εἶχεν ἀκόμη τὰ πρωτεῖα. Ἐνεφανίζοντο ἔπειτα οἱ νεώτεροι, ἀμιλλώμενοι πρὸς τοὺς παλαιούς καὶ κάποτε ὑπερβαίνοντες αὐτούς, ἀλλ' ὁ Παπαδιαμάντης ἔμεινεν ὁ πρῶτος. Καὶ προχθὲς εἰς τὸν θάνατόν του, ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς κριτικούς καὶ

τοὺς ἐξ ὑπογυίου ἐγκωμιαστάς, ἐθρηνηθῆ ὄχι μόνον ὡς ὁ πρῶτος, ἀλλὰ καὶ ὡς ὁ μόνος. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔσβυσαν, ἔλησμονήθησαν, παρεμερίσθησαν, σχεδὸν μὲ περιφρόνησαν. Καὶ ἐπιστεύθη ἀπὸ τοὺς ἀνιδέους τὸ καθ' ὅλους τοὺς τρόπους βεβαιωθῆναι, ὅτι μεταξὺ τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ οἰουδήποτε ἄλλου ἑλληνοῦς διηγηματογράφου, ἢ γενικῶς λογοτέχνου, ἢ ἀπόστασις εἶνε οὐρανομήκης.

Ἐνεκαθεν, ὅ,τι ἐχαρακτήρισε τὴν περὶ τὸν Παπαδιαμάντην κριτικὴν εἶνε ἡ ὑπερβολὴ τοῦ θαυμασμοῦ, οὔτε κἀν συζήτησιν δεχομένου. Ἄλλ' εἶνε ἐξ ἄλλου ἀληθές ὅτι σοβαρὰ κριτικὴ τοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη δὲν ἔγινεν ἀκόμη, καὶ οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ. Διότι τὸ ἔργον αὐτὸ εἶνε σκορπισμένον ἐδῶ κ' ἐκεῖ, δυσκολοεύρετον, σχεδὸν ἀπρόσιτον. Ἄγροοῦμεν πιθανὸν τὰ περισσότερά του κομμάτια, χαμένα εἰς πρωτοχρονιάτικα, χριστουγεννιάτικα, πασχαλινὰ ἢ καὶ καθημερινὰ φύλλα παλαιῶν ἐφημερίδων—«Ἐφημερίδος», «Μὴ Χάνεσαι», «Ἀκροπόλεως», «Ἄστεως» κτλ.—καὶ μόλις γνωρίζομεν τὰ δημοσιευμένα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς Ἡμερολόγια, κἄπως προχειρότερα (*). Διὰ νὰ γράψω ἕξαφνα τὴν ἀτελεστάτην αὐτὴν μελέτην κατηγάλωσα δεκαπέντε ἡμέρας εἰς ἔρηναν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἀπεκόμισα τίποτε σχεδὸν τὸ σημαντικόν, τὸ διαφωτιστικόν. Καὶ κρίνω μᾶλλον ἀπὸ ἀμφιβόλους ἀναμνήσεις παλαιῶν μου ἀναγνώσεων, τὰς ὁποίας ἐστάθη ἀδύνατον

(*) Αὐτὰ, ἐννοεῖται, ἐγράφοντο πρὸ εἰκοσαετίας. Σήμερον, ὁ κριτικὸς ἔχει δλόκληρον σχεδὸν τὸ ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη, εἰς βιβλία διαφόρων ἐκδοτῶν.

νὰ ἐπαναλάβω. Ἐν ἀπὸ τὰ πρῶτα π.χ. διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ ὁποῖον ἐδιάβασα πρὸ εἰκοσιπενταετίας, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον εἰς ποίαν ἐφημερίδα, καὶ μοῦ ἔκαμε βαθυτάτην ἐντύπωσιν ἀριστουργήματος,—ἐπιτοφορεῖτο, ἂν δὲν ἀπατώμαι, «Χιονισμένα Χριστούγεννα», καὶ μάλιστα ἔλεγαν τότε οἱ φιλόλογοῦντες ὅτι ἦτο μίμησις κάποιου ἀγγλικοῦ,—δὲν κατώρθωσα νὰ τὸ ἐπανεύρω. Καὶ ὅμως θὰ ἤθελα πολὺ νὰ τὸ ἐδιάβαζα καὶ τώρα, ὄχι μόνον αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα μοῦ ἔφησαν ἐντυπώσεις ἐχούσας ἀνάγκην «ἐπαληθεύσεως». Ὅ,τι κυρίως δὲν κατώρθωσα ὡς τώρα νὰ συλλάβω ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ ὁποῖον τόσον ἀτελῶς καὶ ἀτάκτως ἐμελέτησα, εἶνε ἡ ἐξέλιξις του. Πότε ἄρχισε; Πῶς ἐπροχώρησε; Ποῦ ἔφθασε; Ποία εἶνε ἡ μεγαλυτέρα του ἀκμὴ; Ἀπὸ πότε ἀρχίζει ἡ παρακμὴ του;—Ἐἶνε δυνατόν νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ὁτιδήποτε θετικόν, ἂν δὲν γνωρίζῃ τὰ κυριώτερα αὐτὰ σημεῖα; Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι ἡ ἀληθινή, ἢ ἐπιστημονικὴ κριτικὴ τοῦ Παπαδιαμάντη θάοργήσῃ νὰ γίνῃ. Πρέπει πρῶτα ν'ἀνευρεθοῦν, νὰ συλλεχθοῦν ὅλα του τὰ διηγήματα καὶ νὰ καταταχθοῦν χρονολογικῶς. Ἀπορῶ δὲ εἰλικρινῶς μὲ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀποφαινόνται μὲ τόσῃν βεβασιότητα, πρὶν γίνῃ αὐτὴ ἡ ἐργασία, καὶ χωρὶς νὰ τὴν κάμουν ὁπωςδήποτε, ἐκ τοῦ προχειροῦ, αὐτοί. Γενικῶς μοῦ φαίνεται ὅτι πᾶσα κρίσις περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη εἶνε ἀρκετὰ ἀβάσιμος, προσωρινή, ὑποκειμένη ἀναγκαστικῶς εἰς ἀναθεώρησιν, ἢ ὁποία πολλὰς ἐκπλήξεις εἰμπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ. Διὰ τοῦτο ὁμιλῶ τώρα μὲ πολὺν δισταγμὸν διὰ τοῦτο ὑποπτεύομαι ἄπλῶς, χωρὶς

νά εἶμαι διόλου βέβαιος, ὅτι συγχρόνως μὲ τὸν Παπαδιαμάντην, καὶ πρὸ πάντων κατόπιν του, ἐφάνησαν μερικοὶ ἄλλοι δυνατοὶ διηγηματογράφοι, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὴν γνησίαν ρωμέϊκην ψυχὴν του, ἔχουν ἀκόμη γενικότητα πνεύματος, φιλοσοφικὴν συνείδησιν ἀνωτέραν καὶ διαίσθησιν λεπτοτέραν, ἐκφραζομένην μὲ μίαν τέχνην καὶ μὲ μίαν γλῶσσαν τελειότερας, περισσότερον ἐξελιγμένας. Ἄν ἀποδειχθῆ ποτε αὐτό, ὁ Παπαδιαμάντης μένει ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο ἢ τρεῖς μεγαλυτέρους μας διηγηματογράφους, ἀλλ' ὅχι καὶ ὁ μεγαλύτερος καθ' ὅλα.

Ὅπως δὴ ποτε, τὰ λεχθέντα ἐσχάτως περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἂν δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ὑψωθῆ ὑπεράνω τῆς κοινωρίας του καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ, περιορισθεὶς ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ τὴν περιγράψῃ, εἶχεν ὁμως ἀσύγκριτον καὶ πρωτοφανῆ λογοτεχνικὴν δύναμιν, ὥστε νὰ συμφιλώσῃ διαπαντός τὸ ἐπίθετον μὲ τὸν ἐχθρόν του—τὸ οὐσιαστικόν—καὶ νὰ κάμῃ ὥστε ἀπὸ κάθε σύγκρουσιν δύο του λέξεων νὰ ἀνὰδίδεται σπινθήρ, φῶς κλπ., εἶνε ὡραῖα φλυαρία ἀχαλινώτων θαυμασῶν ἐκ προμελέτης, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔλαβαν ποτὲ τὸν κόπον νὰ ἀναλύσουν αἰσθητικῶς οὔτε μίαν του σελίδα. Διότι, ἂν τὸ ἔκαμναν εὐσυνειδήτως, θὰ ἔβλεπαν ἀπεναντίας ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἔχει τὰς λεπτομερείας, τὰς ὁποίας θαυμάζομεν εἰς ἄλλους τεχνίτας συγγραφεῖς. Συχνὰ καταπλήσσει τὸ σύνολον, ἀλλὰ τὸ μέρος σπανίως. Διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν κοινὴν παρομοίωσιν, οἱ πίνακες του κάμουν ἐντύπωσιν ὅταν κιντᾶζονται κάπως

ἀπὸ μακρῶν. Ἡ φράσις του εἶνε σχεδὸν ἀσχημάτιστος, τὸ ὕφος του ἐλαττωματικόν, ἡ γλῶσσά του ἀνώμαλος καὶ συγχρότατα ἀκαλαίσθητος—ἐν συγκρίσει πάντοτε πρὸς τοὺς στυλλιστὴς καθαρευούσης ἢ τῆς δημοτικῆς—καὶ τὸ σχέδιον ἀκόμη τοῦ διηγήματος ἀτελές, ὡς κατὰ πρωτόγονον καὶ ἀκαλλιέργητον. Ὅτι σώζει καὶ συχνάκις μεγαλύνει αὐτὰς τὰς ἀλλοκότους συνθέσεις εἶνε ἢ διάθεσις, τὴν ὁποίαν δι' ἀσυλλήπτων μεθόδων γεννοῦν. Ἄλλ' εἶνε ἀντίρροπον, ὅτι ἡ ἡδονὴ μας θὰ ἦτο ἀκόμη ζωηρότερα, ἐντονωτέρα, ἐὰν καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας ἐδίδοτο μεγαλυτέρα προσοχή, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχουν αἱ ἀτέλειαι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι, ὅσον καὶ ἂν λησμονοῦνται εἰς τὸ τέλος, ἔχουν τὴν ἐπίδρασίν των κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναγνώσεως. Ἐὰν δὲ θελήσωμεν, διὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἐπιθέτου, νὰ ντιγράψωμεν ὅσα ἀπαντῶνται εἰς μίαν ἀπὸ τὰς καλλίστας σελίδας τοῦ Παπαδιαμάντη, θὰ εὕρωμεν τὰ κοινότατα, τὰ τετριμμένα σχεδὸν ζεύγη: ἀπότομος ἀνήφορος, ὑψηλὸς στάχυς, νυκτερινὴ αὔρα, ἀπάτητον σπήλαιον, ἄγριον καὶ γαλανὸν πέλαγος, γιγαντιαῖος καὶ θαλασσόπληκτος βράχος καὶ ἄλλα παρόμοια, κατ' οὐδὲν διαφέροντα ἐκεῖνων, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν εἰς ὅλον τοῦ κόσμου τὰ διηγήματα, ἕνα δὲ ἢ δύο, ὡς τὸ πρῶτον ἀπόγειον, τὸ ἀντίπνοον, τοῦ Βορρᾶ τὸ χαϊδευμένον ἐωθινὸν τέκνον, ὑπενθυμιζόντα τὸ ἀληθῶς δημιουργικὸν ἐπίθετον τοῦ Καρκαβίτσα. Ἄλλ' ἄς ἀντιγράψωμεν αὐτὴν τὴν σελίδα, διὰ νὰ ἴδωμεν κατὰ πόσον συγκρούονται καὶ σπινθηροβολοῦν αἱ λέξεις διαφορετικὰ ἀφ' ὅτι Παπαδιαμάντη, Χρῆστος Μηλιόνης

παρατηρεῖται τὸ ἴδιον φωτεινὸν φαινόμενον εἰς ἄλλους φωτεινοὺς πεζογράφους: «Ἡ Φραγκογιαννοῦ... ἔσπευσε νὰ φθάσῃ τὸ ταχύτερον, πρὶν ἀνατεῖλῃ ἡ ἡμέρα, εἰς τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα αὐτὴ ἐγνώριζεν. Ὑπῆρχον κατὰ τοὺς βορείους αἰγιαλοὺς τῆς νήσου πολλοὶ κλεφτότοποι, μέρη ἀπάτητα, σπήλαια, βράχοι, ὅπου ἐφύτρωνε τὸ ἀγριοβότανον καὶ ἡ κάππαρις, καὶ τὰ κριτάμα καὶ ἡ ἀρμυρήθρα, καὶ ὅπου τοὺς ὑπάρχοντας ὀλίγους δρόμους κατέστρεφον καθημερινῶς τὰ κοπάδια τῶν ἐρίφων καὶ τῶν αἰγῶν. Ἐκεῖ θὰ ἦτο τὸ ἄσυλόν της, ἐκεῖ ὅπου ἦσαν αἱ ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας της. Εἰς ἐκείνους τοὺς βορείους αἰγιαλοὺς, σιμὰ εἰς τὸ ἄγριον καὶ γαλανὸν πέλαγος, εἰς τὸ παλαιὸν Κάστρον, τὸ κτισμένον ἐπὶ γιγαντιαίου θαλασσοπλήκτου βράχου, ἐκεῖ εἶχε γεννηθῆ ἡ Χαδοῦλα καὶ ἐκεῖ εἶχεν ἀνατραφεῖ ὡς δέκα ἐτῶν κόρη...». Ὅσον καὶ ἂν εἶνε ὠραῖον, δροσερὸν καὶ ὑποβλητικὸν αὐτὸ τὸ κομμάτι, πρέπει νὰ εἶνε κανεὶς εἰδωλολάτρης διὰ νὰ μὴν ὁμολογήσῃ ὅτι ὑπὸ ἔποψιν ὕφους δὲν εἰμπορεῖ νὰ ὑποστῇ καμμίαν σύγκρισιν πρὸς σελίδας ἄλλων διηγηματογράφων, παλαιῶν ἢ νεωτέρων, καὶ μάλιστα μερικῶν δημοτικιστῶν, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἔχουν δώσει πραγματικῶς πρότυπα νεοελληνικοῦ, μεστοῦ, θερμοῦ καὶ μουσικοῦ ὕφους. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἡ σελὶς πὸν ἀντέγραφα εἶνε ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας τοῦ Παπαδιαμάντη· δὲν θὰ ἐκπλαγῆ διὰ τοῦτο κανεὶς, ἂν εἶπω, ὅτι ὑπάρχουν ἄλλαι ἀφανέστεραι, εἰς τὰς ὁποίας ἀπαντοῦν τόσον ἀφθονοὶ αἱ ἀπροσεξίαι, αἱ ἀμέλειαι, αἱ χασμωδία, αἱ ἄνευ λόγου παλλιλλογία, ὥστε

ἂν δὲν ἦσαν σελίδες τοῦ Παπαδιαμάντη, θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἐγράφησαν ἀπὸ ἄνθρωπον μὴ κοπιᾶσαντα ποτέ, ὅπως ἔλεγεν ὁ μακαρίτης Ροῦθης, «νὰ στορογγυλεύσῃ μίαν φράσιν». Βεβαίως, τὸ ἐπαναλαμβάνω, ὁ ἀναγνώστης ἀταμείβεται πάντοτε εἰς τὸ τέλος, καὶ συχνάκις μὲ τὴν μεγαλύτεραν ἀφθονίαν. Ἀλλὰ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέλος τῆς συνθέσεως, τῆς ὁποίας τόσον ὀλίγον ἐλκυστικαὶ εἶνε αἱ περισσότεραι λεπτομέρειαι καὶ τόσον ὀλίγον μεθοδικὸν τὸ σχέδιον, πρέπει νὰ εἶνε ὀπλισμένος μὲ ὑπομονήν, καὶ πρὸ πάντων μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι διαβάξει Παπαδιαμάντην.

Εἰς τὴν διάλεξιν τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ κ. Κακλαμᾶνος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς τριακονταετηρίδος τοῦ συγγραφέως μας—εἶνε μελέτη, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρισκε κανεὶς καὶ δύο τρεῖς χαρακτηριστικὰ παρατηρήσεις, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλας, τῶν ὁποίων ἡ κριτικὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀερώδεις γενικότητος δυναμένας νὰ ἐφαρμοσθοῦν εἰς κάθε καλὸν συγγραφέα—ὑποστηρίζεται ὅτι γνώρισμα τοῦ Παπαδιαμάντη ὡς διηγηματογράφου εἶνε τὸ ἀμέτρητον πλῆθος καὶ ἡ καταπληκτικὴ ποικιλία τῶν ἡρώων του. Οἱ ἄνθρωποι του, λέγει, εἶνε ἰδιότυποι, μὴ ὁμοιάζοντες διόλου μεταξύ των. Ἄν δὲν ἀπατώμαι, τὴν αὐτὴν παρατήρησιν κάμνει καὶ ὁ κ. Νιρβάνας, ὁ γράψας ἄλλως τε τὴν κριτικωτέραν ὡς τώρα κριτικὴν περὶ Παπαδιαμάντη, τιθεμένον κατὰ μέρος τοῦ ἀκράτου θαυμασμοῦ, κοινοῦ γνωρίσματος ὄλων. Ἄλλ' ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐκφράσω κάποιας ἀμφιβολίας. Δὲν ἀμφισβητῶ τὸ ἀμέτρητον πλῆθος, ἀλλὰ τὴν ποικιλίαν τῶν

ἡρώων. Μοῦ φαίνεται ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Παπαδιαμάντη ὁμοιάζουν τόσο πολὺ μεταξύ των, ὥστε δὲν ἀποτελοῦν παρὰ δύο-τρεῖς ἀνδρικούς τύπους καὶ ἄλλους τόσους γυναικίους. "Ὅχι μόνον αἱ ψυχαὶ των, τὰ αἰσθήματα, τὰ ἰδανικά, αἱ διαθέσεις των, αἱ ἀντιλήψεις των, εἶνε τὰ ἴδια, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ πολλάκις τὰ περιστατικά τῆς ζωῆς των. "Ἐν γένει ἡ ψυχογραφία, ὅπως καὶ ἡ ἠθογραφία τοῦ συγγραφέως, περιορίζεται εἰς ἓνα στενώτατον κύκλον. Τὸ μικρὸν του νησάκι φαίνεται οὕτως ἀκόμη μικρότερον, ἀδιάφορον ἂν ἔν μόνον διήγημα, ἀσχέτως πρὸς τὰ ἄλλα, εἴμπορεῖ νὰ τὸ δείχνῃ ἀπέραντον ὡς ὁ κόσμος. Δύσκολα θὰ εὑρίσκει κανεὶς ἐκεῖ μέσα μίαν ἐξέλιξιν, μίαν κίνησιν, μίαν πρόοδον σκέψεως καὶ ἐπισκοπῆς. "Υπάρχουν ἔξαφνα πολλὰ μικρὰ διηγήματα μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Παπαδιαμάντη, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶνται αὐτούσια σχεδὸν εἰς τὴν «Φόνισσαν». Βλέπων κανεὶς πάλιν τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους μὲ τὰ ἴδια περιστατικά, θὰ ἔλεγεν ὅτι πρὶν συνθέσῃ τὸν μεγάλον, τὸν τελειωτικὸν του πίνακα, ὁ ζωγράφος-συγγραφεὺς τὸν ἐσπούδασε πρῶτα εἰς σκίτσα. Πραγματικῶς αὐτὸ ἔκαμεν; ἢ μήπως ἀσυναισθῆτως μετεχειρίζετο ὡς νέον τὸ μεταχειρισμένον ὑλικόν, κλέπτων τρόπον τινὰ τὸν ἑαυτὸν του; Θὰ ἦτο σπουδαιότατον νὰ τὸ γνωρίζωμεν, καὶ ὁμως δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἐξακριβώσωμεν οὔτε αὐτό. Διότι μᾶς λείπουν τὰ ὀλίγον ἀρχαιότερα διηγήματα, τὰ ὁποῖα μᾶς ὑπενθυμίζει ἡ «Φόνισσα». "Ἐχομεν ἀμυδρῶς τὴν ιδέαν ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Παπαδιαμάντη εἴμπορεῖ νὰ εἶνε οἱ ἴδιοι καὶ νὰ ἐπαναλαμβά-

νωνται ἐπ' ἄπειρον, ὡς ἰνδάλματα ἀντικρινζομένων καθρεπῶν. "Ἀλλὰ δὲν εἴμποροῦμεν νὰ εἴμεθα καὶ βέβαιοι.

"Ὅπωςδήποτε αὐτὴ ἡ «Φόνισσα»—ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ «Παναθήναια» τῷ 1903,—εἴμπορεῖ, μέχρι τῆς ἀποδείξεω⁵ τοῦ ἐναντίου, νὰ θεωρῆται ὡς τὸ θεμελιῶδες ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ ἀριστοῦργημά του. Εἶνε ἄλλωστε καὶ τὸ μόνον μυθιστόρημα ποῦ ἔγραψεν ὁ διηγηματογράφος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ «Ρόδιν' ἀκρογιάλια», ἀσυγκρίτως κατώτερον ἔργον καὶ ἴσως μαρτύριον παρακμῆς (*). "Ἄλλ' ὅταν ἔγραψε τὴν «Φόνισσαν» ἦτο εἰς ὄλην τὴν ἀκμὴν του. "Ἡ ἔμφυτος συνθετικὴ του τέχνη εἶχε φθάσει εἰς τὴν μεγαλύτεραν τῆς ἀνάπτυξιν, καὶ μία τελεία γνῶσις τοῦ κόσμου τῷ ἐπέτρεπε πλέον νὰ νυνφώνεται ὑπεράνω τῆς ἀπλῆς παθητικῆς παρατηρήσεως. "Ἐζοῦσεν ἀκόμη εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν ἐκείνην τῆς γαλήνης—προσὸν τῆς ἐντελοῦς ὀριμότητος—τὴν ἀπαράτητον, φαίνεται, διὰ τὴν δημιουργίαν ἀριστοῦργημάτων. "Ἡ ἡρώϊς του, ἡ ἡρωὶὰ Φραγκογιαννοῦ, ἡ Φόνισσα, διαφέρει ἀπὸ κάθε ἄλλην ἡρωίδα τοῦ Παπαδιαμάντη. "Ἀκριβῶς, ἐπειδὴ ἔχει πολὺ καὶ βαθὺ τὸ ἀνθρώπινον, αἰρεται εἰς ὑπερφυσικότητα καὶ εἶνε σχεδὸν ὡς μία γενικὴ ιδέα προσωποποιημένη. Καὶ εἶνε καθαυτὸ τραγικὴ ἡρώϊς. Τὸ μυθιστόρημα τοῦ Παπαδιαμάντη εἶνε τραγωδία μεγαλοπρεπεστάτη. "Ἡ ταπεινὴ ψυχὴ τῆς χωρικῆς ἢ ὁποῖα ἀπὸ μίαν ἔμμογον ιδέαν συλλαμβάνει καὶ ἐκτελεῖ

(*). Δὲν ἐγνωρίζαμεν τότε τὴν «Γυφτοπούλαν».

τὸ κακούργημα—σειρὰν μᾶλλον κακούργημάτων—μεγαλύνεται δι' ἐνὸς ἐξαγνισμοῦ ἀφαντάστου. Ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον κάμνει μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι εἶνε καλόν, εἶνε τόση μέσα της, ὥστε φθάνει νὰ κακούργῃ μυστηριωδῶς μόνον διὰ τοῦ πόθου, τῆς θελήσεως, τῆς σκέψεως, τῆς ὑποβολῆς. Ποθεῖ μόνον μὲ ὄλην της τὴν δύναμιν νὰ πνιγῇ ἕνα κοριτσάκι εἰς τὸ πηγάδι, καὶ τὸ κοριτσάκι πίπτει μόνον του ὡς νὰ τὸ ἔσπρωξεν αὐτή. Ἡ ψυχολογία της εἶνε πράγματι θαυμασία. Τὸ πραγματικὸν καὶ τὸ φανταστικὸν συνυφαίνονται εἰς αὐτήν, διὰ νὰποτελέσουν ἕνα παράδοξον, ἀλλ' ἀληθινόν, πιθανόν, πιστευτὸν ἄνθρωπον, ὅπως μόνον εἰς κάποια πρόσωπα τῆς κυρίας Μπῆ-τσερ-Στόου, τῆς συγγραφέως τῆς «Καλύβας τοῦ μπάρομπα Θωμᾶ». Ἀσφαλῶς θὰ τὸ ἐδιάβασε κάποτε αὐτὸ τὸ αριστούργημα ὁ Παπαδιαμάντης καὶ θὰ τοῦ ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν. Ἰχνη του ἀναφαίνονται καὶ εἰς ἄλλα του διηγήματα, μᾶζι μὲ τὰ ἴχνη τοῦ Δίκεως. Ἄλλ' ὡς ἐπιστρέψωμεν, διὰ νὰ τελειώσωμεν, εἰς τὴν Φραγκογιαννοῦ. Ἔχει τὴν ἰδέαν ὅτι ὅλα τὰ κακὰ εἰς τὸν κόσμον προέρχονται ἀπὸ τὰ θηλυκά. Τὰ παθήματα ποὺ ὑπέφερον εἰς τὴν μακρὰν της ζωὴν αὐτὸ τὴν ἐδίδαξαν. Κάθε κορίτσι ποὺ γεννιέται, εἶνε διὰ νὰ προσθέσῃ μίαν πληγὴν, μίαν συμφορὰν εἰς τὸ σπῆνι του καὶ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν καταστροφὴν του. Καὶ εἰς τὰ πλούσια σπιτία, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον εἰς τὰ πτωχά. Καὶ μισεῖ ὅλα τὰ θηλυκὰ καὶ συλλαμβάνει τὴν ἀπόφασιν νὰ γίνῃ ὁ Ἡρώδης των. Τὸ κακὸν ποὺ φέρνει μία γέννησις θέλει νὰ τὸ ἐξουδετερώσῃ αὐτὴ μ' ἕνα θάνατον, μ' ἕνα φόνον. Διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν σπιτιῶν ποὺ

τ' ἀγαπᾷ, διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων ποὺ τοὺς συμπονεῖ. Σκοιῶνει, πνίγει, ἐξαφανίζει δύο, τρία, τέσσαρα κοριτσάκια... Τὸ τελευταῖον, ὡς εἴπαμεν, διὰ τῆς ὑποβολῆς. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τὴν ὑποπτεύονται καὶ τὴν ἀνακαλύπτουν. Οἱ χωροφύλακες τὴν κυνηγοῦν νὰ τὴν πιάσουν, καὶ ἡ Φραγκογιαννοῦ πεθαίνει εἰς τὸν δρόμον, πνίγεται εἰς τὸ πέραμα τοῦ Ἁγίου Σώστη, ἐνῶ ἔτρεχε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ μοναστήρι, «μεταξύ—λέγει ὁ συγγραφεὺς—τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης». Ποῖος εἰξεύρει, ἂν ὁ Θεὸς δὲν θὰ τὴν συγχωρήσῃ; Αὐτὴ εἶνε ἡ «Φόνισσα», διαμάντι μοναδικὸν τῆς φιλολογίας μας, ἔργον ποὺ θὰ διαβάξεται πάντα μὲ θαυμασμόν διὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς ψυχολογίας του, διὰ τὴν ὑποβλητικότητα τῶν περιγραφῶν του, διὰ τὴν ποιήσιν τοῦ συνόλου του καὶ διὰ τὴν γενικότητα τῆς συλλήψεώς του, ἡ ὁποία θὰ μένῃ ὡς κάτι ὠραῖον καὶ ἔταν αἱ βιοτικαὶ περιστάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται, θάνηκουν πλέον εἰς τὸ ἀπώτατον παρελθόν.

|| Ἄλλα μικρότερα διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, τὰ ὁποῖα μᾶς ἔχουν κάμει ἐπίσης βαιθυτάτην ἐντύπωσιν, εἶνε ἡ «Νοσταλγός», τὸ «Ὀλόγυρα στὴ λίμνη», ἡ «Φαρμακολύτρια» καὶ τὸ «Ὀνειρο στὸ κῦμα». Τὸ τελευταῖον αὐτὸ εἶνε ἡ ψυχολογία νεαροῦ δοκίμου, ὁ ὁποῖος παραιτεῖται τῆς ἰδέας νὰ γίνῃ μοναχός, ὅταν βλέπῃ δλόγγυμον ἕνα γυναικεῖον σῶμα νὰ κολυμβᾷ. Ἡ περιγραφή πολὺ δυνατὴ, πολὺ ρεαλιστικὴ, στηρίζει τὸν ἰσχυρισμὸν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι, εἰς τὸν πλήρη ἀντιθέσεων Παπαδιαμάντην, βλέπουν νὰ συνυπάρχῃ ὁ μυστικοπαθὴς ἀσκητὴς μὲ τὸν ὀλιστικὸν ἡδονιστὴν. Ὑποθέτομεν ὅτι αὐτὴ εἶνε μία ἀπὸ

τάς εὐτυχεστέρας ποιητικὰς ἰδιοσυγκρασίας. Πρέπει νὰνα-
φέρωμεν ἀκόμη τὸ θαυμάσιον ἐλεγεῖον, μὲ τὸ ὁποῖον
ὁ Παπαδιαμάντης ἐθρήνησε τὸν θάνατον τῆς βασιλοπού-
λας Ἀλεξάνδρας, καθὼς καὶ ἐν ἄλλο, σύντομον καὶ τό-
σον μελαγχολικόν, εἰς τὸν θάνατον τοῦ νεαροῦ ποιητοῦ
Δεληγεώργη. Ἔνας τόμος μὲ τὴν «Φόνισσαν», καὶ ἕνας
ἄλλος μὲ τὰ διηγήματα ποὺ ἀνεφέραμεν, θὰ εἶνε ἴσως τὰ
«Ἐκλεκτὰ ἔργα» τοῦ Παπαδιαμάντη. Μεταξὺ τῶν ἄλλων,
τὰ ὁποῖα εἶνε ἀμέτρητα, ἀμφιβάλλομεν ἂν ὑπάρχουν
τρία ἢ τέσσαρα ἀκόμη τόσον σημαντικά. Ἀνεγνώσαμεν
πολλά, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ἄλλην ἰδιαιτέραν ἀξίαν, παρὰ
ὅτι φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐξόχου συγγραφέως. Ὁ
Παπαδιαμάντης ἐπὶ τέλους εἶνε πάντοτε Παπαδιαμάντης,
καὶ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ συναχθοῦν καὶ νὰ ἐκδοθοῦν
εἰς πολλοὺς τόμους ὅλα του ἀνεξαιρέτως τὰ εὐρισκόμενα.
Ἄλλωστε εἶπαμεν ὅτι κανεὶς δὲν εἰξέυρει τί εἴμπορεῖ νὰ
φέρει εἰς φῶς μία ἔρευνα. Ἐνα σύντομον ἕξαφρα διήγημα
τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσαμεν κάποτε εἰς
ἐν Ἡμερολόγιον Σκόκου, χωρὶς νὰ εἶνε μεγάλο πρᾶγμα,
χωρὶς νὰ εἶνε κἂν διήγημα, δίδει ἐν τούτοις πλήρη ἰδέαν
τῆς τεχνοτροπίας τοῦ συγγραφέως, τῆς ἐντελῶς ἀτομι-
κῆς, καὶ εἰς μίαν συλλογὴν θὰ ἦτο ἐξόχως διαφωτιστι-
κόν. Περιγράφει τὸ ὀλονύκτιον γλέντι μερικῶν ἀγαθῶν
νησιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ξημερῶνονται μὲ τραγούδια εἰς τὴν
ταβέρναν. Τὸ πρῶτ' αὐτῶν, ἐκνευρισμένοι, ἀηδια-
σμένοι, ἀλλὰ προσπαθοῦντες νὰ γλεντήσουν ἀκόμη, γυ-
ρίζουν εἰς τὰ σπίτια των μὲ τραγούδια, τὴν λευκὴν ὥραν
ποὺ ἡ μικρὰ πόλις ξυπνᾷ. Αὐτὸ εἶνε ὅλον. Γοργαὶ πε-

ριγραφὰὶ χιλλίων λεπτομερειῶν ἀσυνδέτων, μὲ ράκη δια-
λόγων χωρὶς εἰρμόν, χωρὶς τάξιν. Ἄλλ' ἢ ἐντύπωσις ἀπὸ
τὸ σύνολον εἶνε τόσον ζωηρά, ὥστε ὁ ἀναγνώστης αἰσθά-
νεται ἐκπληκτος εἰς τὸ τέλος, μαζὶ μὲ μίαν ἀνέκφραστον
μελαγχολίαν, καὶ ὄλην τὴν κούρασιν τῶν ἀγρυπνισμένων
χαροκόπων, καὶ ἀκόμη ὄλην τὴν τύψιν, τὴν μετάνοιαν
τῶν σκλάβων ψυχῶν, ποὺ δὲν εἶνε ἱκαναὶ οὔτε νὰ χα-
ροῦν, οὔτε νὰ γλεντήσουν... Διὰ τὰ φθάση ὁ καλλιτέχνης
εἰς αὐτὸ τὸ θαυμάσιον ἀποτέλεσμα, δὲν μεταχειρίζεται
κανένα κανόνα, ἢ ὁ κανὼν του εἶνε μυστικὸς καὶ ἀσύλλη-
πτος. Εἶνε ἴσως τὸ ἀπολύτως αὐθόρμητον, ἢ ἔλλειψις
πάσης προσπαθείας, περὶ τῆς ὁποίας ἐλέγαμεν εἰς τὴν ἀρχήν.

Ἡ ἱστορία τῆς φιλολογίας μας θὰ κατατάξῃ τὸν Πα-
παδιαμάντην εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν. Δύο εἶνε τὰ
μεγάλαι καὶ ἐμφανῆ ρεύματα, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν
εἰς τὴν πνευματικὴν μας ζωὴν ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ
Ἑθνους καὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐλευθέρου Κράτους: τὸ
πρῶτον, γεννημένον ἐκ τῆς σχολαστικῆς παραδόσεως καὶ
στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσης ἢ τῆς καθαραιού-
σης: τὸ δεύτερον, ἀπορρέον ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς νέας ἐθνικῆς
ζωῆς καὶ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ. Ὁ Πα-
λαμᾶς ἀνόμασε τὸ πρῶτον Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν, μὲ ἀρ-
χηγούς τοὺς Σούτσους, καὶ τὸ δεύτερον Σχολὴν τῆς Ἑπτα-
νήσου, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Σολωμόν. Εἴμποροῦμεν νὰ παρα-
δεχθῶμεν τὴν διαίρεσιν τοῦ ποιητοῦ καὶ νὰ κατατάξω-
μεν καὶ τοὺς διηγηματογράφους μας εἰς τὰς δύο αὐτὰς

Σχολάς, τὰς ἀντιθέτους. Ὁ Ραγκαβῆς, ὁ Καλλιγᾶς («Θά-
νος Βλέκας»), ὁ Βικέλας, ὁ Βιζυηγός, ὁ Μωραϊτίδης, ὁ
Παπαδιαμάντης κλπ. ἀνήκουν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀθη-
νῶν. Ὁ Πολυλάς, ὁ Καρκαβίτσας, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Βλαχο-
γιάννης, ὁ Θεοτόκης καὶ ὄλοι σχεδὸν οἱ νεώτεροι ἀνήκου-
σιν εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Ἑπτανήσου. Ἀκολουθοῦν τὴν
ἑπτανησιακὴν φιλολογικὴν παράδοσιν καὶ συνεχίζουσι τρό-
πον τινὰ τὸ ἔργον τοῦ Σολωμοῦ. Εἶνε ἀληθῆς ὅτι μετὰ
τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ψυχάρη καὶ μετὰ τὴν τεραστίαν ἐκεί-
νην ἐπίδρασιν τοῦ «Ταξιδιοῦ», τὰ δύο ρεύματα, δι' ἀμοι-
βαίων προσχωρήσεων, τείνουσι νὰ συγχωνευθοῦν. Τὸν Μη-
τοσίην καὶ τὸν Δροσίνην π.χ. δὲν θὰ ἤξευρε κανεὶς ποῦ
νὰ τοὺς κατατάξῃ. Ἐπίσης ἀπὸ τοὺς νεωτέρους τὸν Παπα-
τωνίου. Χωρὶς νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ γλῶσσα τῆς σχολαστι-
κῆς παραδόσεως, ἤρχισε νὰ δυναμώνεται εἰς τὰ δημιουρ-
γικὰ ἔργα τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ν' ἀνακαινίζεται
μὲ τόσα ζωντανὰ στοιχεῖα, ὥστε βεβαίως δὲν εἶνε πλέον
ἡ καθαρεύουσα, τὴν ὁποίαν θ' ἀπέροριπτε περιφρονητικῶς
ὁ Σολωμὸς ἢ ὁ Πολυλάς. Ἄλλως τε καὶ πρὸ τῆς ἐμφα-
νίσεως τοῦ «Ταξιδιοῦ», ἢ μετάφρασις τῆς «Νανᾶς» τοῦ
Ζολᾶ ἀπὸ τὸν Ι. Καμπούρογλον (1880)—μία μετάφρασις
μνημειώδης, εἰς τὴν ὁποίαν εἰθίετο ὡς ἀρχὴ ὅτι ἀπὸ τοῦ
Ὁμήρου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶνε
μία καὶ ὅτι πᾶσα λέξις της καὶ κάθε της τύπος, ἀρχαία,
μεσαιωνικά, σημερινά, εἶνε ὁμοίως εὐχρηστο διὰ τὸν λο-
γοτέχνην—ἢ μετάφρασις, λέγω, τῆς «Νανᾶς» εἶχεν ἤδη
κάμει μίαν ἐπανάστασιν. Ὁ Μητοσίης ἦτο γέννημά της
(τὰ πρῶτα διηγήματά του ἦτο Ζολᾶ μεταφρασμένος ἀπὸ

τὸν Καμπούρογλον), ὁ δὲ Παπαδιαμάντης τὴν ἰδίαν σχε-
δὸν μέθοδον ἠκολούθησεν ἀμέσως. Ἡ καθαρεύουσα τῶν
διηγημάτων του εἶνε πλουτισμένη ἀπὸ ἄφθονα στοιχεῖα
τῆς ζωντανῆς, καὶ μὲ τὴν δημιουργικὴν πνοὴν τοῦ συγ-
γραφέως, μὲ τὴν δυνατὴν ψυχὴν ποὺ τὴν κινεῖ καὶ τὴν
πλάττει, εἶνε πραγματικῶς μία γλῶσσα, ἡ ὁποία πουνθενά
δὲν φαίνεται τόσον σχολαστικὴ. Ἡ ἐπιμονὴ ὁμοῦς τοῦ
Παπαδιαμάντη νὰ μὴν ἀποτινάξῃ μέχρι τέλους τὸν ζυγὸν
τῆς σχολαστικῆς παραδόσεως, ἢ ἀδιαφορία του πρὸς τὰς
νέας ιδέας, αἱ ὁποῖαι, εἰς τὸν καιρὸν ἴσα-ἴσα τῆς μεγαλυ-
τέρας του ἀκμῆς, εἰσέβαλον ὡς ζεῖδωρος αὔρα ἀπὸ τὴν
Ἑπτανήσον, ἀκόμη καὶ ἡ σχεδὸν ἐχθρική του στάσις πρὸς
τὸ κίνημα τῆς τελευταίας ἀπελευθερώσεως,—αὐτὸ ἀκρι-
βῶς ποὺ τὸν καθηλώνει εἰς τὴν πάντοτε κατωτέραν καὶ
δευτερεύουσαν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν,—μαρτυρεῖ ὅτι ἦτο
ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς «ἄλλης γενεᾶς» καὶ ὅτι ἡ ἐξέλιξις
του εἶχε πλέον σταματήσει μὲ τὴν ἡλικίαν. Δὲν βλέπομεν εἰς
αὐτὸν τὸν νεωτεριστὴν, τὸν ἐπαναστάτην, τὸν ὁποῖον θὰ
ἐπεριμέναμεν ἀπὸ ἓνα διηγηματογράφον τῆς ἀξίας του.
Θὰ ἔπρεπεν ἴσως δι' αὐτὸ νὰ ἔλθῃ δέκα χρόνια ἀργότερα
εἰς τὸν κόσμον,—ἀπέθανε σχεδὸν ἐξηκοντούτης,—ἀφοῦ ἄλ-
λως τε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὁμηλικίους του συγγραφεῖς τῆς Σχο-
λῆς τῶν Ἀθηνῶν δὲν προσεχώρησεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰς
νέας ιδέας. Μεγάλος δὲν ἦτο, ὅχι μόνον διότι δὲν εἶχε
τὴν δύναμιν νὰ προτρέξῃ τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ δι'
ἄλλα πολλά. Δὲν πιστεύω νὰπέκτησεν ἀκόμη ἡ νεοελληνι-
κὴ φιλολογία ἓνα ἀληθινὰ μέγαν διηγηματογράφον
—ὅσον ὁ Δοστογιέφσκις ἐννοῶ,—καὶ ἂν δὲν ἦτο ὁ Πα-

παδιαμάντης, δὲν εἶνε ὁμῶς καὶ ἄλλος κανεῖς. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὴν ἐκπνεύσαν Σχολὴν τῶν Ἀθηναίων αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος συγγραφεὺς, τὸ ἰσχυρότερον, τὸ σημαντικώτερον τάλαντον ἀπολύτως δὲ ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶνε βεβαιωμένον ὅτι δὲν ἔχει τὸν ἀνώτερόν του εἰς τὴν φιλολογίαν μας, εἶνε διηγηματογράφος δυνατός, ἰδιόρρυθμος, πρωτότυπος, κατ' ἐξοχὴν ἐθνικός, τὸν ὁποῖον τὰ μεγάλα του προτερήματα θὰ κατέτασσαν μεταξὺ τῶν πρώτων, εἰς οἵανδήποτε φιλολογίαν καὶ ἂν ἀνῆκε.

ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐγράφη τὴν ἐπομένην τοῦ θανάτου τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἄλλὰ καὶ σήμερα—μὲ ἄλλην μόνον διατύπωσιν καὶ μὲ ἄλλην γλῶσσαν—τὰ ἴδια θὰ ἐλέγαμεν διὰ τὸν συγγραφέα. Ἡ γνώμη μας δὲν μετεβλήθη ἀπὸ τὴν κατοπινὴν μελέτην τοῦ ἔργου του, ἀλλ' οὔτε κ' οἱ νεώτεροι κριτικοὶ εἶπαν δι' αὐτὸ τίποτε κατ' οὐσίαν διαφορετικόν.

Σ.τ.Σ.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ

ΑΣΤΕΙΑΝ ἀληθῶς ιδέαν συνέλαβε πρῶταν τινὰ Κυριακῆς ὁ Τοῦρκος κατῆς ἐν Ἄρση, ὅστις ἀφοῦ ἠθώωσε πανδήμως καὶ σκανδαλωδῶς δύο ὁμοεθνεῖς του, ἀπαγαγόντας ἄκουσαν Ἑλληνίδα κόρην ἐκ τῶν παρακειμένων χωρίων, ἀπῆλθεν ὡς καλὸς μουσουλμάνος νὰ πάρη ἀμπέτσι, πρὸς ἀγνισμὸν καὶ ἀπολύμανσιν!

Ὁ ἄξιος Τοῦρκος δικαστής, πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ὑφ' ὧν ἐκοσμεῖτο, ἦτο δεξιώτατος εἰς τὸ ν' ἀνακαλύπτει, πρὸς πρόχειρον δικαιολογίαν τῶν ἀποφάσεών του, πάμπολλα ἐδάφια τοῦ Ἱεροῦ Νόμου ἀγνοούμενα συνήθως ὑπὸ τῶν ἀμαθεστέρων συναδέλφων του, καὶ δεινὸς εἰς τὸ νὰ ἐκτείνῃ καὶ νὰ συστέλλῃ ἐκάστοτε, ὡς ἔμπειρος σκυτοτόμος, τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἱερῶν ρητῶν. Ἦδύνατο, ἐν ἑλλείψει ἄλλου προτύπου, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπογραμμὸς τῶν νομολόγων καὶ τῶν δικορράφων παντὸς χρόνου καὶ τόπου. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι, ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, τὸ ζήτημα ἦτο πολὺ ἀπλούστερον, ἢ ὅσον σήμερον δύναται νὰ εἶνε, διότι ὁ αὐτὸς ἦτο συνήγορος ἅμα καὶ διαιτητής.

Κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην, τὸ ἐδάφιον τῆς Ἱερᾶς Βίβλου, ὅπερ ἀνεκάλυψεν ἢ εὐκόλος ὀξυδέρκεια τοῦ δικαστοῦ τούτου, εἶχεν ὡς ἐξῆς, κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ

μετάφρασιν: *Αἴνος τῷ Θεῷ. Ἐάν νέα γυνή ἀπιστος ἀλλάξη κύριον, καὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἀπίστον μεταβῆ εἰς ἀληθῆ πιστόν, ὁ δεύτερος κύριος εἶνε ἐνδικώτερος.* (Ὅρα Κορανιον, ἐν κεφαλαίῳ ἢ *Κάμηλος* ἐπιγραφομένου).

Τὸ ἐδάφιον δὲν ἦτο σαφές, οὐδ' ἐφηρομόζετο ἀβιάστως εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Ἄλλ' ὁ ἄξιος λειτουργὸς τῆς Θέμιδος δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ εὖρη καὶ ἄλλο καὶ νὰ τὸ συγκολλήσῃ μὲ τὸ πρῶτον οὕτως, ὥστε νὰ πείθῃ πάντα ἀληθῆ μουσουλμάνον περὶ τοῦ ἀσφαλοῦς τῆς κρίσεως: *Ἐάν ἀληθῆς πιστὸς ἔχη δούλην ἀπίστον, καὶ δὲν τὴν ἐπεισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν, δὲν δύναται νὰ τὴν μεταπωλήσῃ εἰς ἀπίστον, ἀλλ' εἰς πιστόν.* (Ὅρα κεφ. ἢ *Βοῦς Ἰεροῦ Νόμου*).

Σημειωτέον ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα, καὶ τὰ κεφάλαια εἰς ἃ ἀνήκουσι, δὲν εἶνε ἐκ τῶν γνησιωτέρων. Οἱ σοφοὶ σχολιασταὶ τοῦ Κορανίου οὐδέποτε συνεφώνησαν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κεφαλαίων οὐδὲ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ περιεχομένου. Ἄλλ' ὁμολογητέον ὅτι οὐδεὶς λειτουργὸς τῆς δικαιοσύνης δεφεῖλει νὰ ἐρμηνεύῃ ἄλλως τὰ κείμενα τῶν νόμων ἢ ὅπως προχείρως ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, καὶ τὸ δικαστήριον τῆς Ἄρτης δὲν ἦτο βεβαίως ἀκαδημία νομοδιδασκάλων.

Ἄλλ' ὅμως, παρὰ τὴν τόσῃν ἐμπειρίαν καὶ εὐθυκρίσιαν του, ὁ εἰρημένος Τοῦρκος δικαστὴς ἔκαμνε τὸν λογαριασμὸν ἄνευ τοῦ ξενοδόχου. Ἡ ἀρπαγεῖσα Ἑλληνὶς κόρη ἦτο ἀναδεκτὴ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη, τοῦ περιβοήτου τῆς Ἀκαρνανίας ἀρματολοῦ, ὅστις ἀτυχῶς ἦτο ἀμαθὴς καὶ δὲν ἤξευρε νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ ρητὰ τοῦ Κο-

ρανίου. Δὲν ἐνόει δὲ καὶ ὡς ἀστείον τὸ πρᾶγμα, ὅπως ἡμεῖς τὸ περιεγράψαμεν ἐν ἀρχῇ, διότι φύσει δὲν ἡγάπα ν' ἀστεΐζεται.

Ἡ νεάνις ἦτο μνηστὴ τοῦ Νίκου Ντάσκα, εἰρηνοκοῦ ἀγρότου κατοικοῦντος εἰς παρακείμενον χωρίον. Ἦτο φιλόπρονος καὶ ἀπὸ πρωΐας μέχρι ἐσπέρας ἠσχολεῖτο εἰς τὰ ἔργα τοῦ οἴκου, ἐπιμελουμένη καὶ τριῶν νεωτέρων ἀδελφῶν, ὧν ὁ μεγαλύτερος ἦγε τὸ δωδέκατον ἔτος. Αὕτη δὲ ἦτο δεκαοκταέτις. Ἡ μήτηρ αὐτῆς εἶχε γνώμην νὰ μὴ τὴν ὑπανδρεύσῃ ἀκόμη, καὶ ἠλπίζεν ὅτι καὶ μετὰ τὸν ἀρραβῶνα ὁ γάμος ἔμελλε νὰ βραδύνη ἀρκοῦντως, ὥστε νὰ προλάβῃ ἡ νεωτέρα ἀδελφὴ νὰ ἠλικιωθῆ, πρὸς ἀνακούφισιν καὶ χαρὰν τῆς μητρός. Μίαν βοηθὸν εἶχε, μόνην τὴν *Βάσω* της, καὶ ὄχι ἄλλην. Διὰ τὴν νὰ βιασθῆ ὁ σύζυγός της νὰ τὴν δώσῃ; Ἄλλ' ἐκεῖνος ἄλλως ἐφρόνει, καὶ διὰ λόγους, ὧν μόνον τὸ ἐν ἑκατοστὸν ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῆ, ἐπεθύμει νὰ ὑπανδρεύονται ὡς τάχιστα αἱ νεαί. Ὅσον γρηγορώτερα τόσον καλύτερα. Τί τὸ θέλεις τὸ βάρος αὐτὸ εἰς τὴν οἰκίαν; Δὲν εἶνε καλύτερον νὰ τὸ ξεφορτωθῆς; Ὅποιος εὕρισκει πρόθυμον ἀναδέκτην τοῦ φορτίου, καὶ δὲν τὸ μεταβιβάζει εὐθύς, ἄκραν ἐμπιστοσύνην ἔχει εἰς τοὺς ἰδίους ὤμους ἂν δὲν εἶνε ἀνόητος. Ταῦτα ἐφρόνει ὁ Κώστας Μαντᾶς, ὁ πατὴρ τῆς Βασίλως, τὴν ὁποίαν εἶχε πονηρὸν γραῖδιον ἀποτολμήσει μίαν ἡμέραν ὅπως ρίψῃ εἰς τὰς χεῖρας Τοῦρκου, ὅστις ἤθελε νὰ τὴν ἔχῃ εἰς τὸ χαρέμι του.

Ἐν τούτοις ἡ Βασίλω δὲν ἤθελε πιστεύσει τοὺς λόγους της, διότι ἡ γραῖα Κυπαρισσοῦ εἶχεν ἀνέκαθεν κα-

κὴν φήμην εἰς τὸ χωρίον. Ἄλλὰ ψευδεῖς τινες διηγῆσαις τόσον καλῶς συνιστῶνται καὶ τόσον εὐχερῶς συμπίπτουσιν, ὥστε σατανικὸν ἔργον φαίνεται ἡ συναρμολογία αὐτῶν. Ποῖος τῆς εἶπε τῆς γρᾶϊας Κυπαρισσοῦς, ὅτι ἡ μήτηρ τῆς κόρης εἶχε λησμονήσει τὸ δεῖνα ὕφασμα εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ δὲν τὸ ἔλαβε μεθ' ἑαυτῆς τὴν πρωΐαν, ἀπεροχομένη εἰς τὸν ποταμόν; Ποῖος τὸ ἤξευρεν, ἀφοῦ κανεῖς δὲν τὴν ἔστειλε; Διότι εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ μήτηρ Μελάχρω εἶχε μεταβῆ ἀπὸ πρωΐας εἰς τὸν ποταμὸν μετ' ἄλλων γυναικῶν, διὰ τὰ λευκάνη. Ὅσαύτως εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ μικρότερον κοράσιον καὶ ὁ ὑστερότοκος υἱὸς μετέβησαν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς μικρῶν ἀπεχούσης Ἄρτης, διότι εἶχεν ἤδη ἡ Ἄρτα σχολεῖον κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον. Ὁ δὲ πατὴρ ὅστις ἤθελε τοὺς ἀνθρώπους φιλοπόνους, ὡς ὑποκειμένους εἰς τὴν πρώτην ἐκείνην καὶ παλαίφατον τῶν πρωτοπλάστων ἀράν, εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τοὺς ἀγροὺς τὸν δευτερότοκον υἱόν, ὥστε ἡ νεάνις εὐρίσκετο μόνη οἴκοι. Ἐνῶ λοιπὸν ἐκάθητο ἐπιγράπτουσα παλαιὰ φορέματα παρὰ τὴν ἐστίαν καὶ εἶχε κλειδομένην ἔσωθεν τὴν θύραν διὰ διπλῆς στροφῆς, διότι συνήθεια ἦτο τὰ κλειώνται αἱ κόραι ὅταν ἦσαν μόναι, ἀκούει τὴν θύραν κρουμένην. Ἡ νεάνις ἔξεπλάγη. Αἱ γειτόνισσαι ὄλαι σχεδὸν ἔλειπον ἦσαν εἰς τὰ ἔργα των. Ποῖος τὰ εἶνε;

— Ἄνοιξε, εἶπε μεμψίμοιρός τις φωνή, ἥτις ἐφαίνετο ἐκπεμπομένη ἐκ βαθέος μυχοῦ καὶ ὡς τὰ διήρχετο δι' ἀόπλων καὶ νωδῶν οὐλων.

— Ποῖος εἶσαι; ἐπανάλαβε τὸ δεύτερον ἡ κόρη δυσπιστοῦσα.

— Ἐγώ, ἡ θεῖα Κυπαρισσοῦ.

— Ἡ θεῖα Κυπαρισσοῦ; εἶπεν ἡ νεάνις δισταζούσα. Τί θέλεις;

— Μ' ἔστειλεν ἡ μάνα σου.

Ἡ νεάνις ἐγεθηεῖσα ἀπῆλθε καὶ ἤνοιξε τὴν θύραν καὶ εἰσῆλθεν ἡ Κυπαρισσοῦ. Τὸ γραδίον ἦτο ἐβδομηκονταετὲς περίπου, ρικνόν, κεκυφὸς καὶ ἀπαίσιον. Τὸ μείδιμα, δι' οὗ ἐζήτει τὰ θωπεύσει τὴν κόρη, ἐνεποίει φρικασίαν.

— Σ' ἔστειλεν ἡ μάνα μου; ἠρώτησεν ἡ νέα. Καὶ ποῦ τὴν ἤρεις;

— Εἰς τὸν ποταμόν.

— Καὶ τί σοῦ εἶπε;

— Μοῦ εἶπε τὰ τῆς πᾶς τὸ πανί.

— Τὸ πανί; Ποῖο πανί;

— Τὸ δίμιτο. Ἐέχασε τὰ τὸ πάρη μαζί της τὸ πρωί.

Ἡ κόρη στρέψασα τὸ βλέμμα πρὸς τὴν γωνίαν, παρ' ἣν ἴστατο κεκοσμημένος ὁ σωρείτης τῶν στρωμάτων καὶ σινδόνων, εἶδε τῷ ὄντι ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ τὸ δίμιτον ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ἡ μήτηρ της πρέπει τὰ ἐλησμονήσει βεβαίως, διανοήθη. Ἀφοῦ μετέβη εἰς τὸν ποταμὸν διὰ τὴν ἐνεργήσῃ γενικὴν γνάφευσιν, δὲν ἔμελλε τὰ παραλίπη ποτὲ τὴν νεοῦφαντον ταύτην ὀθόνην.

Καὶ δὲν εἶχεν ἀκούσει μὲν παρὰ τῆς μητρὸς της ρητῶς ὅτι εἶχε σκοπὸν τὰ λάβη μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὸ δίμιτον, ἀλλὰ συλλογιζομένη εὐρίσκειν ὅτι οὕτως ἔπρεπε τὰ ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἀφοῦ τὸ εἰρημένον ὕφασμα εὐρίσκετο εἰς τὴν πρόχειρον ἐκείνην θέσιν. Ἐν τούτοις εἶχεν ἡ κόρη ἐνδοιασμούς.

— Σ' ἔστειλεν ἡ μάνα μου διὰ νὰ τὸ πάρῃς... νὰ τῆς τὸ φέρῃς;

— Ἐμένα; Ὅχι, εἶπεν ἡ γραῖα. Ἐσὺ νὰ τῆς τὸ πᾶς.

— Ἐγώ!

Καὶ ἡ νέα ἤρχισέ νὰ σκέπτηται. Μιάς ὥρας ὁδοιπορία! Καὶ ἀπὸ πολλοῦ ἡ μήτηρ της τὴν εἶχε συνηθίσει νὰ μὴ ἐξέροχηται σχεδὸν ἐκ τῆς οἰκίας. Ἦτο δυνατόν νὰ δώσῃ τώρα τοιαύτην παραγγελίαν; Κόρη νεαρά, δειλή, μεμνηστευμένη, νὰ πορευθῆ ἰδίᾳ εἰς τὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ ὅπου λευκαίνουνσι; Τότε λοιπὸν διατί νὰ θέλωσι νὰ τὴν ὑπανδρεύσωσιν; Αὐτὴ εὐτυχὴς θὰ ἦτο, ἂν ἔζη ἀκόμη τὸν κατ' ἀγροὺς βίον, ὅστις ἦτο τόσον φαιδρὸς καὶ ἀφροντισ, καὶ συνέτεινε τόσον πολὺ εἰς τὸ νὰ καθιστᾶ εὐρωστον τὸ σῶμα καὶ ροδίνας τὰς παρειάς. Ἄλλ' ἀφοῦ τὴν ἐμνήστευσαν, διατί ἀπαιτοῦσι παρ' αὐτῆς τοιαύτην ἀνήκουστον ἐκδρομὴν; Πῶς νὰ τὸ μάθῃ ὁ μνηστὴρ της;

— Ἄκουσε νὰ σοῦ πᾶ, γιγαγιά, εἶπεν ἡ νέα. Θέλεις νὰ τὸ πάρῃς ἰδίᾳ σου τὸ πανὶ αὐτὸ νὰ τῆς τὸ φέρῃς; Θὰ σὲ πληρώσῃ ὁ ἀφέντης (πατήρ) μου.

— Ἐγώ; γρηὰ γυναῖκα, ἐμορμύρισε ἡ Κυπαρισσοῦ, εἰμπορῶ ἐγὼ νὰ τρέχω;

— Δὲν εἰξέυρεις κανένα παιδί, νὰ μοῦ κάμῃς τὴν χάρι, νὰ τοῦ πῆς νὰ τὸ πάρῃ;

— Δὲν βλέπω παιδιὰ εἰς τὸ χωριό, εἶπεν ἡ γραῖα, τὰ μικρὰ εἶνε στὴν Ἄρτα, στὸ σχολειό, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μεγαλύτερα εἶνε εἰς τὰ χωράφια.

— Ὡ, Χριστέ μου, βάσανα. Καὶ τώρα τί νὰ κάμω;

— Μοῦ εἶπε νὰ τῆς τὸ πᾶς γρηγορα, ἐπέμεινε ἀδυσωπῆτως ἡ γραῖα.

Καὶ στρέψασα τὰ νῶτα ἀπῆλθε, καταλιποῦσα ἐν ἀμηχανίᾳ τὴν ἀτυχῆ κόρη. Ἀφοῦ ἐσκέφθη ἐπὶ μακρόν, καὶ ἔλαβε πολλὰς ἀντιφατικὰς πρὸς ἀλλήλας ἀποφάσεις, ἐνόμισεν ὅτι τὸ καλύτερον ἦτο νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν μητέρα. Διότι δὲν ἀμφέβαλλεν ὅτι ἡ μήτηρ της τῷ ὄντι εἶχε πέμψῃ τὴν παραγγελίαν ταύτην. Ἄλλως ἦτο ἀδύνατον νὰ εἰξέυρῃ ἡ γραῖα αὐτὴ, ὅτι ὑπῆρχεν ὕφασμα δίμιτον πρὸς λεύκανσιν, καὶ ὅτι ἡ μήτηρ της τὸ εἶχε παραλίπελ ἐκ λήθης. Ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον, ἀλλ' εἰς τὰ γραῖα οὐδὲν ἀδύνατον ὑπάρχει, καὶ τοῦτο ἠγνόει ἡ ἀμαθὴς καὶ ἀπειροσ κόρη. Τῷ ὄντι εὐκόλον ἦτο νὰ μάθῃ ἡ γραῖα ὅτι εἶχεν ὑφάνει ἀκριβῶς ἡ Μελάχρω ὕφασμα τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον, εὐκόλον ἦτο νὰ συναντήσῃ τυχαίως ἢ ἐπίτηδες τὴν σύζυγον τοῦ Μαντᾶ φέρουσαν τὴν ἀποσκευὴν της τὴν προΐαν, καὶ νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἐκ τῆς ἀποσκευῆς ταύτης ἔλλειψιν ἐνὸς ὑφάσματος. Διότι ἡ μὲν κατασκευὴ ὀρθόνῃς ἢ ἐσθῆτος ἢ σινδόνης συνεζητεῖτο πάντοτε, ὡς εἰκός, μεταξὺ τῶν γυναικῶν εἰς τὰς κόμας, ὅπου ὁ γυναικεῖος βίος εὐήλιος πάντοτε διέροχεται ἐπὶ τῶν ἀνδῆρων, εἰς τὰ προαύλια καὶ παρὰ τὰς κρήνας, καὶ δὲν φθείρεται μονοτόνως εἰς πολυροφούς καὶ βαθυσκίους οἰκοδομὰς καὶ ὀπισθεν φυσικῶν ἢ ἠθικῶν δρυφάκτων ἢ κοινωνικῶν προχωμάτων. Τέλος ἡ νέα ἔλαβε τὴν ὀρθὴν καὶ ἐξελθοῦσα ἐκλείδωσε τὴν θύραν. Ἐλαβε τὴν ἀνώμαλον καὶ ἐλικοειδῆ ἐκείνην ὁδόν, ἣν ἔλαφρὰ ὡς στρουθῖον διήρχετο ἄλλοτε ἀνυπόδητος, μὴ φοβουμένη

νά πατῆ ἐπὶ λεπτῶν ἀκανθῶν καὶ χαλίκων, διότι οἱ πόδες της, ἀφότου ἐξ ἀνάγκης ἐφόρεσαν περικνημίδας, δὲν εἶχον λεπτυνθῆ ἀρκούντως ὥστε νὰ καταστῶσιν εὐπαθεῖς καὶ δυσκίνητοι.

Εἶχε διαβῆ ἤδη τὴν κρημνώδη ἀτραπὸν, τὴν ἄγουσαν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ χωρίου εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ κατῆλθεν εἰς τὸ ρεῦμα. Ὁ ἥλιος ἐμεσουράνει ἤδη, καὶ ἡ νέα ἀσθμαίνουσα ἔστη ὅπως ἀνασηκώση μικρὸν τὸ κράσπεδον τῆς ἐσθῆτός της καὶ περιδέσῃ αὐτὸ δι' ἱμάντος περὶ τὴν ὀσφύν, καθιστώσα ἐλευθερώτερον τὸ βῆμα. Ἐφάνη δὲ ὁ μακρὸς καὶ ποδῆρης χιτῶν, κατάλευκος, καλύπτων τὰς εὐμελεῖς κνήμας, καὶ τὸ μεσοπόριον κατερχόμενον μέχρι μέσων τῶν κνημῶν. Ψυχὴ ἀνθρώπου οὐδαμοῦ ἐφαίνετο, καὶ διὰ τοῦτο εἶχε νομίσει ἡ νέα ὅτι ἡδύνατο οὐχὶ ἄνευ κοσμιότητος νὰ καταστήσῃ τὴν ἐνδυμασίαν της εὐζωνοτέραν. Αἴφνης ἐλαφρὸς θόρυβος ἠκούσθη ὀπισθεν τῶν φύλλων, καὶ ὁ θάμνος ἐκινήθη. Ἡ νέα πτοηθεῖσα ἐστράφη δι' ὀρμητικοῦ κινήματος. Μόλις ἐπρόλαβε νὰ ἀφήσῃ νὰ πέσῃ πάλιν εἰς τοὺς πόδας τὸ κράσπεδον τοῦ φορέματός της.

Ο ΕΚΠΗΔΗΣΑΣ ἐκ τοῦ θάμνου ἀνθρωπος πρέπει νὰ ἦτο τρομερὸς τὴν θεάν, διότι ἡ νέα ἀφῆκε κραυγὴν. Τῷ ὄντι δὲ ἦτο Τοῦρκος ὁ ἀνθρωπος οὗτος, Τοῦρκος μὲ σαρίκιον. Σαρίκιον μὲ διπλᾶς καὶ τριπλᾶς στροφάς, λευκὸν καὶ χρυσοκέντητον, σαρίκιον ὑπερμέγεθες, καλύπτων ὄχι μόνον τὴν κεφαλὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν τράχηλον καὶ τοὺς

ὄμους. ὦ, πόσον τρομόν ἠσθάνοντο αἱ νέα χωρὶ καί, αἱ ζῶσαι εἰς τὰς κόμας ὅπου δὲν ὑπῆρχον Τοῦρκοι, εἰς τὴν θεάν ἐνὸς τούτων! Καὶ πόσον τρομόν πάλιν ἠσθάνοντο αἱ ζῶσαι εἰς ὅσας κόμας ὑπῆρχον καὶ Τοῦρκοι, ἂν συνήντων ἓνα τούτων ἐξ ἀπροόπτου, εἰς μέρος ὅπου δὲν τὸ ἐπερίμενον! Ἄλλ' ὅμως ὁ Τοῦρκος, περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, δὲν εἶχεν ἄγριον καὶ βλοσυρὸν τὸ βλέμμα, τοῦναντίον ἐμειδία. Ἐφερε τὴν χεῖρα εἰς τὸ ἀτόμα, διὰ νὰ τῆ ἐπιβάλλῃ σιγὴν, καὶ τῆ ἔνευσε νὰ μὴ φοβῆται. Ἄλλ' ἡ κόρη ἐξέπεμψε δευτέραν κραυγὴν καὶ αὐτομάτως ἐκινήθη νὰ φύγῃ. Ἀλλὰ τότε ὁ Τοῦρκος διὰ στιβαροῦ βραχίονος τὴν ἤρπασεν ἐκ τοῦ ὄμου. Ἡ νέα ἔστη ἀσπαίρουσα.

—ὦ, ἀφῆσέ με ἀγᾶ μου, ἠδυνήθη νὰ εἶπῃ, καὶ ἦτο ἐτοίμη νὰ γονυπετήσῃ ἐνώπιον τοῦ Τοῦρκου.

— Μὴ φοβῆσαι, τῆ εἶπεν ἑλληνιστί.

Συγχρόνως δ' ἔνευσε πρὸς τὸ μέρος τοῦ θάμνου, καὶ δεύτερος Τοῦρκος ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, πενιχρῶς ἐνδεδυμένος καὶ κρατῶν τὸν χαλινὸν πλουσίως ἐστολισμένου ἵππου. Ὁ ἀγᾶς ἔλαβε τότε τρέμουσαν τὴν κόρην, διὰ νὰ τὴν ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν σέλλαν. Ἡ νέα ἀπεπειράθη ν' ἀντιστῆ, ἀλλὰ δὲν εἶχε τόσην δύναμιν ὥστε νὰ ὑπερισχύσῃ κατὰ δύο ἀνδρῶν.

Ὁ ἀγᾶς ἀνέβη ὀπισθὲν της καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ θεράποντος τὰς ἡνίας. Ἡ κόρη ἔκραξε τελευταίαν φωνὴν εἰς βοήθειαν, ἀλλ' ὁ ἀγᾶς τὴν ἐφίμωσε διὰ τῆς χειρός.

Ὁ ἵππος ἔλαβε διεύθυνσιν ἀντίθετον ἐκείνης, πρὸς

ἦν ἔμελλε νὰ πορευθῆ ἢ πτωχὴ κόρη. Ὁ ἀγᾶς ἐπτόρτισε σφοδρῶς τὴν πλευρὰν τοῦ ὑποζυγίου. Ὁ ἵππος ἐκάλπασε δρομαίως, φέρων τὸ διπλοῦν φορτίον, καὶ ὁ θεράπων τρέχων ὀπισθεν παρηκολούθει ὅσον ἠδύνατο τὸν καλπασμόν.

ΦΡΙΚΩΔΗΣ βεβαίως πρέπει νὰ ἦτο ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Κώστα, τρομερὰ πρέπει νὰ ἦτο ἡ ἀπελπισία τῆς συζύγου του, ὅτε ἐπανελθόντες τὴν ἐσπέραν εὖρον ἔρημον τὸν οἶκον. Ἀλλὰ καὶ ἡ λύπη τοῦ Νίκου, τοῦ μνηστήρος, ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος.

Ὁ ἀγᾶς Χαλὴλ, ὁ ἄρπαξ, δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἀσήμων τοῦ τόπου. Ἦτο ἰσχυρός, πλούσιος, καὶ εἶχε τὸ χαρέμιον πλήρες. Ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ πλουτίσῃ τὸ ἀνθοκομεῖον μ' ἕνα κάλυκα. Τυχαίως χωρικοὶ τινες εἶδον μακρόθεν τὸν ἵππον φεύγοντα, ἐγείροντα τὴν κόνιν εἰς νέφη, καὶ ἤκουσαν τὴν τελευταίαν κραυγὴν τῆς ἀπαχθείσης κόρης. Οὐτοὶ διηγῆθησαν τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς γονεῖς.

Τῇ ἐπαύριον ὁ πατήρ, ἔχων εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς δάκρυα λύσεως καὶ μανίας, ἀπεπειράθη νὰ πνίξῃ τοὺς λυγμοὺς τῆς ἀπογνώσεως, νὰ χαλινώσῃ τὰς ὀρμάς τοῦ πάθους καὶ νὰ παρουσιασθῆ μὲ εἰρηνικοὺς λόγους εἰς τὸν κατὴν τῆς Ἄρτης. Ὅσον ἀσυνάρτητος καὶ ἂν ἦτο ἡ ἄξεστος εὐγλωττία του, ὄφειλεν ὁμως νὰ φανῆ περιπαθής.

— Ἀγᾶ μου, κατῆ ἐφένδη μου, εἶνε μεγάλο ἄδικο αὐτὸ ποὺ μοῦ ἔκαμε ὁ Χαλὴλ ἀγᾶς. Αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς δὲν τὸ θέλει καὶ οἱ ἄνθρωποι τὸ μισοῦν. Μήπως ἡ πίστις σας λέγει ἄλλα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας; Θεὸς φυλάξοι!

Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τὸ ἴδιον εἶνε, καὶ ὅλοι αἰσθάνονται τὸ ἄδικο. Τί κακὸν τοῦ ἔκαμα ἐγὼ τοῦ Χαλὴλ ἀγᾶ, διὰ νὰ μοῦ κάμῃ τέτοιαν ὕβριν, τέτοιαν ἀτιμίαν στὸ σπίτι μου; Ἄν ἦτον εἰς τὴν θέσιν μου ὁ Χαλὴλ ἀγᾶς, ἦθελε νὰ τοῦ πάρω ἐγὼ τὴν κόρην του;..

— Σιωπῆ, τῷ εἶπεν, ὁ κατῆς. Μὴ βγαίνης ἔξω ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν.

— Βγαίνο ἔξω ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν;

— Τὰ πολλὰ λόγια τί τὰ θέλεις; Ὅλοι ἐσεῖς οἱ Ρωμηοὶ ἀγαπᾶτε τὰ πολλὰ λόγια.

— Γιατὶ ἔμένα μοῦ πονεῖ, κατῆ μου.

— Τὸ ξεύρω, ἀλλὰ τὰ περιττὰ τί χρησιμεύουν; Πρέπει νὰ κριθῆτε.

— Νὰ κριθοῦμε;

— Καὶ οἱ δύο μὲ τὸν Χαλὴλ. Θὰ στρίλω αὖριον νὰ τὸν φέρουν.

— Καὶ ἔως αὖριον τὸ κορίτσι μου θὰ εἶνε στὰ χέρια του;

— Βέβαια.

— Καὶ διατὶ ὄχι σήμερον;

— Εἶνε μακρὰ τὸ χωριὸν του. Ποιὸς θὰ πάγῃ τῶρα;

— Πηγαίνω ἐγὼ.

— Ἄμα ὑπάγῃς ἐσύ, δὲν θὰ σὲ δεχθῆ, εἶνε τὸ ἴδιον ὡς νὰ τὸν καλῆς εἰς πόλεμον.

Ὁ Κώστας ἐσκέφθη τῷ ὄντι καὶ εὗρεν ὅτι ἂν ἦτο νὰ μεταβῆ ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Χαλὴλ, ἔπρεπε νὰ ἔχη μετ' ἑαυτοῦ δύναμιν ἑκατὸν ἀνδρείων, διὰ νὰ καύσῃ τὴν οἰκίαν τοῦ Τούρκου.

—“Αχ! εἶπε καθ’ ἑαυτόν, κλέφτης εἰς τὰ βουνὰ καλύτερον, τὸ ἔλεγα ἐγώ!.. Ἄ, κλέφτης, κλέφτης!..

Τίς δὲν εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τὸ εἶπη χιλιάκις εἰς τὴν ζωὴν του;

Φρικώδης ἦτο ἡ δευτέρα ἐκείνη νύξ, νύξ πυρετοῦ καὶ ἀγωνίας, νύξ παραλήρου καὶ πνιγρῶν δραμάτων, νύξ ὀδύνης καὶ ἀπογνώσεως. Καὶ ἤδη ἦτο ἴσως ἀργά. Ἄλλ’ ὁ Νίκος, ὁ Νίκος!..

Καὶ ὅμως ὁ κατῆς δὲν ἐτήρησεν ἀσθηρῶς τὸν λόγον του. Φαίνεται δὲν ἦτο σπουδαία ἡ προταθεῖσα αἰτία. Ὁ κατῆς ἔστειλε κρυφίως ἄνθρωπον πρὸς τὸν Χαλήλ. Ἰσως τὸν ἔστειλε χάριν προδικαστικοῦ τινος ζήτηματος.

Τῆ ἑπαύριον ὁ Χαλήλ, γαλήνιος καὶ πλήρης γαυριάματος, προσῆλθε πρὸς τὸν κατῆν καὶ ἐδικαιολόγησε τὴν προᾶξίν του. Ὅταν ἤρπασε τὴν Βάσω δὲν ἤξευρεν ὅτι ἦτο ἀρραβωνιασμένη. Τώρα τὸ μανθάνει. Δυστυχῶς εἶνε ἀργὰ τώρα. Καὶ αὐτὴ τὰ ἔχασε τόσον πολὺ, ὥστε δὲν τοῦ εἶπε λέξιν περὶ τοῦ μνηστήρός της. Ἄν τὸ ἐμάνθανε ἐγκαίρως ὅτι ἡ κόρη εἶχε μνηστήρα, ἦτο τίμιος μουσουλμάνος ὁ Χαλήλ, καὶ δὲν θὰ κατεδέχετο ν’ ἀρπάσῃ τὴν μνηστὴν ἄλλου. Ἄλλ’ εἰς τοῦτο πταίουσιν αἱ προλήψεις τῶν χριστιανῶν! Ὁ Χαλήλ εἶχε ζητήσῃ εἰς γάμον τὴν Βάσω, ἀλλ’ οἱ γονεῖς της τὸν ἀπέκρουσαν. Τί πειράζει τοῦτο, ἂν μουσουλμάνος νυμφευθῆ χριστιανήν; Ποῦ ἠκούσθη ποτέ ὅτι εἰς πιστὸς μουσουλμάνος δὲν δύναται νὰ ἔχη Ἑλληνίδα κόρην εἰς τὸ χαρέμι του; Αὐτὸς δὲν θὰ τὴν ἀναγκάσῃ ποτέ ν’ ἀλλάξῃ τὴν πίστιν της. Ἄν ἦτο ὁμόπιστὸς των ὁ Χαλήλ, ἔμελλε ν’ ἀποκρουσθῆ; Ποτέ, διότι

εἶνε νέος πλούσιος καὶ ἰσχυρός, καὶ ἡ κόρη εἶνε μὲν εὐμορφη ἀλλὰ πτωχή. Καὶ τέλος ὁ Χαλήλ εἶνε ἔτοιμος νὰ πληρώσῃ ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς γονεῖς της.

Ὁ κατῆς ἠκούσθη τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα μετὰ προφανοῦς εὐμενείας. Ἀκολούθως ἔδωκε τὸν λόγον εἰς τὸν πατέρα τῆς κόρης, ὅστις παραφερόμενος ὑπὸ αἰσχύνης καὶ ἀγανακτήσεως κακῶς συνήρθρον τὰς λέξεις:

—“ὦ!.. κατάρα... ἀκοῦς ἐκεῖ... τόν... ἐγὼ θέλω τὸ κορίτσι μου, ἀκοῦς; Αὐτὰ ἐγὼ δὲν τὰ ξεύρω... Τὸ κορίτσι μου θέλω... τὸ κορίτσι μου, νὰ μοῦ δώσῃ τὸ κορίτσι μου... ”

Ὁ κατῆς τὸν προέτρψε νὰ καθησυχάσῃ καὶ νὰ ἐκφράσῃ σαφέστερον τοὺς λόγους του. Ὁ Χαλήλ ἀγᾶς τῷ φαίνεται ὅτι ἔχει μερικὰ δίκαια, ἃς εἶπη καὶ αὐτὸς τὰ δικάιά του.

—Τὰ δικάιά μου!.. Εἶμαι πατέρας... καὶ δὲν εἰμπορεῖ ἡ κόρη μου νὰ ὑπανδρευθῆ χωρὶς τὴν ἄδειάν μου... οὔτε Τοῦρκον οὔτε χριστιανόν... Ἡ κόρη μου εἶνε ἀνήλικη... ”

— Εἶνε ἀληθές, ἠρώτησε κατὰ τοὺς τύπους ὁ κατῆς, ὅτι ὁ Χαλήλ ἀγᾶς σοῦ εἶχε ζητήσῃ τὴν κόρην σου;..

— Δὲν ξεύρω ἐγὼ τέτοια, εἶπεν ὁ πατὴρ παραφερόμενος.

— Εἶνε ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσῃς καλά... Ὅμιλεῖς μὲ τὸν κατῆν... Μὴ τὸ λησμονῆς... ”

— Καὶ ἂν μοῦ τὴν ἐζήτησε δὲν εἶμαι κύριος;.. Εἰμπορεῖ ἡ κόρη μου νὰ ὑπανδρευθῆ χωρὶς τὴν ἄδειάν μου... καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ;..

— Ὁ Ἱερὸς Νόμος, εἶπε πομπωδῶς ὁ κατῆς, δὲν ἀπαιτεῖ τὴν συναίνεσιν τῆς κόρης.

— Τοῦ πατέρα ὁμως...

— Τέλος δὲν εἶμπορεῖ νὰ γίνῃ συμβιβασμός; εἶπεν ὁ κατῆς μετὰ μικρὰν σκείψιν.

— Τί συμβιβασμός;

— Χαλὴλ ἀγᾶ, θέλεις νὰ δώσης τὴν κόρην μὲ τὸ καλόν;

Τὸ βλέμμα τοῦ Χαλὴλ ἐξέφρασεν ἐκπληξιν, ἀλλὰ καθυσύχασεν εὐθύς, συναντήσαν τοῦ κριτοῦ τὸ βλέμμα.

Τὸ πρόσωπον τοῦ Κώστα ἐξέφραζε τὸναντίον ἐλπίδα.

Ἐκεῖνος ἀπήντησε μετὰ σταθερότητος:

— Ὁ κατῆς-ἐφέντης μοι προτείνει λοιπὸν νὰ δώσω τὴν σύζυγόν μου; δλμάς (ἀδύνατον).

— Ἦκουσες, Κώστα, εἶπεν ὁ κατῆς, τί ἀποκρίνεται ὁ Χαλὴλ ἀγᾶς. Ἐσὺ τί λέγεις; Δέχεσαι ἀποζημιώσιν;

— Τὴν κόρην μου θέλω! ἔκραξε πνέων λύσσαν ὁ ἀτυχῆς πατήρ.

— Καλά, φθάνει, εἶπεν ὁ κατῆς.

Καὶ διατεθεὶς ἀνετώτερον ἐπὶ τοῦ σοφᾶ, ἔφ' οὗ ἐκάθητο, ἤνοιξε τὸ Ἱερὸν Βιβλίον καὶ ἤρχισε ν' ἀπαγγέλλῃ τὴν γνωστὴν ἀπόφασιν, δι' ἧς ἀνεγνωρίζετο ὁ Χαλὴλ ἀγᾶς ὡς νόμιμος κάτοχος τῆς κόρης Βάσως, ἀπῆλλασσοντο δὲ πάσης αἰτίας αὐτὸς καὶ ὁ συνεργός του εἰς τὴν ἀρπαγὴν.

Ἐκεῖνος ἀφῆκε μανιώδη κραυγὴν, καὶ ἦτο ἕτοιμος νὰ ὀρμήσῃ κατὰ τοῦ κατῆ. Ἄλλ' οὕτως διέταξε τοὺς σερδαράλους του νὰ τὸν ἀπαγάγωσιν εἰς τὸ σωφρονιστήριον...

Καθ' ἣν στιγμὴν ἀπήγετο ὁ Κώστα, νέος τις μελαγχροινός, μὲ ὑψηλὸν καὶ εὐστροφον ἀνάστημα, τῷ ἔκραξε:

— Θάρρος, πατέρα μου! Θάρρος! ὑπάρχει ἐκδίκησις!

Καὶ λαβὼν πλαγίαν τινὰ ὁδὸν ἐξῆλθε τῆς Ἄρτης καὶ ἔγινεν ἄφαντος.

Η ΟΙΚΙΑ τοῦ Χασὰν ἐφένδη, τοῦ κατῆ τῆς Ἄρτης, ἔκειτο εἰς μίαν τῶν στενωτέρων ὁδῶν εἰς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως. Πλησίον τῆς οἰκίας του εὗρισκετο καὶ τὸ κυριώτερον τέμενος τῆς πόλεως, ὅπερ εἶχε λάβει, ὡς ἔλεγον, παρὰ τοῦ Ταχῆρ Μουράτη, ἀγίου ἀνδρὸς προσφιλοῦς εἰς τὸν Προφήτην, τὸ προνόμιον τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ ἀσύλου. Πρὸς ἄλλοπίστου δὲν ἐπετρέπετο νὰ πατήσῃ εἰς τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον χῶρον. Πτωχὸς πλάνης Ἑβραῖος, ὅστις ἐτόλμησέ ποτε ἐξ ἀγνοίας νὰ βεβηλώσῃ τὸν ἱερὸν περίβολον, ἀπηγχορίσθη ἄκριτος εἰς τὸν πυλῶνα τοῦ φρουρίου.

Ἦτο περὶ δύοσιν ἡλίῳ καὶ ἡ λιγυρὰ φωνὴ τοῦ κήρυκος τῆς πίστεως ἐτόνιζεν ἀπὸ τοῦ πτερυγίου τοῦ μιναρὲ τὰ σοβαρὰ καὶ πλήρη μελαγχολίας ἐκεῖνα ἔπη, ἅτινα οὗς ἀπίστου οὐδέποτε δύναται ἄνευ φρίκης ν' ἀκούσῃ: Δά-ἰ-λάχ-ἰλ ἄλλάχ, βέ Μωχάμεθ ρεσοὺλ-οὐλ-λάχ. «Εἰς εἶνε ὁ Θεός, καὶ ὁ Μωάμεθ εἶνε ὁ προφήτης του».

Ἦτο Παρασκευή, ἡμέρα ἑορτῆς, καθ' ἣν αἱ πέντε νενομισμένοι προσευχαὶ τελοῦνται πομπωδέστερον.

Ὅτε ἐνωτίσθη τοὺς εὐμόλους καὶ ἠχηροὺς ἐκεῖνους φθόγγους ὁ Χασὰν ἐφένδης, ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ τάπητος τοῦ σοφᾶ τὸ βιβλίον τοῦ Σερεῖ, ὅπερ νυχθημερὸν ἐμελέτα,

καὶ ἐγερωθεὶς περιεβλήθη τὴν μηλωτὴν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸ προσκύνημα.

Μόλις οἱ πιστοὶ εἶχον συναχθῆ καὶ ἤρχισαν τὰς συνήθεις ἐπὶ τῆς ψιάθου γονυκλισίας, προτοῦ ἀκόμη τις ἐκ τῶν δερβισῶν νὰ φθάσῃ εἰς βαθμὸν ἐνθουσιώδους παροξυσμοῦ, ὥστε νὰ ἐκβάλλῃ ἀφροὺς ἐκ τοῦ στόματος, νεαρὸς Τοῦρκος εἰσῆλθεν ὀρμητικὸς, καὶ τόσον ἔξαλλος ἐφαίνετο, ὥστε ἐλησμόνησε νὰ ἀφήσῃ τὰ σάνδαλα παρὰ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας καὶ εἰσῆλθεν ὑποδεδεμένος εἰς τὸ τέμενος. Οἱ πιστοὶ ἀνέκνυσαν ἔκπληκτοι, καὶ οἱ ἐνθερμότερον δεόμενοι ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῆς εὐσεβοῦς ἐκείνης προσηλώσεως.

— Τί εἶνε; ἠκούσθη ψιθυρισμός.

— Κλέφτες! Κλέφτες ἔρχονται! ἔκραξεν ὁ ἄρτι εἰσελθὼν.

— Κλέφτες! ἐπανέλαβον διάφοροι φωναί.

Ἡ ἔκπληξις ὀλόκληρος δὲν εἶχεν ἐκφραστῆ ἀκόμη. Ἄκτις φωτὸς δὲν εἶχεν εἰσδύσει εἰς τὰς διανοίας ταύτας, ὥστε νὰ κατανοήσῃ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἔλθῃσι κλέφτες εἰς τὴν πόλιν. Καὶ συγχρόνως εἰσῆλθεν ἀνὴρ φορῶν λερῆν φουστανέλλαν, κρατῶν γυμνὸν ξίφος εἰς τὴν δεξιάν, μελαψὸς τὴν χοιάν, πελώριος τὸ ἀνάστημα, ἔχων μακρὰν κόμηγ περὶ τοὺς ὤμους. Κατόπιν αὐτοῦ ἐφάνη δεύτερος καὶ τρίτος κλέφτης.

Οἱ μουσουλμάνοι ἔρρηξαν λυσσώδεις κραυγὰς φρίκης καὶ μίσους. Ἡ ἀγανάκτησις διὰ τὴν βεβήλωσιν, ἣ ἰδέα πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἔλθῃ ἄπιστος νὰ βεβηλώσῃ τὸν ἱερὸν χῶρον, ἔπνιγε πᾶν ἄλλο αἴσθημα.

— Ἐξω! ἔξω! ἔξω ἀπ' ἐδῶ! ἠκούσθησαν ὠρῶμεναι συμμιγεῖς κραυγαί.

Ἄλλ' ὁ ὑψηλὸς φουστανελλοφόρος, πάλλων τὸ ξίφος ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ ἀπειργῶν τοὺς ἀόπλους μουσουλμάνους, ὅσοι ἐπρόλαβον ν' ἀνορθωθῶσιν, ἦλθε κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν Χασὰν ἐφένδην καὶ τῷ εἶπε:

— Σὺ εἶσαι ὁ κατῆς τῆς Ἄρτι;

— Ἐγώ, ἀπήντησεν ἐμβρόντητος ὁ Χασὰν.

— Σηκώσου, πᾶμε, τῷ εἶπεν ὁ κλέφτης.

Καὶ τὸν ἔσυρε διὰ τῆς βίας. Οἱ δύο σύντροφοὶ του προσελθόντες τὸν ἐβοήθησαν.

Εἰς ὀλίγας στιγμὰς τὸ σύμπλεγμα εἶχε διασκελίσει τὸν οὐδόν. Ὁ πρῶτος κλέφτης προεπορεύετο σύρων καὶ τὸν κατῆν, καὶ οἱ δύο σύντροφοὶ του ἠκολούθουν διπλοσθοβατοῦντες, ἀμυνόμενοι διὰ τῶν ξιφῶν κατὰ τῶν μουσουλμάνων, ὅσοι ὄρμησαν νὰ ἐπιτεθῶσιν ἄοπλοι.

Ὅτε ἐξῆλθον εἰς τὸν περίβολον, ὅστις ἀπετέλει πολυάνδριον πλήρες τάφων καὶ μνημείων, περιβαλλομένων ὑπὸ τινων κυπαρίσσω, ἀνεξήτουν τινὲς λίθους νὰ ἐπιτεθῶσιν. Ἄλλοι, ὅσοι κατόκουν ἐγγὺς τοῦ τζαμίου, ἔσπευσαν εἰς τὰς οἰκίας των νὰ λάβωσιν ὄπλα. Ἄλλ' οἱ τρεῖς κλέφτες εἶχον πολὺ ἀνοικτὸν τὸ βῆμα. Ὅτε ἀπεμακρύνθησαν ὀλίγον καὶ ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως, οἱ δύο σύντροφοι ἐσχημάτισαν διὰ τῶν χειρῶν φορεῖον καὶ ἔβαλαν τὸν Χασὰν νὰ καθίσῃ ἐπ' αὐτοῦ, ὁ δὲ πρῶτος κλέφτης ἐβάδιζεν ἀτάραχος. Ἀλλὰ τότε ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν πολυάριθμον ἄθροισμα ἐνόπλων Τοῦρκων. Συγχρόνως δὲ ἠκούσθη κραυγή:

— Χτυπάτε *μονόμματοι!*

Τῷ ὄντι ὁ Χρῆστος Μηλιόνης (διότι ἐκεῖνος ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς εἰσβολῆς) δὲν συνήθιζε νὰ κάμνῃ ἀτελῆ σχέδια. Ἐμίσει τὴν βραδείαν μεταμέλειαν καὶ διὰ τοῦτο ἐπροτίμα νὰ προνοῇ καλῶς τὰ ἐνδεχόμενα. Προτοῦ ν' ἀποφασίσῃ τὸ τολμηρὸν τοῦτο διάβημα, εἶχε φροντίσει νὰ ὀπλίσῃ χριστιανούς τινας ἐπικούρους ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας, ἕξ ἐκείνων τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα οἱ *μονόμματοι*, οἵτινες δὲν ἦσαν κυρίως ἄρματολοι, ἀλλὰ εἰρηνικοὶ ἀγρόται, δὲν ἀπηξίουσαν ὅμως νὰ ζῶνται ἐνίοτε τὴν σπάθην, ὅσάκις εἶχον ἀφορμὴν νὰ βαρυνθῶσι τὸ μονότονον ἔργον των. Οὗτοι οἱ ἄνδρες οἱ ἐνῆδρευον ἕξωθεν τῆς πόλεως περιμένοντες τοὺς συντρόφους. Οὗτοι οἱ *μονόμματοι* ἀπήντησαν εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν Τούρκων διὰ ραγδαίου καὶ ἀνδρικοῦ πυρός.

— Χτυπάτε, *μονόμματοι!* ἔκραξεν ὁ Χρῆστος Μηλιόνης.

Καὶ ἠκούετο τὸ καριοφίλι βροντῶν, καὶ ὁ Μηλιόνης ἐγέμιζε μὲ τὴν μίαν χεῖρα καὶ ἐκένου μὲ τὴν ἄλλην, καὶ οἱ *μονόμματοι* ἠμιλλῶντο νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ταχύτητα τὸν ἀπαράμιλλον τοῦτον μαχητήν. Ὅσον διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ σκοποῦ, οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀτρομήτους, οἵτινες ἐπαξίως ἐπωνομάσθησαν *μονόμματοι*.

Ὅσον κρατερὰ καὶ ἂν ἦτο ἡ καταδίωξις τῶν Τούρκων, ὁ ἥλιος εἶχε δύσει, ἡ νύξ ἔπιπτε, τὸ ρεῦμα καὶ ὁ κρημνὸς ἐβοήθουν τοὺς ἀποχωροῦντας, καὶ οἱ *μονόμματοι* εὐκόλως δὲν κατεβάλλοντο. Πᾶσα βολὴ *μονομμάτου*

ἐμετρεῖτο μὲ μίαν κεφαλὴν Τούρκου πίπτουσαν. Σπανίως ἠκούσθη ν' ἀστοχῆσῃσι τοῦ σκοποῦ οἱ γενναῖοι οὗτοι ὄρειοι.

Μετ' ὀλίγον οἱ διώκται ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον φυγὴν, ἀποβαλόντες νεκροὺς περὶ τοὺς δέκα. Ἐκ τοῦ κλεφτικοῦ δύο ἢ τρεῖς ἔπεσον.

Ὁ Μηλιόνης εἶχεν ὑπολογίσει ὀρθῶς. Ἐνα Ἀκαρνανᾶ τὸν ἐστάθμιζε μὲ τρεῖς Τούρκους καὶ ἤμισυν. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων λαμπρῶς ἀνεδείχθη καὶ πάλιν ἡ δεδοκιμασμένη ἐμπειρία τοῦ ἀρχηγοῦ.

ΠΑΡΑΔΟΞΟΣ τρόμος εἶχε διαδοθῆ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἰς τὰς τουρκικὰς κοινότητας τῆς Ἄρτης ἐκ τῶν ἐγγὺς μερῶν, ὅτε ἐγνώσθη ὅτι πλὴν τοῦ κατῆ τῆς Ἄρτης, ὃν τόσον παραβόλως εἶχεν ἀρπάσει ὁ φοβερὸς κλέφτης τῆς Ἀκαρνανίας ἕξ αὐτοῦ τοῦ τζαμίου, ὅπου τὸν εὔρε προσευχόμενον, δύο ἄλλοι Τούρκοι ἐκ πλησιοχώρου κόμης ἀπήχθησαν αὐθημερὸν αἰχμάλωτοι. Οἱ ἐκτελέσαντες τὸ δεύτερον τοῦτο ἀνδραγάθημα ἦσαν οἱ αὐτάδελφοι Μῆτρος καὶ Λάμπρος Τσεκούρας, σύντροφοι τοῦ Μηλιόνη ἀμφότεροι.

Τὸ περιεργότερον εἶνε ὅτι, ὡς ἀπεδείχθη ὕστερον, τοὺς δύο τούτους ἀγάδες κατὰ λάθος τοὺς ἀπήγαγον οἱ ρηθέντες κλέφτες. Ἐκεῖνοι οὖς εἶχον σκοπὸν νὰ συλλάβωσιν ἦσαν ἄλλοι, ὁ Χαλήλ, ὁ ἄρπαξ τῆς Βάσως, καὶ ὁ σύντροφός του Ἐμίν, ὅστις τὸν εἶχε βοηθήσει εἰς τὴν ἀρπαγὴν. Ἀλλὰ τὰ γενόμενα δὲν ἀπογίνονται. Εἶτε κατὰ

λάθος τούς ἠχμαλώτισαν, εἴτε ἀπήγαγον αὐτοὺς μὴ εὐ-
 ρόντες τούς ζητούμενους, τὸ ἀληθές ἦτο ὅτι καὶ ἄλλοι
 δύο Τούρκοι πλὴν τοῦ κατῆ ἦσαν αἰχμάλωτοι εἰς τὰ ὄρη
 τῆς Ἀκαρνανίας.

Ἐν πρῶγμα ἐλύπησε τὸν Χρῆστον Μηλιόνην, ὅτι
 οἱ δύο Τσεκουραῖοι, οἱ ἀριστοὶ ἐκεῖνοι σύντροφοι, δὲν
 κατώρθωσαν νὰ τοῦ φέρωσιν αὐτὸν τὸν Χαλῆλ εἰς τὰς
 χεῖράς του. Ἄλλὰ τί νὰ πράξῃ; Αὐτὸς ἐπροτίμησε νὰ
 μεταβῆ εἰς Ἄρταν, καὶ ν' ἀρπάσῃ τὸν κατῆν, ὡς δυ-
 σκολώτερον τὸ πρῶγμα. Δὲν ἠδύνατο νὰ προῖδῃ ὅτι οἱ
 δύο ἀδελφοὶ Τσεκουραῖοι δὲν ἔμελλον νὰ εὗρωσι τὸν Χα-
 λῆλ εἰς τὴν ἐπαυλίαν του. Ἄλλὰ περὶ τούτου ἐσκόπει τά-
 χιστα νὰ ὀργανίσῃ ἐκστρατείας.

Ὁ ἀτυχὴς Νίκος δὲν ἐτόλμα νὰ κλαύσῃ ἐνώπιόν
 του. Διότι εὐρίσκειτο εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ κλέφτου ἀπὸ
 τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις τοῦ
 κατῆ, περὶ ἣν ὁ Νίκος ἔκραξεν εἰς τὸν ἀπορφανισθέντα
 πενθερόν του «Θάρος»! καὶ ἔλαβε τὴν ὁδὸν τοῦ ὄρους,
 ὅπως μεταβῆ καὶ κομίσῃ τὸ ἄγγελμα εἰς τὸν κλέφτην.
 Ὁ Μηλιόνης ὅτε ἔμαθε τὸ ἀτύχημα τῆς ἀναδεκτῆς του
 οὐδὲν εἶπεν, ἀλλὰ τὸ βλέμμα του ἐξετόξευσε κεραυνὸν
 ὀργῆς. Πέντε μόλις παρήλθον ἡμέραι, καὶ ὁ δεξιὸς ἐρ-
 μηνευτῆς τοῦ Κορανίου εὐρίσκειτο εἰς τὴν ἐξουσίαν
 αὐτοῦ.

Ὁ κατῆς δὲν ἀνησύχει πολὺ, διότι δὲν τὸν ἐκακο-
 ποίουν. Ἦλπιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του
 ἀντὶ λύτρωσιν. Ἄλλὰ περὶ τούτου δὲν εἶχεν ἀποφασίσει
 ἀκόμη ὁ Χρῆστος.

Ὅσον διὰ τὸν Κώσταν, οὗτος εἶχεν ἐλευθερωθῆ ἀπὸ
 τῆς φυλακῆς τῆ ἀυθορμητῶ ἐπινεύσει τοῦ κατῆ, τὴν
 ἐπαυρίον εὐθύς τῆς καθείρξεως. Ὁ Μηλιόνης τῷ εἶχε
 παραγγεῖλει λάθρα νὰ φύγῃ νύκτωρ ἐκ τοῦ χωρίου καὶ
 νὰ πορευθῆ πανοικεῖ μακρὰν ὁδόν, εἰς τινα κολλήγαν του
 νὰ καταφύγῃ, διότι αὐτὸς εἶχεν ἀπόφασιν νὰ τιμωρήσῃ
 σκληρῶς τὸν κατῆν. Ἠδύνατο ὁ Κώστας, καίπερ ἠδικη-
 μένος, νὰ κινδυνεύσῃ καὶ αὐτὸς ἐκ μέρους τῶν Τούρκων,
 καὶ διὰ τοῦτο ὑπήκουσεν.

Ἡ δὲ Βάσω, ἡ δύστηνος, τί εἶχεν ἀπογίνει; Ἀτυ-
 χῆς Νίκος, νὰ τὴν ἐφθάνον οἱ στεναγμοὶ τοῦ ἀρά γε;
 Ὁσάκις ἤκουε τὸ ὄνομά της, ἔφερε τὸν βραχίονα εἰς τὸ
 μέτωπον καὶ ἔκρυπτε τὴν μορφὴν ὑπὸ τὴν μακρὰν χει-
 ρίδα. Ἰδὼν ὁ Μηλιόνης τὴν συνήθειάν του ταύτην, ἔπαισε
 νὰ τῷ ὀμιλῆ περὶ τῆς μνηστῆς του. Ὁ Νίκος, ἂν καὶ
 δὲν ἐφαίνετο ἐξησκημένος εἰς τὰ ὄπλα, μίαν χάριν ἐζή-
 τησε παρὰ τοῦ Μηλιόνη, ἦτοι, ἂν ἀποφασίσῃ τὸν θάνα-
 τον τοῦ κατῆ, νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ τὸν φονεύσῃ αὐτὸς.
 Ὁ κλέφτης ἔμειδίασε.

ΒΕΒΑΙΩΣ φύσει ἐραστής τοῦ καλοῦ πρέπει νὰ ἦτο ὁ
 πλούσιος γαιοκτήμων Χαλῆλ ἐφένδης, ὅστις εἶχεν
 οἰκοδομήσει τὴν φωλεάν του ἐπὶ γραφικωτάτης κοιλάδος,
 περιβαλλομένης πανταχόθεν ὑπὸ φύτεϊων, θάμνων καὶ
 ἀναδενδράδων. Καὶ πολὺ δύσκολος πρέπει νὰ ἦτο ἡ νέα
 Βάσω, ἂν δὲν ἦτο εὐχαριστημένη ἐκ τῆς εὐαρέστου ταύ-
 τῆς κατοικίας. Ὁ μάλιστα ἀμερόληπτος τῶν διαιτητῶν,

ὁ εἰλικρινέστατος τῶν ἀνθρώπων, ἂν προσεκαλεῖτο νὰ συγκρίνῃ τὴν πενιχρὰν οἰκίαν τοῦ πατρὸς τῆς μὲ τὴν ἀνθηρὰν ταύτην ἔπαυλιν, αὐθορμήτως σχεδὸν ἔμελλε ν' ἀποφανθῆ ὅτι ἡ Βάσω ἦτο πολὺ εὐτυχὴς ἀλλάξασα κατοικίαν.

Ἡ ἔπαυλις ἀπεῖχε περὶ τὰ δισχίλια βήματα ἀπὸ τῆς ἐγγυτέρας κόμης. Περιεβάλλετο δὲ ὑπὸ ἐλαιῶνων καὶ ἀμπέλων χιλιάδων πλέθρων τὴν ἔκτασιν, ὧν τὸ τρίτον σχεδὸν ἀνῆκεν εἰς τὸν Χαλήλ.

Ἄλλὰ πτωχαὶ τινες νεάνιδες ἦσαν πάσαι ποτέ, ὡς φαίνεται, δύσκολοι, καὶ ποτὲ δὲν εὐχαριστοῦντο. Ἡ Βασίλω, ἔκτιν ἤδη ἡμέραν, ἔκλαιεν ἀδιακόπως ἐνθυμουμένη τοὺς γονεῖς τῆς.

Εἰς μάτην ἡ μαύρη Φατιμέ, ἡ οἰκονόμος τοῦ χαρεμίου, τῇ ἀπέτεινε θωπευτικώτατα τὸν λόγον. Εἰς μάτην τῇ ἐδεινυσε τὰ κάλλη τῆς φύσεως καὶ τῆς προσέφερον ἄνθη νὰ ὀσφρανθῆ. Ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους συμπεριεπάτουν εἰς τὸν ὑπὸ δικτυωτοῦ περιβαλλόμενον μέγαν κήπον. Ἡ Βάσω σπανίως ἀπήντα εἰς τὰς ἀφθόλους παρακελεύσεις τῆς ἐβενόχρου γυναικὸς.

— Κύτταξε τί ὄραϊα γαρούφαλα, Βάσω, κύτταξε καὶ τὰ τριαντάφυλλα κοντεύουν ν' ἀνθήσουν. Ἴδὲ γάστρες βασιλικό, δενδρολίβανα, μενεξέδες. Ὅλα αὐτὰ ἰδικά σου κόρη μου. Θὰ γένῃς μεγάλη χανούμη, παιδί μου. Κανεῖς δὲν θὰ ἔχη τὸ ροιζικό σου. Ὅλες θὰ σὲ φθοιοῦν. Θὰ εἶσαι ἡ σελεμὲ ἢ πλέον ἀγαπημένη τοῦ ἐφένδῃ. Θὰ ἔχῃς ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἰς τοὺς πόδας σου. Κλαίεις πάλι;

Τῷ ὄντι ἡ νέα εἶχε κρύψει τὸ πρόσωπον εἰς τὰς χεῖρας ἀκούουσα ταῦτα.

Ἡ μαύρη τῆς ἔλαβε τὴν χεῖρα καὶ ἀνεσήκωσε τὴν κεφαλὴν αὐτῆς.

— Εἶνε παράξενο νὰ ἔχῃς ὄρεξι νὰ κλαίῃς, παιδί μου. Καὶ τί σοῦ κάμαμε; Ποιὸς σ' ἐμάλωσε; Μὴ δὲν εἶσαι ἢ πλέον καλότυχη καὶ ἡ γκιουζὲλ μπάς τοῦ χαρεμίου; Ἄντίροπον αἰσθημα λύπης, ἢ ἀμπωτισ αὐτῆ τῆς ὀργῆς, τῆς πλημμυρούσης τὰς θλιβομένας καρδίας, εἶχεν ἀποξηράνει τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς νέας, ὡς ν' ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῆς καιούσης τὰς παρειάς τῆς φλογός.

— Καὶ ὅλοι σὲ ἀγαποῦν ἐδῶ, Βάσω, ὅλοι σὲ ζηλεύουν. Καὶ θὰ εἶσαι εὐτυχὴς, θὰ ζήσης ὑπερήφανα ὡς Σουλτάνα εἰς τὸ σαράγι τοῦτο, Βασίλω. Καὶ τί σοῦ λείπει; Νά, κύτταξε ἀπὸ τὸ καφάσι νὰ ἰδῆς... ὅλα τὰ βλέπεις ἔξω, καὶ τίποτε δὲν σὲ βλέπει, πάρεξ ὁ οὐρανός. Διατί στενοχωρεῖσαι; Μήπως τάχα θαρρεῖς, γιὰ νὰ σοῦ πῶ... (καὶ ἡ μαύρη προσελθοῦσα ἐγγύτερον ἐταπεινώσει τὸν τόνον τῆς φωνῆς) μήπως θαρρεῖς ὅτι αἱ χανούμισσες δὲν ἔχουν τὴν ἄδεια νὰ βλέπουν καὶ τοὺς ἄνδρες; διατί τάχα εἶνε τὰ καφάσια; διὰ νὰ κρύψουν τὴν χανούμισσα ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' οἱ ἄνδρες δὲν εἰμποροῦν νὰ κρυφτοῦν ἀπὸ τὰ μάτια τῆς χανούμης. Αἱ χανούμισσες εἶνε σὰν τὰ λούλουδα, ὅπου ἀνθοῦν μέσα εἰς τὰς γάστρες, σὰν τὰ πουλιὰ ποὺ κελαδοῦν μὲς στὰ κλουβιά, σὰν τ' ἀστέρια ποὺ φέγγουν ἐκεῖ ἐπάνω. Ἡ κάθε μιὰ χανούμισσα εἶνε εὐτυχέστερα ἀπὸ χίλιες χριστιανές,

ὅπου ἀνακατώνονται μὲ τοὺς ἄνδρες καὶ χάνουν τὴν δρόσον τους, κι' ὅπου κάμνουν ὅλες τὲς δουλειῆς καὶ ὑποφέρουν ὅλα τὰ βάσανα τῶν ἀνδρῶν.

Ἡ νέα ἔβλεπεν ἀλλαχόσε, καὶ δὲν ἤκουε πλέον τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῆς μαύρης· τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούσθη κρότος ἀνωθεν τοῦ δικτυωτοῦ, ἐκ τοῦ μέρους τοῦ χαρμίου. Ἡ Φατμά, ἥτις ἦτο ἔμπειρος τῶν πραγμάτων, ἔνευσε πρὸς τὴν νέαν. Αὕτη οὐδὲν ἐνόησε.

— Δὲν κατάλαβες τί τρέχει; τῆ εἶπεν ἡ γυνὴ αὕτη. Ἄκουσες ἀπάνω σὶ καφάσι; Εἶνε μία ἀπὸ τὰς γυναῖκας τοῦ ἐφένδη, ἡ Σουλμινιέ. Σ' ἐνόησε πὼς εὐρίσκεισαι εἰς τὸν κῆπον καὶ ἦλθε νὰ σὲ περιεργασθῆ. Δὲν ξέρεις πόσον σὲ ζηλεύουν! Πολὺ καλὰ ἔκαμεν ὁ ἐφένδης νὰ σὲ βάλλῃ χωριστὰ νὰ κατοικήσῃς. Ἦμποροῦσαν νὰ σὲ φαρμακώσουν.

Ἡ νεᾶνις ἐφρικίασεν. Ἡ πρὸς τὴν ζωὴν ἔμφυτος ὀρμὴ διηγέρθη ἐν αὐτῇ.

— Νὰ μὲ φαρμακώσουν; εἶπε καὶ τί κακὸ τὲς ἔκαμα;

— Δὲν ἐξετάζουν ἐκεῖνες τί τὲς ἔκαμες, βλέπουν ὅπου σὲ ἀγαπᾷ πλείτερον ὁ ἐφένδης.

Ἡ νεᾶνις ἔκνυσε καὶ ἤρχισε πάλιν νὰ κλαίῃ. Πάλιν τὸ κύμα τῆς ὀργῆς τὴν ἀπέπνιγε καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ λαλήσῃ. Ἦσθάνετο παράδοxon καὶ φρικώδη ἀποστροφὴν ὅτε ἤκουε τὴν λέξιν ταύτην, ὅτι ὁ Χαλῆλ τὴν ἠγάπα. Ἄλλην ἐρμηνεῖαν παρὰ τὰ δάκρυα δὲν εὕρισκε τοῦ αἰσθήματος τούτου.

Ἐν τούτοις βήματα ἠκούσθησαν τὴν στιγμὴν ταύτην, καὶ μετ' ὀλίγον ἐνεφανίσθη ὁ Χαλῆλ προσερχόμενος.

Ἡ Φατμά ἠγέρθη, καὶ ὡς ἐφαίνετο ἡρώτα διὰ τοῦ βλέμματος ἂν ὄφειλε ν' ἀποχωρήσῃ. Ἄλλ' ὁ Χαλῆλ τῇ ἔνευσε νὰ μείνῃ.

Προσελθὼν δὲ εἰς τὴν νέαν ἤρχισε νὰ τὴν φιλοφρονῆται, ἐρωτῶν αὐτὴν περὶ τῆς υἱείας της. Αὕτη οὐδὲν ἀπῆντα.

— Ἦθελα νὰ σ' εἶπω κάτι ἄλλο, τῆ εἶπεν ὁ ἀγᾶς.

— Τί ἄλλο;

— Ἐπρεπε νὰ μείνωμεν μίαν στιγμὴν μόνοι.

Τότε ἡ νέα, ἥτις δὲν εἶχε σεισθῆ ἀπὸ τῆς θέσεώς της, ἰδοῦσα ὀρθίαν τὴν μαύρην τῆ εἶπε:

— Μείνε, Φατμά, μὴν πᾶς πουθενά.

Καὶ προσέθηκε πρὸς τὸν ἀγᾶν στραφεῖσα:

— Εἶπαμεν, ἡ Φατμά θὰ εἶνε πάντοτε μαζί μου.

Ὁ ἀγᾶς ἔφερε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ εἶπε:

— Ἄς γένη τὸ θέλημά σου, κουζούμ, ἀλλ' ἦθελα νὰ σοῦ πῶ κάτι...

— Εἰμπορεῖς νὰ μοῦ τὸ πῆς νὰ εἶνε κ' ἡ Φατμά ἔδῳ.

— Εἶνε πολὺ καλό... καὶ πολὺ κακὸ διὰ σένα.

— Πολὺ καλὸ καὶ κακό...

— Εἶνε διὰ τοὺς γονεῖς σου...

— Διὰ τοὺς γονεῖς μου; εἶπε τρέμουσα ἡ κόρη. Δὲν μοῦ τὸ λέγεις; Τί σὲ πειράζει ἡ Φατμά ἂν εἶν' ἔδῳ;

— Ἄς εἶνε, εἶπεν ὁ ἀγᾶς, ἀφοῦ τὸ θέλεις. Σ' εἶπα ὅτι οἱ γονεῖς σου ἔφυγαν ἀπὸ τὸ σπίτι τους.

— Μοῦ εἶπες.

— Καὶ δὲν ἤξευρες κανεὶς ποῦ βρίσκονται.

— Μοῦ εἶπες.

— Τώρα ὅμως τὸ ξεύρουν. Ἡ ἐξουσία ἤρε το κα-
ταφύγι τους.

Ἡ νέα ἐνέτεινε τὴν προσοχήν.

— Καὶ οἱ ἀγάδες ζητοῦν ἐκδίκησιν.

— Ἐκδίκησιν! ἐπανέλαβε μετ' ἀγανακτήσεως ἡ
νεᾶνις.

— Ἐκδίκησιν διὰ τὸν κατῆν, ὅπου τὸν ἄρπαξεν ὁ
κλέφτης ἀπὸ τὸ τζαμί.

— Καὶ τί φταίγουν οἱ γονεῖς μου;

— Ὁ κλέφτης αὐτὸς δὲν εἶνε νοννός σου;

— Ποιὸς σοῦ τὸ εἶπε;

— Τὸ ἔμαθα.

Ἡ νέα ἔκαμε νεῦμα ἐνδοιασμῶ.

— Αἶ, καὶ ἂν εἶνε νοννός μου; ἐψέλλισε.

— Δὲν λέγω ἐγὼ ὅτι φταίγει ὁ πατέρας σου τίποτε.

Οἱ ἀγάδες φαναρίζουν ὅτι ὁ Μηλιόνης τὸ ἔκαμε διὰ τὴν
ἱκανοποίησιν σὲ καὶ ὅτι ὁ πατέρας σου ἦτον συνεννοη-
μένος.

Ἡ νέα ἐσκέφθη ἐπὶ στιγμὴν καὶ εἶπε μετ' ἀρκού-
σης εὐστοχίας:

— Δυνατὸν νὰ τὸ ἔκαμεν ὁ... νοννός μου διὰ τὴν
ἱκανοποίησιν ἐμέ... ἀλλὰ τοῦτο δὲν θὰ πῆ ὅτι ὁ πατέρας
μου ἦτον συνεννοημένος.

— Διατί λοιπὸν ἔφυγεν ἀπὸ τὸ χωριό; ἀντέλεξεν ὁ
ἀγᾶς.

— Καὶ πάλιν δὲν φαίνεται καὶ ἀπὸ τοῦτο ὅτι ἦτον
συνεννοημένος. Διότι ἴσως νὰ ἐφοβήθη κ' ἔφυγε.

— Τί νὰ φοβηθῆ;

— Τί νὰ φοβηθῆ! ἐπανέλαβε μετ' ἀηδίας ἡ νέα
καὶ ἡ λέξις αὐτὴ ἐξέφραζεν ὅλην τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἀπο-
στοροφὴν τῆς πρὸς τὸν ἀγᾶν.

— Τῷ ὄντι δὲν εἶχε νὰ φοβηθῆ τίποτε, προσέθηκεν
εἰρωνικῶς.

— Βέβαια, εἶπεν ὁ Χαλήλ, κατὰ γράμμα ἐρμηνεύων,
ὥστε δὲν εἶχε λόγους νὰ φύγη.

Ἡ νέα ἐσιώπησε.

— Δι' αὐτὸ οἱ ἀγάδες λέγουν ὅτι εἶχεν εἶδησιν ἀπὸ
τὸν Μηλιόνην, ἐπανέλαβεν ὁ ἀγᾶς.

— Τέλος, καὶ ἂν εἶχεν εἶδησιν, ἀνέκραξεν ἡ νεᾶνις,
ἦτον εἰς τὸ δίκαιόν του.

— Διατί;

— Δὲν μοῦ εἶπες ὅτι ὁ κατῆς αὐτὸς εἶχε δικαιοῦσαι
τὴν διαγωγὴν σου;

— Ναί.

— Τότε καλὰ τὸν ἔκαμε κ' ὁ νοννός μου, εἶπε τολ-
μηρῶς ἡ νέα. Καὶ ὁ πατέρας μου, ἂν ἦτο συνεννοημέ-
νος, καλὰ ἔκαμε.

Ἁγᾶς περιῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς ἀμυχανίαν καὶ δὲν
ἤξευρε τί ν' ἀπαντήσῃ. Ἐν τούτοις ἔλαβε θάρρος καὶ ἤρ-
χισε ν' ἀπολογῆται διὰ μακρῶν. Αὐτὸς δὲν ἔπαιεν ὅτι
τὴν ἀπήγαγεν, ἀλλ' ὁ πατήρ τῆς ὅστις δὲν ἤθελε νὰ τῷ
τὴν δώσῃ. Αὐτὸς δὲν ἐπεθύμει τὸ κακόν τῆς, δὲν ἤθελε
νὰ τὴν βλάψῃ. Καὶ ἂν μὲ τὸν καιρὸν δὲν τὴν ἔπειθε νὰ
γίγη σύζυγός του, εἶχε σκοπὸν νὰ τὴν ἀπολύσῃ, οἰκιο-
θελῶς.

— Διὰ τί ὄχι τώρα; εἶπεν ἡ κόρη.

— Ἐλπίζω, *γιαβρούμ*, ἀπήντησεν ὁ ἀγᾶς. Ἐὰν ἡ ἐλπίδα μου εὐρεθῇ ἀπατημένη, τότε θὰ σ' ἀφήσω.

— Καὶ τί σοῦ φταίγει ὁ πατέρας μου καὶ τὸν κατατρέχεις; Δὲν φτάνουν ὅλα τὰ ἄλλα;.

— Ἐγὼ δὲν κατατρέχω, μικρὴ μου, τὸν πατέρα σου. Ἐγὼ κακὸν δὲν τοῦ θέλω. Διὰ καλὸν σοῦ τὸ εἶπα. Φταίγουν οἱ ἀγάδες, ὅπου τὸν κατηγοροῦν ὡς συνένοχον τῶν κλεφτῶν, ὅπου ἄρπαξαν τὸν κατῆν. Φταίγεις ἐσὺ ἂν ἐπῆρε σκλάβον τὸν κατῆν ὁ νοννός σου; ἄλλο τόσο φταίγω κ' ἐγὼ ἂν κατατρέχουν οἱ ἀγάδες τὸν πατέρα σου. Ὅπως κ' ἂν εἶνε, εἰμπορεῖς ἐσὺ νὰ τοῦ κάμης κάλόν, διότι κινδυνεύει.

— Καὶ πῶς εἰμπορῶ; εἶπε τρέμουσα ἡ νέα.

— Νὰ μὲ δεχθῆς δι' ἄνδρα σου, εἶπεν αὐθαδῶς ὁ ἀγᾶς.

Ἡ νέα ἤθελε νὰ εἴπη ποτέ! ἀλλ' ὁ φόβος τῆς ἐκλείσει τὸ στόμα.

— Ἐχεις καιρὸν νὰ συλλογισθῆς, ἐπανέλαβεν ὁ Χαλῆλ. Θὰ πασχίσω κ' ἐγὼ νὰ ἐμποδίσω τοὺς ἀγάδες νὰ μὴ τὸν ἐγκαλέσουν.

Ἡ νέα ἐταπεινώσει τὴν κεφαλήν. Ὁ ἀγᾶς ἀπῆλθεν ἀφήσας αὐτὴν ἄκρω ἀδημονοῦσαν.

Ἦοχισε νὰ ἐννοῆ τὴν θέσιν της καὶ νὰ πείθεται ὅτι δὲν εἶχεν ὄπλα νὰ ἀνθίσταται κατὰ τοῦ ἀγᾶ. Ὁ ἥλιος ἐκλινε πρὸς τὴν δύσιν καὶ ἡ νέα ἀπεσύρθη μετὰ τῆς Φατμᾶς εἰς τὸν θάλαμον.

Τὸ σκότος καταπίπτον ἐπὶ τὴν γῆν, τῇ ἐκόμιζε πάν-

τοτε βαθεῖς καὶ μυστηριώδεις φόβους. Ἄλλ' ὁ καλύπτων τὴν ψυχὴν αὐτῆς ζόφος διεσχίζετο ἐνίοτε ὑπὸ ἀστραπιαίων ἐλπίδων. Ἄν ὁ νοννός της, ἂν ὁ μέγας αὐτὸς κλέφτης, οὗ τὸ ὄνομα ἐφοβοῦντο οἱ Τοῦρκοι, ἤρχετο μὲ τὸ ἀσκέρι του νὰ διαρρήξῃ τὰς θύρας τῆς βδελυρᾶς ἐκείνης εἰρκτῆς καὶ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ!..

ΤΑΣ ἡμέρας ἐκείνας ὁ Χρῆστος Μηλιόνης, πρῶτος ἀρματολὸς τῆς Ἀκαρνανίας, ἐπεμψε κρύφα χωρικὸν διαγγελέα πρὸς τὸν Χαλῆλ ἀγᾶν.

Ὁ διαγγελεὺς οὗτος ἦτο κομιστῆς γραφῆς, ἦν εἶχε παραγγεῖλει νὰ γράψωσιν ὁ Μηλιόνης. Ἡ γραφὴ ἔλεγε περιήπου:

Χαλῆλ ἀγᾶ, σὲ χαιρετῶ.

«Εἰξεύρεις ὅτι ἡ νέα ὅπου ἐπῆρες εἰς τὸ σαράγι σου» εἶνε βαφτιστικὴ μου. Ἡ κόρη αὐτῆ ἦτον ἀρραβωνιασμένη, καὶ ἔκαμες πολὺ κακὰ νὰ τὴν ἀρπάξῃς. Ἄλλ' ἂν ἐσὺ ἔκαμες κακὰ, ὁ κατῆς τῆς Ἄρτας ἔκαμε χειρότερα» νὰ σὲ βγάλῃ ἀθῶον εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν. Ἄπ' ὅλους καλύτερα ἔκαμα ἐγὼ, ὅπου ὑπῆγα τὴν Παρασκευὴν μὲ δύο παλληκάρια μου καὶ μὲ καμπόσους μόνιματους, καὶ ἀρπάξα τὸν κατῆν μέσα ἀπὸ τὸ τζαμί τῆς Ἄρτας. Εἶχα διάθεσιν νὰ κάμω καὶ εἰς ἐσὲ τὸ ἴδιον, ἀλλ' οἱ σύντροφοί μου δὲν τὸ κατὰφεραν. Δὲν πειράζει. Τώρα, ἂν θέλω, εἰμπορῶ νὰ σὲ κάμω στάχτη μέσα

»στὸ σπίτι σου, σοῦ τὸ λέγω ἀκάκωτα. Δὲν τὸ κάμνω,
 »διατὶ θέλω νὰ μοῦ δώσης ὀπίσω τὴν βαπτιστικὴν μου
 »καὶ νὰ σοῦ δώσω καὶ ἐγὼ ὀπίσω τὸν κατὴν τῆς Ἄρ-
 »τας. Γράψε μου γραφὴν μὲ τὸν ἴδιον ἄνθρωπον νὰ
 »ξεύρω».

Ταῦτα καὶ μένω.

Χρῆστος Μηλιόνης

Τὴν φορὰν ταύτην χειρότερον τοῦ κατῆ τῆς Ἄρ-
 της ἔπραξεν ὁ Χαλὴλ ἀγᾶς, ὅστις χωρὶς μηδὲ ν' ἀνακοι-
 νώση πρὸς τὴν ἐνδιαφερομένην νέαν τὴν γραφὴν ταύ-
 την τοῦ κλέφτου, ἔπιασε καὶ αὐτὸς κ' ἔγραψε γραφὴν
 ἰδιοτελεστάτην καὶ ἐπισφαλεστάτην, οὕτως ἔχουσαν:

Χρῆστο Μηλιόνη, σὲ χαιρετῶ.

«Ἐλαβα τὸ γράμμα σου, καὶ εἶδα νὰ μοῦ γράψης
 »νὰ σοῦ δώσω ὀπίσω τὴν βαπτιστικὴν σου, διὰ νὰ μοῦ
 »δώσης τὸν κατὴν τῆς Ἄρτας. Δὲν εἰξεύρω ἂν ἡ βα-
 »πτιστικὴ σου σοῦ εἶνε χρήσιμη, ἀλλ' ὁ κατῆς τῆς Ἄρ-
 »τας δὲν μοῦ χρειάζεται ἐμένα. Καὶ τὴν βαπτιστικὴν σου
 »δὲν εἰμπορῶ νὰ σοῦ τὴν δώσω, διότι μὲ θέλει ὡς ἄν-
 »δρα της καὶ εἶνε γυναῖκα μου, καὶ ὁ ἱμάμης εὐλόγησε
 »τοὺς γάμους μας. Ἄν δὲν ἤθελε νὰ γίνῃ γυναῖκα μου,
 »θὰ σοῦ τὴν ἔδινα. Ἄλλ' αὐτὴ ἠθέλησε μοναχὴ της.
 »Ὅσον διὰ νὰ κάψῃς τὸ σπίτι μου, καθὼς μὲ φοβερί-
 »ζεις, φεύγω ἀπὸ σήμερον ἀπὸ τὴν ἐξοχὴν, καὶ κλείομαι

»εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἄρτας, καὶ ἂν θέλῃς ἐκεῖ ἔλα. Δὲν
 »θὰ εὗρῃς ἄλλον κατῆν διὰ νὰ τὸν πάρῃς σκλάβον».

Ταῦτα καὶ μένω.

Χαλὴλ ἀγᾶς

Τώρα ἐὰν ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἔδιδεν εὐθὺς δια-
 ταγὴν νὰ θανατώσῃ τὸν κατῆν καὶ τοὺς δύο ἀγάδες
 (οἱ δεῦτεροι ὅμως δὲν εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἐξουσίαν του,
 διότι οἱ Τσεκουραῖοι ἔστρατοπέδευον ἀλλαχοῦ τὰς ἡμέ-
 ρας ἐκείνας), βεβαίως δὲν θὰ ἦτο ἔνοχος. Καὶ ὅμως δὲν
 ἔπραξε τοῦτο. Εἰς τὸ γράμμα τοῦ ἀγᾶ, δι' οὗ ἀνήγγελ-
 λεν οὗτος πομπωδῶς ὅτι ἡ νέα εἶχε γίνῃ ἐκοῦσα σύ-
 ζυγός του, ὁ ἔμπειρος κλέφτης ὡσφράνθη τὸ ψεῦδος.
 Ἐὰν ἔγραφεν εἰλικρινῶς, ὅτι ἐκβιασθεῖσα κατέστη ἡ
 κόρη σύζυγος τοῦ Τούρκου, τότε θὰ τὸν ἐπίστευεν ὁ
 Χρῆστος. Ἀλλὰ τὸ στομφώδες τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τὸν
 κατέστησε φιλύποπτον.

Ὁ Χρῆστος ἔβαλε κατασκόπους ἵνα δυνηθῶσι ν' ἀ-
 νακαλύψωσι τι. Ἄλλ' οὐδεμίαν ἀσφαλῆ εἶδησιν τῶ ἐκό-
 μισαν καὶ οὗτοι.

Ὁ Μηλιόνης εἶχεν εὐκρινῆ συνείδησιν τῆς θέσεώς
 του ἀπέναντι τῶν Τούρκων. Προέβλεπεν ὅτι ἔμελλε νὰ
 κηρυχθῆ ἀντάρτης παρὰ τῆς ἐξουσίας. Διότι μέχρι τοῦ
 χρόνου ἐκείνου ὁ Χρῆστος ἦτο ὑπόσπονδος καὶ ἐνομί-
 ζετο σύμμαχος καὶ ὑποτελῆς τῆς Πύλης. Ἡ παρασπον-
 δία προῆλθεν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς
 κόρης ἐκείνης καὶ ἡ παράδοξος ἀπόφασις τοῦ κατῆ ἀπε-
 τέλουν τὴν παρασπονδίαν, καθ' ἣν ἐννοίαν εἶχεν ὁ κλέ-

φτης περὶ τοῦ πράγματος. Δὲν ἠδύνατο πολεμιστὴς αὐτὸς νὰ ὑπομείνῃ τοιαύτην ὕβριν γενομένην πρὸς τὴν ἀναδεκτὴν του. Ὁφείλε νὰ τιμωρήσῃ τὸ ἔγκλημα τοῦτο, ἂν καὶ μετὰ τὴν τιμωρίαν τὰ πράγματα δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ πρότερον καθεστῶς.

Διότι ὁ Χοῤῥιστος εἶχε βεβηλώσει τὸ τζαμίον τοῦ Ταχήρ, τόπον ἄβατον καὶ ἀπάτητον εἰς τοὺς ἀπίστους, τόπον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μωαμεθανικὸν τέμενος ἱερὸν καὶ ἄσυλον, ἔχοντα ὡς ἰδιαίτερον προνόμιον τὴν ιδιότητα ταύτην. Καὶ ὁμολογουμένως ὁ κλέφτης, ὅτε εἶχεν ἀποφασίσει νὰ εἰσβάλλῃ βιαίως εἰς τὸ τζαμίον, διὰ ν' ἀρπάσῃ τὸν κατὴν, ὠφείλε ν' ἀναλογισθῇ ταῦτα πάντα. Διὰ τοῦτο δὲν παρεπονεῖτο σήμερον, ἂν ἐκινδύνευεν. Ἐγίνωσκε δὲ καλῶς ὅτι καὶ ἂν ἀπέδιδε τοὺς αἰχμαλώτους, ὅπερ μόνον ἀντὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἀναδεκτῆς του ἠδύνατο νὰ πράξῃ, πάλιν δὲν ἐξησφαλίζετο ἀπέναντι τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Ἄλλ' ὅμως ἐπεθύμει διακαῶς ν' ἀποδοθῇ ἢ ἀπαχθεῖσα κόρη εἰς τοὺς γονεῖς της, ν' ἀπολύσῃ καὶ αὐτὸς τοὺς τρεῖς Τούρκους, καὶ τότε εὐχαριστημένος θὰ ἦτο ἂν ἀπεκηρύττετο. Διότι ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὸ θάρρος τοῦ καθήκοντος καὶ τὴν ἀνάπαισιν τοῦ συνειδότος. Ἄλλ' ἢ ἐπιστολὴ ἐκείνη τοῦ Χαλήλ ἦτο ἄλλη ἀπροσδόκητος ἀναβολὴ τῆς λύσεως.*

Ἐν τῷ μεταξὺν ἔμαθεν ὅτι οἱ ἀγάδες τῆς Ἄρτης καὶ τῶν περιχώρων παρεσκευάζον στρατεῖαν κατ' αὐτοῦ. Περιεμένετο δὲ ἢ ἀποκήρυξις νὰ ἔλθῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἄλλ' ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ παρέλθῃ μὴν, οἱ φανατικώτεροι ἐπέμενον νὰ προλάβωσι τὴν ἀποκήρυξιν ταύ-

την, βεβαίαν ἄλλως νομιζομένην. Προσέτι ἔλαβε καὶ ἀλαχόθεν ἐπιβεβαίωσιν τῆς εἰδήσεως ὅτι συνήνεσεν ἢ ἀναδεκτὴ του νὰ καταστῇ τοῦ Τούρκου σύζυγος.

Μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μανθάνει ὅτι ἢ ἐκστρατεία, ἔξ Ἄρτης ὁρμωμένη, εἶχεν ἤδη ἐκκινήσει κατ' αὐτοῦ.

Τότε ὁ κλέφτης ἐπῆρε τὴν ἀπόφασίν του καὶ διέταξε νὰ θανατώσῃσι τὸν κατὴν καὶ τοὺς δύο ἀγάδες.

ΜΑΝΑ μου, μὴ μὲ καταρᾶσαι! Μάνα μου μὲ ἠπάτησε! μάνα μου, τὸ ἔκαμα διὰ νὰ σᾶς γλυτώσω! Τὰς λέξεις ταύτας μόνας εὗρισκεν ἢ Βασίλω, πίπτουσα εἰς τὸν τραχηλὸν τῆς μητρὸς της καὶ χύνουσα πύρινα δάκρυα. Διότι ἢ Μελάχρω εἶχε κατορθώσει κατ' ἀπαίτησιν τῆς θυγατρὸς της νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ σεράγι τοῦ Χαλήλ ἐφένδη, μετοικήσαντος ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν εἰς Ἄρταν. Ὀλίγαι λέξεις παρὰ τῆς Βάσως, ἂν ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ, ἤρχουν νὰ ἐξηγήσωσι πῶς εἶχον τὰ πράγματα.

Ὁ Χαλήλ ἀγᾶς, ὅσον θρασέως καὶ ἂν ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην εἰς ἀπάντησιν τῆς γραφῆς τοῦ Μηλιῶν, δὲν ἐψεύδετο ὅμως κατ' ὅλα. Διὰ τῶν καθημερινῶν ἀπειλῶν περὶ τῆς τύχης τῶν γονέων της, διὰ τῆς ἀγνοίας ἐν ἣ διετέλει αὐτὴ, ὑπὸ τὸν πέπλον ὅστις ἐκάλυπτε τοὺς ὀφθαλμούς της, κατώρθωσε νὰ ἐκβιάσῃ τὴν ὀρφανὴν (διότι τῷ ὄντι ἦτο αὐτὴ πάσης ὀρφανίας ἐλεεινοτέρα) νὰ συναινέσῃ ὅπως τὸν νυμφευθῇ. Αἱ ἐξηγήσεις δὲ αὗται μεταξὺ μητρὸς καὶ θυγατρὸς ἀμηχανωτέραν καθίσταν τὴν θέσιν ἐκάτερας. Καὶ ἢ μὲν Μελάχρω εὐκόλως ἐσυγχώρει ὡς πᾶσα

μήτηρ, τὰ δάκρυα δὲ ἄτινα κατεφέροντο ἐπὶ τὰς ἀκμαίας εἰσέτι παρειὰς τῆς μήπω τεσσαρακονταετοῦς ταύτης γυναικός, ἦσαν δρόσος καὶ ἀγίασμα. Ἄλλ' ἔφριπτεν ἀναλογιζομένη τὴν τρικυμίαν, ἣν θὰ ἐξήγειρεν εἰς τὰ πατρικὰ σπλάγγνα ἢ εἰδησις αὕτη.

Ὁ Κώστας ἦτο εἰς τῶν εἰλικρινεστέρων Ἡπειρωτῶν καὶ τῶν φανατικωτέρων χριστιανῶν, οἵτινες ἐμίσησάν ποτε τὴν τουρκικὴν δυναστείαν. Ἡ γυνὴ εἶχε καταλίπει τὸν σύζυγον καὶ τὰ τρία τέκνα, οὐχὶ εἰς τὸ κρησφύγετον, εἰς ὃ εἶχον καταφύγει τὰς πρώτας ἡμέρας, ἀλλ' εἰς ἄλλην φιλικὴν οἰκίαν πόρρω τῆς Ἄρτης καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ μάθῃ περὶ τῆς ἀγαπητῆς κόρης. Καὶ τώρα πῶς θὰ ἐτόλμα νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν ἐξηγριωμένον σύζυγον; Δὲν ἤρκει τὸ πρῶτον ὄνειδος ἐπὶ τῇ ἀρπαγῇ τῆς κόρης; Δὲν ἤρκει τὰ δάκρυα τῆς λύσσης καὶ τῆς ἀγωνίας, δὲν ἤρκει ἢ ἀδικία τοῦ κατῆ; Δὲν ἤρκει ἢ δευτέρα ἐκείνη ὕβρις τῆς καθείρξεως τοῦ ἡδικημένου πατρός; Δὲν ἤρκει τέλος ἢ τελευταία ἐπιβουλή καὶ τὸ μῖσος τῶν μουσουλμάνων, οἵτινες ἐζήτησαν τὸν θάνατον τοῦ Κώστα, ὡς συνενόχου τοῦ Χρήστου Μηλιόνη; Ὁ ἀτυχὴς πατήρ, οὐχὶ ἐξ οἰκείας ἱκανότητος, ἀλλ' ἐκ προνοίας Θεοῦ, μόλις ἔσωσε τὴν ζωὴν του ἐκ τῆς τηλικαύτης καταφορᾶς, ἣτις ὑπεγράφη διὰ τοῦ προδοτικοῦ ἐναύσματος ὁμοπίστου καὶ ὁμοφύλου.

Ὡ, καλὰ τὸ ἔλεγεν ὁ Κώστας, ὅτι ἄνευ προδοσίας χριστιανοῦ οὐδὲν κακὸν ἠδύνατό ποτε νὰ γίνῃ ἐκ μέρους τῶν ἀγάδων. Ὁ Κώστας εἶχε πάντοτε ἰδέας σαφεῖς καὶ ὠρισμένας, καὶ ὁ χαρακτήρ του ἦτο εὐθύς καὶ αὐθέκαστος.

Μόλις, μετὰ τὴν ἐμπιστευτικὴν παραγγελίαν τοῦ συντέκνου, ἦν οὗτος εἶχε διαβιβάσει πρὸς αὐτὸν δι' ἀγνώστου καὶ πιστοῦ φίλου, οὗ τὸ στόμα διὰ ν' ἀνοίξῃ τις ἔκρηξε γιγαντιαίας ψαλιδωτῆς λαβίδος μετὰ σιδηροῦ μοχλοῦ, μόλις κατέλιπεν ὁ Κώστας μετὰ τῆς οἰκογενείας του τὴν κτάρατον τοῦ λοιποῦ ἐκείνην στέγην, ἣτις ὑπῆρξε μάρτυς τῆς ἐπὶ τῇ ἀρπαγῇ τῆς κόρης ἀεल्पισίας τῶν γονέων, καὶ μόλις ἔφθασεν εἰς τὸ φιλόξενον ὄρεινόν δῶμα τοῦ ποιμένου Νάσκα, ὅστις τὸν ὑπεδέχθη με ἀνοικτὰς ἀγκάλας, καὶ ἡ προδοσία, ἣτις ἐφαίνετο ὅτι ἠκολούθει αὐτὸν κατὰ βῆμα, οὐδ' ἐκεῖ τὸν ἄφησε ν' ἀναπαυθῆ ἥσυχος.

Τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς κατασηκνώσεως ἡμέραν τὰ δύο νεώτατα παιδιά ἔπαιζον εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἀγροικίας, πλήρη χαρᾶς διότι ἀπηλλάχθησαν τέλος τῆς φρικώδους ἐνοχλήσεως τοῦ σχολείου, λησμονήσαντα δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὴν λύπην των διὰ τὴν ἀπουσίαν τῆς Βάσως, ἣς δὲν ἐνόουν τὸ αἴτιον. Ἡ μήτηρ, ἣτις ἐστέναζεν ἀδικαίως μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς ἀγαπητῆς αὐτῆ θυγατρὸς, ἐκάθητο ἀντικρῦ νήθουσα μετὰ τὴν ἠλακάτην της. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνθρωπὸς τις βραχὺς τὸ ἀνάστημα, μετὰ πυκνὴν καὶ μακρὰν κόμην καὶ μελανὸν γένειον, ἔχων σχεδὸν καλογήρου σχῆμα, μετὰ τὸν μακρὸν μαῦρον ἐπεγδύτην καὶ τὴν σκούφιαν ἦν ἐφόρει, ἐπλησίασε, τυχαίως ὡς ἐφαίνετο, εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Τὰ δύο παιδιά ἀπέιχον ὀλίγα βήματα ἀπὸ τῆς ἀγροτικῆς οἰκοδομῆς, ἣτις ἐκρύπτετο ὀπισθεν πυκνῶν θάμνων, ἐντὸς βαθείας κοιλάδος, καὶ ὁμοίαζε μετὰ ἀσκητήριον. Ὁ ἐξαετῆς Στέφος καὶ ἡ ὀκταετῆς Φρόσω, ἀποκαμόντες, εἶχον διακόψει τὴν παιδιάν των καὶ ἤρχισαν συνομιλίαν.

Ἐνθυμήθησαν τὸν διδάσκαλόν των, ὅστις ἦτο ἀρκετὰ κωμικὸν πρόσωπον, ὅτε ἐδίδασκεν αὐτοὺς πῶς ν' ἀναγινώσκωσι τὴν ὀκτώηχον, τὸ ἀλφαβητάριον τοῦτο τῆς τότε διδακτικῆς μεθόδου.

— Θυμᾶσαι τὰ δασκαλοῦδια; ἔλεγεν ἡ Φρόσω.

— Θυμᾶσαι καὶ τὸν δάσκαλο, τσάκαλο; ἔλεγεν ὁ Στέφος.

— Καὶ τὸν Ἄδὰμ καὶ τὴν Εὐᾶ;

— Θυμᾶσαι καὶ τὰ γυαλιά του; εἶπεν ὁ Στέφος.

— Καὶ τὴν ταμπακέρα του; προσέθηκεν ἡ Φρόσω.

— Ἐβηχεν ὀλοένα.

— Ἐφτερνίζετο πέντε ὥρες τὴν ἡμέρα.

— Ἐνύσταζεν εἰς τὴν καρτέκλα του, ἐνῶ μᾶς ἔβγαζε νὰ ποῦμε τὸ μάθημα.

— Καὶ ἡμεῖς τοῦ ἐβάζαμε στάχτη ἀπάνω στὴν καρτέκλα.

— Καὶ τὸν ἐξωγραφίζαμε στὸν μαῦρο πίνακα, ἐνῶ ἐκοιμᾶτο.

— Καὶ τοῦ ἐρρίχναμε σκόνη μέσα στὴν ταμπακέρα του.

— Καὶ πῶς ἐτραβοῦσε τὸν ταμπάκο, πῶ πῶ πῶ!

— Χὰ χὰ χὰ!

Ἡ Φρόσω ἦτο πάντοτε προθυμοτέρα εἰς τὸν γέλωτα, καὶ ὁ φαιδρὸς τόνος ἀνῆρχετο παρ' αὐτῆ εἰς τὸ διπλάσιον ἢ παρὰ τῶ ἀδελφῶ της. Τὸ πλάσμα τοῦτο ἦτο τόσον ἱλαρόν, τόσον φιλόγελον, ὥστε καὶ ὁ σκυθρωπότατος τῶν ἀνθρώπων εἰς μόνην τὴν θεάν αὐτῆς ἠσθάνετο ἀκατανίκητον ὄρεξιν νὰ γέλασῃ. Καὶ ἂν μὲν αὐτῆ ἠγγόνει τὸν

λόγον, δι' ὃν ἐγέλα, οὐδὲν θαῦμα, ἀλλὰ τὸ παράδοξον εἶνε ὅτι καὶ τὸν ἄλλον τὸν γελῶντα οὕτως εἰκῆ ἐπὶ τῆ θεᾷ αὐτῆς, ἂν ἠρώτας διατὶ ἐγέλα, δὲν θὰ ἤξευρε τί νὰ σοὶ ἀπαντήσῃ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς παιδικῆς διαχύσεως ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως ὁ ἀπαίσιος καὶ μελανεῖμων ἐκεῖνος ἄνθρωπος, περὶ οὗ ἐλέγομεν ἀνωτέρω.

Τὰ δύο παιδιά δὲν ἐπτοήθησαν ἐπὶ τῆ θεᾷ αὐτοῦ, ἠσθάνθησαν μόνον περιέργειαν καὶ οὐδὲν πλέον.

Ἡ Μελάχρω ἦτο ἀντικρὺ μὲ τὴν ἠλακάτην της, ἀλλὰ συστάς δένδρων καὶ πυκνὸς καλαμῶν ἀπέκρυπτεν ἐν μέρει αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὄψεως τῶν δύο παιδῶν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶδε κατ' ἀρχὰς τὸν ἄγνωστον, ὅτε ἐνεφανίσθη οὗτος.

— Τί κάνετε ἐδῶ, παιδιά; ἠρώτησεν ὁ παράδοξος ἄνθρωπος.

— Τί κάνομε; παίζομε, ἀπήνησεν ἡ Φρόσω, ἥτις δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἐγκαταλίπη τὴν φαιδρότητα αὐτῆς.

— Καὶ τίνος εἶσθε;

— Τίνος εἴμεθα; ἤρχισε νὰ λέγῃ ὁ Στέφος, εἴμεθα τοῦ...

— Μὴν τὸ λέγῃς τίνος εἴμεθα, εἶπεν ἡ Φρόσω, ἥτις ἦτο πονηροτέρα.

— Καὶ διατὶ ἐρωτᾷς τίνος εἴμεθα; εἶπε τότε λαβὼν θάρρος ὁ Στέφος.

— Διότι δὲν φαίνεσθε σὰν τσομπανόπουλα, ἀπήνησεν ὁ ξένος.

— Καὶ τί σὲ μέλει δι' αὐτό; εἶπεν ἡ Φρόσω.

— Διὰ καλὸν ἐρωτῶ, εἶπεν ὁ ἄγνωστος.

— Τότε λοιπόν τράβα τὸ δρόμο σου, εἶπεν ἀνδρείως ὁ Στέφος.

— Καὶ μὴ σὲ μέλη γιὰ μᾶς, προσέθηκεν ἡ Φρόσω.

— Δὲν θέλω τὸ κακό σας, εἶπεν ὁ ξένος.

— Δὲν μᾶς μέλει, ἀπήντησεν ἡ Φρόσω.

— Καὶ νὰ κυττάζης τὴ δουλειά σου, εἶπεν ὁ Στέφος.

Ἡ ἄσχημος μορφή τοῦ ξένου ἐξέφρασε παραδόξον αἰσθημα ὀργῆς.

Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἡ Μελάχρω, εἶτε εἶχεν ὑψώσει τυχαίως τὸ βλέμμα ἀπὸ τοῦ ἔργου της, εἶτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τῶν παιδίων, παρετήρησε τὴν παρουσίαν τοῦ ἀγνώστου. Ἀνωρθώθη καὶ ἐπλησίασε.

— Τί τρέχει; ἠρώτησεν ἀνήσυχος. Διότι ἀπὸ ὀλίγων ἡμερῶν πάντα, καὶ τὰ ἐλάχιστα, ἐνεποιοῦν ἀνησυχίαν εἰς τὸ εὐαίσθητον τῆς γυναικείας αὐτῆς φύσεως.

Ὁ ξένος εἶχε παρατηρήσει καὶ πρότερον τὴν παρουσίαν τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ἀλλ' ἔδειξεν ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη τὴν ἔβλεπε.

— Περνοῦσα ἀπὸ δῶ, κυρά, ἀπήντησε, καὶ δὲν ξέρω καὶ καλὰ τοὺς δρόμους, καὶ ἤθελα νὰ ἐρωτήσω.

— Κ' ἐμεῖς ξένοι εἴμαστε, ἀπήντησεν εἰλικρινῶς ἡ σύζυγος τοῦ Κώστα, καὶ δὲν ξεύρομε κ' ἐμεῖς καλύτερα τοὺς δρόμους.

— Ἄ, εἶνε ξένοι λοιπόν, διανοήθη ὁ ἄγνωστος. Ἴδου φιλαλήτης γυνή. Ἄλλὰ τὸ ἤξευρα τοῦτο.

— Δι' ὀλίγας ἡμέρας θὰ μείνωμεν ἐδῶ, ἐπέφερεν ἡ Κώσταινα.

— Καὶ τοῦτο καλὸν εἶνε νὰ τὸ μάθω, εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ ἄγνωστος.

— Μάνα, εἶπε μετὰ πονηρίας ἡ Φρόσω, δὲν μᾶς ρώτησε τὸν δρόμο.

— Ἐμεῖς τοῦ εἶπαμε νὰ τραβήξῃ τὸν δρόμο του, προσέθηκεν ὁ Στέφος.

Ἡ μήτηρ περιῆλθε τότε εἰς ἀμηχανίαν καὶ δὲν εἶχε τί νὰ εἴπῃ. Ὁ ξένος, ὅστις ἦτο φαίνεται ἐπιτήδειος, ἐνόησεν εὐκόλως ὅτι ὄφειλε νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὴν συνδιάλεξιν ταύτην.

— Ἐγὼ φταίγω, κυρά, εἶπε, καὶ θὰ τραβήξω τὸν δρόμον μου. Ἀδίκως σᾶς πείραξα.

Καὶ τῷ ὄντι λαβὼν τὴν ράβδον καὶ τὴν πήραν του, ἅτινα εἶχεν ἀποθέσει παρὰ τὴν ρίζαν δένδρου, ἀπεχαίρετισε τὴν Μελάχρω καὶ ἀπῆλθε.

Τὰ δύο παιδιά ἐξηκολούθησαν τὴν παιδιάν, ὅπου τὴν εἶχον ἀφήσει.

Ο ΚΑΜΠΟΣΟΣ, ἢ κατ' ἄλλους Καμπίσος, οὕτως ἐκαλεῖτο, ἦτο τρομερὸς ἄνθρωπος. Οὐδεὶς ἤξευρεν εἰς τὰ περὶχωρα οὔτε τὴν καταγωγὴν του οὔτε τὸ ἐπάγγελμά του οὔτε τὴν κατοικίαν του. Τὸ ὄνομά του μόνον εἶχεν ἀνακοινώσει εἰς γέροντά τινα παντοπώλην, καὶ οὗτος τὸ εἶχε μεταδώσει εἰς τινὰς.

Οὐδεὶς καθ' ὅλην τὴν μεσημβρινὴν Ἡπειρον εἶχε ποτε τόσας σχέσεις μὲ τοὺς Τούρκους, ὅσας αὐτός. Τὸ αἴτιον καὶ ὁ σκοπὸς τῶν σχέσεων τούτων ἠγνοεῖτο. Οἱ

χριστιανοὶ τὸν ἐφοβοῦντο καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸν ἠνθούουν· Οὐδὲν ἄλλο ἦτο γνωστὸν ἐκ τοῦ βίου του.

Ἐπιθυροῦντινες ὅτι μετῆρχετο τὸ ἔργον τοῦ κατασκόπου καὶ τοῦ προδότου. Ἄλλ' οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀποδείξει ἂν τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀληθές. Ὡρισμένη κατηγορία δὲν ὑπῆρχε. Τὸν ἐφοβοῦντο μόνον, καὶ οὐδεὶς τῷ ἐνεπιστεύετο.

Ἐν γένει αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παῖδια τὸν ἐμίσουν, διότι εἶχεν ἦθος καλογήρου, χωρὶς νὰ εἶνε κατατεταγμένος εἰς μονήν τινα. Ἄλλὰ διότι ἐφόρει μαῦρα καὶ ἔφερε σχῆμα μετανόιας, δὲν ἦτο τοῦτο ἀποκρῶν λόγος ὅπως καταφέρονται κατ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως ἡ καταφορὰ ἦτο ὑψωμένη εἰς τὸ ἔπακρον. Εἶνε ἀληθές ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦτο κατασκευασμένος οὕτως, ὥστε νὰ ἐμπνέη δυσπιστίαν.

Οὐδεὶς βλέπων αὐτὸν ἀπαξ καὶ ἀνταλλάσσειν ὀλίγας μετ' αὐτοῦ λέξεις ἠδύνατο νὰ εἶνε τόσοσ ἡσυχος, ὅσον ἦτο πρὸ τῆς συναντήσεως. Ἄλλ' ὅλοι ὅσοι ἠσθάνθησαν τὴν τοιαύτην ἀνησυχίαν δὲν εἶχον τὴν θλιβερὰν τύχην νὰ ἴδωσιν εὐθὺς ἐπαληθεῦσιν τὸ ἀδικαιολόγητον τοῦτο προαίσθημα, ὅπως συνέβη τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Κώστα, ἣτις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἀγνώστου, ἂν καὶ τὰ δύο τέκνα τῆς ἐξηκολούθησαν νὰ παίζωσι, δὲν ἐξηκολούθησε καὶ αὐτὴ τὸ ἔργον τῆς ἡσύχως.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, τὸ παράδοξον σχῆμα, ὅπερ περιεβάλλετο, τὸ ἔτι παραδοξότερον ἦθος καὶ οἱ λόγοι του, ἡ ἀναχώρησις του αὐτὴ τόσοσ συντόμως ἐπελθοῦσα, τῇ ἐπροξένουν ἀνεξήγητον αἴσθημα φόβου καὶ ὑποψίας.

Ἡ δυστυχὴς αὐτὴ γυνή, ἣτις εἶχε τόσοσ σκληρῶς δοκιμασθῆ ἤδη, δὲν ἔμελλε νὰ περιμένη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν ζοφερῶν προαισθημάτων τῆς. Τὴν πρῶταν τῆς ἐπιούσης, τέσσαρες Τοῦρκοι, ἀληθεῖς Τοῦρκοι, φοροῦντες σαρίκια καὶ λευκὰς χλαίνας, πάνοπλοι καὶ πλήρεις ἀποφάσεως, ὡς ἐφαίνοντο, ἐξημέρωσαν ἔξωθεν τῆς φιλοξένου ποιμενικῆς ἐπαύλεως.

Πρῶτος εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τῆς οἰκίας ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν Νάσκα, ὅστις κατεπλάγη ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως σταθμεύοντας παρὰ τὴν οἰκίαν του τοὺς δυσαρέστους ἐκείνους ἐπισκέπτας.

— Ἐλα δῶ, κουζούμ, τῷ ἔνευσεν εἰς τῶν Τοῦρκων.

— Τί τρέχει; εἶπεν ὁ Νάσκα, ἀγωνιζόμενος νὰ φανῆ ἀτάραχος.

— Μὴ φοβεῖσαι, εἶπεν ὁ αὐτὸς Τοῦρκος, ὅστις ἐφαίνετο ὡς ἀρχηγός, ἐννοῶν ὅτι ἡ ἀταραξία τοῦ ποιμένος ἦτο ἐπίπλαστος.

— Δὲν φοβοῦμαι τίποτε, εἶπε μετ' ἀγροτικῆς ὑπερηφανείας ὁ Νάσκα.

— Πάει καλά, ἀπήντησεν ὁ ἀρχηγός. Φαίνεσαι ὅτι εἶσαι καλὸς χωρικός καὶ πιστὸς ραγιάς τοῦ Σουλτάνου.

— Βέβαια, θέλει ἐρώτημα; εἶπεν ὁ Νάσκα, ὅστις ἐβλασφήμει κατ' ἑαυτὸν τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν.

— Λοιπὸν φέρε μας ἐδῶ τὸν ἄνθρωπον ποὺ ἔχεις κρυμμένον...

— Κρυμμένον;.. ἐπανέλαβεν ὁ βοσκός, ἐγὼ ἔχω κρυμμένον;

— Βέβαια, ἀπήντησεν ὁ Τοῦρκος. Ἐσὺ δὲν ἔχεις νὰ πάθῃς τίποτε.

— Δὲν ἔχω κανένα κρυμμένον, εἶπε καρτερικῶς ὁ Νάσκας.

— Μὴ χωρατεύῃς, ἐπανέλαβεν ὁ πρῶτος τῶν Τούρκων. Ἐμεῖς δὲν σοῦ θέλομε τὸ κακό σου.

— Οὔτ' ἐγὼ δὲν σᾶς θέλω τὸ κακό σας, ἀπήντησεν ἀλλόφρων ὁ ἄνθρωπος.

— Τότε ξεμπέρδευε γρήγορα καὶ παράδωσέ μας τὸν Κώστα.

— Ποῖον Κώστα; ἠρώτησεν ὡς ἀπορῶν ὁ ποιμὴν.

— Ἐκεῖνον ποὺ ἄρπαξε τὸν κατὴν τῆς Ἄρτας, εἶπεν ὁ Τοῦρκος.

— Τὸν κατὴν τῆς Ἄρτας! ἐπανέλαβε μετ' εἰλικρινοῦς ἀπορίας ἡδὴ ὁ Νάσκας, διότι πρώτην φορὰν ἤκουε νὰ γίνεται λόγος περὶ τούτου.

— Βέβαια, προχθὲς τὴν Παρασκευὴν, ἀπήντησεν ὁ Τοῦρκος.

— Τὴν Παρασκευὴν! ἐπανέλαβεν ἐμβρόντητος ὁ Νάσκας. Καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἔλεγεν: ἀλλὰ τὴν Παρασκευὴν ὁ Κώστας ἦτο εἰς τὸ σπίτι μου ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρπάσῃ τὸν κατὴν τῆς Ἄρτας.

— Λοιπὸν μὴν ἀργοπορῆς, ἐπέφερεν ὁ Τοῦρκος.

— Ἄλλ' εἰμπορεῖτε νὰ ἰδῆτε ὅτι δὲν εἶνε κανεὶς στὸ σπίτι μου, εἶπε τολμηρῶς ὁ ποιμὴν.

— Θὰ τὸ ἰδοῦμεν, τώρα εὐθύς, εἶπεν ὁ ἀρχηγός.

Ἄλλ' ὁ δυστυχὴς ποιμὴν, διὰ νὰ ψευστῇ μετὰ τόσης ἀποφάσεως, ἀνελογίζετο τὸ μικρὸν παράθυρον, ὅπερ εὐρί-

σκετο εἰς τὸν ἀντίθετον τῆς οἰκοδομῆς τοῖχον. Ὁ τοῖχος οὗτος ἔκειτο σύρριζα εἰς τὸν βράχον καὶ μόλις εἶχε τὸ ἥμισυ τοῦ ὕψους τοῦ προσθίου τοῖχου. Εὐκίνητος ἀνὴρ, οἷος ὁ Κώστας, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ πηδήσῃ ἐκ τοῦ παραθύρου ἐκείνου καὶ νὰ λάβῃ τὸν δρόμον τοῦ δάσους, ὅπου οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ τὸν ἔφθανον. Ὅσον διὰ τὴν Κώσταιναν καὶ τὰ τρία αὐτῆς τέκνα, ὁ Νάσκας ὑπελόγιζε νὰ τὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς Τούρκους ὡς μέλη τῆς ἰδίας του οἰκογενείας. Διότι, δόξα τῷ Θεῷ, μετὰ ὀκταετῆ συζυγικὸν βίον ἡ Νάσκαίνα μόνον ἡμίσειαν δωδεκάδα τῶν εἶχε γεννήσει, ὥστε ἂν προσετίθεντο καὶ τὰ τρία τοῦ Κώστα τέκνα, μόλις θ' ἀπετελεῖτο ὁ ἀριθμὸς ἑννέα, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ φανῇ ὑπερβολικὸς εἰς τὸν κατ' ἀγροὺς βίον, ὅπου αἱ γυναῖκες ἀναπνεύουσαι τὴν ὀρεινὴν αὐρανὴν καθίστανται ἐξόχως πολύτεκνοι. Ὅσον διὰ τὰς δύο μητέρας, ἐπειδὴ ὡς σύζυγοι ἐπλεόναζον, ἐφαντάζετο ὅτι ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ τὴν μίαν τῶν δύο ὡς γυναικαδέλφην.

Τῷ ὄντι δὲ ὁ Κώστας δὲν ἦτο ἀνόητος, καὶ εἶχε παρατηρήσει ἤδη τὴν παρουσίαν τῶν Τούρκων. Ἀπὸ ὀλίγων στιγμῶν κατεσκόπευε τὸν διάλογον ἀπὸ τοῦ παραθύρου καὶ ἔβλεπε τὰς ἀπελπιστικὰς χειρονομίας τοῦ ξενοδόχου του. Ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν καὶ τοὺς τέσσαρας Τούρκους διευθυνθέντας πρὸς τὴν οἰκίαν, ὁ Κώστας οὐχὶ κατὰ συγκυρίαν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐμφύτου λογικῆς τῶν πραγμάτων ὀρμώμενος, συνέλαβε τὴν αὐτὴν ἦν καὶ ὁ Νάσκας ἰδέαν, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ μικρὸν παράθυρον. Νεύσας δὲ πρὸς τὴν σύζυγόν του νὰ ἔχη θάρρος, ἀνέβη δι'

ένος πηδήματος ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ καὶ ἐπήδησεν ἀπὸ τοῦ παραθύρου εἰς τὸν βράχον.

Ἡ Μελάρω συνῆπτε τὰς χεῖρας ἐν ἀπογνώσει. Τὰ παιδιά ἐκύτταζον μὲ ἀνοικτὰ στόματα.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούοντο τὰ βήματα τῶν τεσσάρων Τούρκων ἀνερχομένων τὴν κλίμακα. ὦ, ποῖος τρόμος!..

Οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον ἀμοιβαδὸν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἤρχισαν ἔξετάζοντες διὰ τοῦ βλέμματος τοὺς κατοίκους. Τινὰ τῶν παιδίων μόλις εἶχον ἐγερωθῆ ἀπὸ τοῦ ὕπνου διότι ἀρτίως ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος. Οἱ Τούρκοι ἔρριπτον ἄπληστα πανταχόσε βλέμματα καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐρευνησσοσι καὶ εἰς τὸ ἰσόγειον.

— Εὐχαρίστως, ἀγάδες μου, ἔκραξεν ὁ Νάσκας, πλήρης χαρᾶς, διότι ἔβλεπεν εὐδοούμενον τὸ σχέδιόν του.— Γυναικαδέλφη, ἔκραξεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Κώσταιναν, ἀνοῖξε τὴν κλαβανή.

Ἡ αὐτοσχέδιος γυναικαδέλφη ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ, καὶ ἀνοιχθείσης τῆς καταπακτῆς, εἰς τῶν ἀγάδων ἠτοιμάζετο νὰ καταβῆ. Ὁ Νάσκας ἐψιθύριζε περιχαρῆς εἰς τὸ οὖς τῆς Κώσταινας: Ἐσώθη, ἔχε θάρρος.

Ἄλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἠκούσθη κραυγὴ, τρομερὰ κραυγὴ, ὄξεϊα καὶ διάτορος, ἔξωθεν τῆς οἰκίας, κάτωθεν τοῦ βράχου, ἐφ' ὃν εἶχε πηδήσει ὁ Κώστας.

— Ἐδῶ τὸν ἔχω! Ἀγάδες! τρεχάτε, τὸν ἔπιασα.

Ὁ Νάσκας ἔμεινε μὲ κεκηνὸς τὸ στόμα. Ἡ Μελάρω ἔσχισε τὰς παρεϊὰς διὰ τῶν δυνύχων καὶ οἱ παῖδες

αὐτομάτως αἰσθανθέντες τὸ δυστύχημα ἔβαλον γοερὰς κραυγὰς.

Ὁ πρῶτος τῶν Τούρκων, ὅστις εἶχε καταβῆ μίαν βαθμίδα ἐπὶ τῆς κλίμακος τῆς καταπακτῆς, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ δάπεδον καὶ δὲν κατήλθεν εἰς τὸ ἰσόγειον.

ΑΜΑ πηδήσας ἐπὶ τοῦ βράχου ὁ Κώστας ἠτοιμάσθη νὰ κατέλθῃ ἠρέμα, διότι ὁ κρημνὸς ἦτο ὑψηλὸς καὶ ἀπήτει προσοχὴν καὶ ἐπιδειξιότητα. Ὅταν θὰ ἔφθανεν ἀπαξ ἐπὶ τοῦ ὀμαλοῦ ἐδάφους, τότε οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τὸν φθάσῃ εἰς τὸ βάδισμα.

Ἄλλὰ περισπόμενος ὅπως καταβῆ μετὰ προσοχῆς, ἠλλοφρόνει καὶ δὲν εἶδεν ἀνθρώπον τινα παρόντα, ὅστις ἴστατο εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου καὶ τὸν κατεσκόπευε. Μόλις κατέβη εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος ὀρμήσας τὸν συνέλαβεν ἀπὸ τοῦ βραχίονος.

Τότε μόνον ἠσθάνθη ὁ Κώστας τὴν παρουσίαν τοῦ μελανεῖμονος καὶ ἀπαισίου ἐκείνου ἀνθρώπου, ὅστις περιήχετο ἀπὸ πρῶϊας ἐκεῖ ὡς οἰωνὸς βαρείας συμφορᾶς. Ὁ Κώστας πρῶτην φορὰν τὸν ἔβλεπεν. Ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Καμπόσος.

Ὁ Κώστας ἦτο δεξιὸς καὶ εὐκίνητος καὶ ἠγωνίσθη νὰ ἀπαλλαγῆ τῆς περισφιγέως τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔβαλε τὴν τρομερὰν ἐκείνην κραυγὴν.

— Τρέξτε, ἀγάδες! ἐδῶ τὸν ἔχω.

Οἱ καλούμενοι δὲν ἐβράδυναν νὰ ἔλθωσιν ἐγκαίρως

δὲ ἦλθον, διότι ὁ Κώστας εἶχε καταβάλει ἤδη τὸν Καμπόσον καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐξέφευγεν.

Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι τὸν συνέλαβον. Σπαρακτικὴ ἦτο ἡ σκηνὴ ἐκείνη. Γυναῖκες τρέχουσαι λυσίκομοι καὶ θρηνοῦσαι, παιδιά ὀλολύζοντα, θέαμα οἰκτρὸν. Ἄλλ' ὅμως εἰς τοὺς διώκτας δὲν ἐφαίνοντο ταῦτα ἄξια οἴκτου, ἦσαν μόνον ὄχληρά.

Ὁ Γιουσούφ Ἰβραήμ (τοῦτο ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ) τοὺς διέταξεν αὐστηρῶς νὰ ἡσυχάσωσι, διότι κατ' αὐτὸν τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο τόσο θορύβου ἄξιον. Εἷς ραγιαῖς, ὑπήκοος τοῦ Σουλτάνου, ἦτο πταίστης, ἄμποτε ν' ἀπεδεικνύετο ἀθῶος. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν δὲν ἦτο τυφλή, καὶ ἔμελλε νὰ ἀπονεύμῃ τὸ δίκαιον εἰς τὸν ραγιαῖν τοῦτον. Διατί ἔκαμνον τόσον θόρυβον;

Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι τὸν ἔσυραν εἰς τὸν δρόμον, ἀφοῦ μετὰ δυσκολίας ἀπεμάκρυναν τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας. Ἐδέησε δὲ νὰ ἐπέμβῃ αὐτὸς ὁ Κώστας, ὅστις διέταξε τὴν γυναῖκά του νὰ ἀπομακρυνθῇ, νομίσας ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ καλύτερον. Ὁ Νάσκας ἐπίσης ἀπεμακρύνθη. Τὴν τελευταίαν στιγμήν ὁ Κώστας τῷ ἀπέτεινε βλέμμα πλήρες παραπόνου, ὅπερ ἐνόησεν ἐκεῖνος. Τὸ βλέμμα τοῦτο ἐσήμαινε:—Διατί νὰ μὴ λάβωμεν εἰς χεῖρας ἐσὺ τὸ νταλιάνι σου κ' ἐγὼ τὸ μηλιόνι μου, ν' ἀντισταθῶμεν εἰς τοὺς ἀθλίους τούτους;

Εἰς τὴν κορυφὴν βραχῶδους λόφου ἔκειτο ὁ σταθμὸς τῶν Ἀλβανῶν. Διότι Ἀλβανοὶ ἦσαν οἱ συλλαβόντες τὸν Κώστα. Ἐκεῖσε τὸν ἀνήγαγον.

Τί εἶχε συμβῆ τότε μεταξύ διωκτῶν καὶ τοῦ θύματος οὐδεὶς ποτε θὰ ἐγίνωσκεν, ἂν κατ' ἀνεκτίμητον εὐτυχίαν δὲν ἐσώζετο ἐκ τῆς ἀγχόνης ὁ Κώστας. Αὐτὸς οὗτος διηγεῖτο ὕστερον πρὸς τὴν γυναῖκά του τὰς λεπτομερείας τῆς σκηνῆς ἐκείνης, αἵτινες ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς μῦθος, διὰ τὸ παράδοξον. Τῷ ὄντι οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ περιμένη τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀγαθοῦ Τοῦρκου Σουλεϊμάνη, προσελθόντος αὐτὴν τὴν στιγμήν τοῦ ἐσχάτου κινδύνου καὶ τελεσφόρου παρεμβάντος ὑπὲρ τοῦ καταδίκου. Ἄλλὰ πρὸ τούτου τίς προσεδόκα νὰ εὐρεθῇ τὸ σχοινίον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Καμπόσου; Διότι οἱ Ἀλβανοὶ κατεδίκασαν παμψηφεί τὸν Κώστα εἰς τὴν ἀγχόνην, ἀλλὰ σχοινίον δὲν εὐρίσκειτο εἰς τὸν στρατῶνα. Αἴφνης ὁ Καμπόσος ἀνασύρει ἐκ τοῦ κόλπου του σχοινίον σπειροειδῶς τυλιγμένον καὶ τὸ προσφέρει εἰς τὸν Γιουσούφ.

— Νά, πάρε, ἀγᾶ μου, τῷ εἶπεν.

Αὐτὸς ὁ Καμπόσος ἦτο πολῦτιμος. Περὶ πάντων προουνοί, ὡς καὶ σχοινίον εἰς τὸν κόλπον του εὐρέθη ἐπικαίρως νὰ ἔχη.

Ἄλλ' ὁ Σουλεϊμάν ἦτο ἀδελφοποιὸς τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Οὗτος κατὰ τὴν ἐσχάτην στιγμήν προσῆλθε συνήγορος ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος καὶ ἐπέτυχε τῆς χάριτος αὐτοῦ. Ὁ Σουλεϊμάν οὗτος κατόκει εἰς τὰ περὶχωρα. Ἐγνώσθη ὕστερον ὅτι ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν Νάσκας ἦτο ἐκεῖνος ὅστις προσῆλθε πρὸς τὸν Τοῦρκον τοῦτον ἰκέτης ὑπὲρ τοῦ ξένου του.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας συνέβη ἡ σκηνὴ τῆς συναντήσεως τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χαλήλ.

ὅπου διηγοῦντο πρὸς ἀλλήλας τὰ παθήματά των. Φεῦ! ἡ τρυφερὰ κόρη Βάσω ἦτο τοῦ λοιποῦ σύζυγος τοῦ Τούρκου.

ΠΕΡΙ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κατεῖχεν ὁ Χρῆστος Μηλιόνης τὰ ἀρματολίκια τῆς Ἀκαρνανίας, τοῦ Βάλτου καὶ Ξηρομέρου, εἰς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς σφαιραζούσης ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, τῶν περιφανέστερον παρραστησάντων εἰς τὸν ἐκπεπληγμένον εὐρωπαϊκὸν κόσμον τὰ δίκαια τοῦ ἀδικουμένου ἔθνους· οὐδέποτε εἶχε συνθηκολογήσει μὲ τοὺς Τούρκους. Τοῦτο ἐκφράζει τρανότερον πάσης ἱστορικῆς μαρτυρίας ὁ στίχος τοῦ δημοτικοῦ ἔσματος :

Ὅσο εἶν' ὁ Χρῆστος ζωντανός, Τούρκο δὲν προσκυνάει.

Ἄλλ' οἱ κρατοῦντες ἦσαν πρόθυμοι πάντοτε νὰ κολακεύωσι τοὺς μέγα δυναμένους ἐκ τῶν ἡμετέρων πολεμιστῶν τῆς ζοφερᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, καὶ τὴν μοῖραν ταύτην δὲν διέφυγε καὶ ὁ Χρῆστος Μηλιόνης. Ἐν ἔτει 1747 εἶχεν ἐπέλθει ἀπραξία τῶν πολεμικῶν ἔργων καθ' ὅλην τὴν Ἀκαρνανίαν. Τότε καὶ ὁ Χρῆστος ἠναγκάσθη ν' ἀρκεσθῆ εἰς τὰς προτάσεις τῶν Τούρκων, καὶ δεχθεὶς τὸ ἀρματολίκι τῆς Ἀκαρνανίας ἔμεινεν ἡσυχάζων ἐπὶ τινα χρόνον.

Τότε συνέβη ἡ φοβερὰ ἐκείνη παρασπονδία, ἣν εὐλόγως ὁ Χρῆστος ἔμελλε νὰ νομίση ἀνήκουστον εἰς τὰ κλεφτικὰ χρονικά καὶ εἰς τὰς μεταξὺ ἀγάδων καὶ Ἑλλήνων μαχητῶν σχέσεις. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς κόρης Βασίλως,

τῆς ἀναδεκτῆς τοῦ Μηλιόνη, εἰκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ κλέφτου. Γνωστὸν ὅτι ἡ πνευματικὴ συγγένεια τοῦ βαπτίσματος ἐνομίζετο τότε πολλῶ σοβαρωτέρα ἢ ὅσον σήμερον νομίζεται συνήθως. Ἄς προστεθῶσιν εἰς ταῦτα καὶ αἱ σχέσεις μεταξὺ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη καὶ τῆς οἰκογενείας τῆς κόρης ἐκείνης.

Τὰ μετὰ ταῦτα διηγήθημεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Κατόπιν τούτων ἐπῆλθεν ἡ ἀποκήρυξις τοῦ ἀρματολοῦ Χρήστου Μηλιόνη ὡς κλέφτου, ἣτις δὲν ἐβράδυνε νὰ πεμφθῆ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, διὰ νὰ ἀποδεικνύται ἐκάστοτε ἀληθεύουσα ἡ ἀρχαία ἐπὶ διχονοίᾳ μομφή, διὰ νὰ μὴ ἐκλίπη ποτὲ ἡ πατροπαράδοτος ἐκείνη ἐθνικὴ ἀρά, εὐρέθη καὶ εἰς χριστιανὸς προεστὼς, ὁ Πάνος Μαυρομάτης, πρόθυμος νὰ ἐστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Οὗτος συνξεστράτευσε μετὰ τοῦ δερβέναγα τῆς Ἀκαρνανίας Μουχτάρ, τοῦ ἐπιλεγομένου Κλεισοῦρα, κατὰ τοῦ ἡμετέρου ἀνδρείου κλέφτου.

Ἄγνοεῖται ὁ λόγος δι' ὃν ἀπεδόθη τὸ ἐπιθέτον τοῦτο εἰς τὸν εἰρημένον Μουχτάρ. Ἄλλ' ἂν ἐπεκλήθη οὕτω, διότι ἦτο ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ πολιορκῆ εἰς κλεισωρείας τοὺς ἐχθροὺς οὓς ἐπολέμει, οὐδὲν ἀτυχέστερον παρωνύμιον ἢ δύνατο νὰ εὐρεθῆ. Πιθανώτερον εἶνε ὅτι ὁ εἰρημένος Μουχτάρ Κλεισοῦρας ἠξιώθη τοῦ ἐπιθέτου τούτου, διότι μᾶλλον ἠγάπα νὰ ἀποκλείῃ πᾶσαν ἐνδεχομένην πρὸς τοὺς πολεμίους συμπλοκήν.

Τεκμήριον τούτου ἦτο ὅτι ἐπὶ τρεῖς μῆνας καὶ δεκαεννέα ἡμέρας, καθ' οὓς ὑπεκρίνετο ὅτι κατεδίωκε τὸν

Χρήστον Μηλιόνην εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀκαρνανίας, οὐδεμίαν ἀψιμαχίαν κατώρθωσε νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτόν.

Ὁμολογητέον ὅμως ὅτι δὲν ἦτο τόσον εὐκόλον τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν, ὅσον φαίνεται λεγόμενον. Ἀψιμαχία κατὰ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη ἦτο δυσχερέστατον καὶ τραχύτατον ἔργον. Διότι ὁ Χρήστος πλὴν τῆς προσωπικῆς ἀνδρείας καὶ ἐμπειρίας του εἶχε τοὺς *μονομάτους*, τοὺς τρομεροὺς ἐκείνους σκοπευτάς, οἵτινες ἐθέριζον τοὺς Τούρκους τόσον κανονικῶς, ὡς νὰ κατεῖχον εἰς χεῖρας τὸ δρέπανον τοῦ Χάρου, τοῦ μόνου ἀρματολοῦ τῆς ἀρχαίας Ἡπείρου.

Περὶ μέσα Ἀπριλίου τοῦ εἰρημένου ἔτους εἶχε στήσει ὁ Χρήστος τὸ λημέρι του ἐπὶ ὑψηλοῦ ζυγοῦ ἐνοῦντος δύο ἐξηρμένας κορυφάς. Ἡ θέσις ὠνομάζετο *Ζυγουριά*. Τὸ μέρος τοῦτο ἀπετέλει μικρὰν κοιλάδα, ἔχουσαν ἑκατὸν βημάτων περίμετρον, περιεχομένην μεταξὺ τεσσάρων φυσικῶν προμαχώνων. Οὗτοι ἐσχηματίζοντο ἐκ τεσσάρων ὑψηρεφῶν σκοπιῶν, ἐφ' ὧν συνηλλάσσοντο τέσσαρες ἐκάστοτε ἄγρυπνοι φρουροί, κρατοῦντες τὰ καριοφίλια. Αἱ σκοπιαὶ αὗται ἐκαλοῦντο μὲ λατινικὸν ὄνομα *βίγλες* ἐπ' αὐτῶν *ἐβίγλιζον*, ἦτοι ἐφρούρουν, ἐξ ὑπαμοιβῆς οἱ γενναῖοι ἄνδρες τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Προσεδοκίωτο δὲ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἡ ἐπίθεσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἄλλ' εἰς μάτην *ἐβίγλιζον* οἱ κλέφτες ἐξ ὑπαμοιβῆς, καὶ εἰς μάτην οἱ σύντροφοί των ἐκοιμῶντο ἀνήσυχτοι ἐπὶ τῶν καριοφιλίων. Ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας πολὺ ἔμελλε νὰ βραδύνη ὅπως ἐφορμήσῃ κατὰ τοῦ ὀρεινοῦ στρατεύματος, ἂν ἔμελλεν ἐν τοσοῦτῳ νὰ ἐφορμήσῃ ποτέ!

Ἐν τούτοις οἱ μονόματοι δὲν ἠσθάνοντο κόπον ἐκ τοῦ εἶδους τούτου τῆς ἀσχολίας. Ἦτο γνωστὸν ὅτι καὶ ἂν ἀπεκοιμᾶτό τις αὐτῶν, τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν ἔκλειε μόνον. Διὰ τοῦ ἐτέρου ἐξηκολούθει νὰ *βιγλίζη* καὶ κοιμώμενος.

Οἱ ἄνδρεῖοι οὗτοι, ὅσοι ἦσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Χρήστου Μηλιόνη (διότι εἶχεν ἤδη προσλάβει διαρκῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του μετὰ τὴν σουλτανικὴν ἀποκήρυξιν), ἦσαν ἐκλεκτοὶ ἐξ ἐκλεκτῶν καὶ ἠριθμοῦντο εἰς τεσσαράκοντα. Ἐκτὸς αὐτῶν ἦτο τὸ κύριον σῶμα τῶν κλεφτῶν, συγκείμενον ἐξ εἰκοσιενέα. Τέλος ἦσαν πρόθυμοι ἐπίκουροι ἐκ τῶν ὀρεινῶν χωρίων, ἔτοιμοι νὰ σπεύσωσιν ὡς ἐφεδρεία ἐν ἀνάγκῃ, καὶ οἱ τοιοῦτοι ἀνήρχοντο εἰς ὀγδοήκοντα τελείους ἄνδρας.

Τὸ μικρὸν τοῦτο στράτευμα ἠσχολεῖτο ἀπὸ ἐνὸς μηνὸς ὀχυροῦν τὰς προσόδους τῶν ὀρεινῶν κωμῶν καὶ λαμβάνον πᾶν ἄλλο προφυλακτικὸν μέτρον. Εἶχον κατασκευάσει *ταμπούρια* ὑπὲρ τὰ πενήκοντα εἰς περιφέρειαν πέντε ἢ ἐξ μιλίων ἐπὶ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους. Διότι ἀνελογίζοντο πάντες ὅτι ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο καὶ ἀνεμένετο κρατερὰ ἢ ἐπίθεσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἐν τούτοις ὁ Χρήστος δὲν ἀνησύχει παραπολὺ ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ εἶχε κρυφίαν ἐλπίδα ὅτι οἱ πολέμιοι δὲν ἔμελλον νὰ δεῖξωσι τόλμην εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν. Ἄλλὰ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποτρέψῃ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀπὸ πάσης προφυλάξεως καὶ συνετῶς ἔπραττε λαμβάνων τὰ πρόσφορα μέτρα. Ἐγίνωσκε καλῶς τὸν Μουχτάρ Κλεισούραν καὶ εἶχε πεποίθησιν ὅτι δὲν θὰ

ἐτόλμα οὗτος ν' ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ. Ὅσον διὰ τὸν Πάνον Μαυρομαμάτην, ἦτο γενικῶς παραδεδομένον ὅτι οἱ χριστιανοί, ὅσοι συνεμάχουν μετὰ τῶν Τούρκων, οὐδέποτε εὐνοοῦντο ὑπὸ τῆς τύχης εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των. Τοῦτο ἦτο πρόληψις τὰ μάλιστα διαδεδομένη παρὰ τοῖς χωρικοῖς, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλως ἦτο δικαιοτέρον οὐδὲ ψυχολογικώτερον τῆς τοιαύτης προλήψεως.

ΑΡΧΟΜΕΝΟΥ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου, πρωΐαν τινὰ καθ' ἣν ὁ οὐρανὸς ἦτο συνεσκοτασμένος ὑπὸ νεφῶν, εἰς τὰ πρόθυρα αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ τζαμίου, ἔξ οὗ ὁ Μηλιόνης εἶχεν ἀπαγάγει τὸν μακαρίτην κατὴν τῆς Ἄρτης, ἀνεγνώσθη εἰς ἐπήκοον τῶν ἀγάδων τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον, δι' οὗ ὁ Χρῆστος Μηλιόνης, τέως ἀνεγνωρισμένος ἀρματολὸς τῆς Ἀκαρνανίας, καθηρεῖτο ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τούτου καὶ ἐκηρύττετο ἐκπτώτος τῆς σουλτανικῆς εὐνοίας, ἀποστάτης καὶ κλέφτης, ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας. Προσεκαλεῖτο δὲ πᾶς πιστὸς μουσουλμάνος, ὅπως συλλάβῃ καὶ παραδώσῃ εἰς τὰς ἀρχὰς τὸν κλέφτην τούτον, ὡς ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν πιστῶν ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου.

Ἄξια σημειώσεως εἶνε ἡ ἐπομένη παράγραφος τοῦ συνοδεύοντος τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον *φειρᾶ* τοῦ Σεΐχ-Ἰσλάμη, δι' ἧς ἐχαρκτηρίζετο προσηκόντως ἡ θρησκευτικὴ ἀποψις τοῦ ζητήματος. (Παραθέτομεν τὸ κείμενον κατὰ τὴν τότε ἐπίσημον μετάφρασιν). «Μὲ τὸ νὰ ἐπάτησεν ὁ Χρῆστος Μηλιόνης τὸ τζαμί τοῦ Ταχίρ, τόπον

ιερόν καὶ ἀπάτητον εἰς τοὺς ἀπίστους, καὶ νὰ ἐξήγειρε τὰ τζίνια, ὅπου ἐκοιμῶντο ὑποκάτω εἰς τὰς πλάκας, ἔτοιμα διὰ ν' ἀρπάσουν τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν, ὅσοι ἤθελον ἀποθάνει εἰς τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, διὰ νὰ τὰ φέρουν εἰς τὸ *Τζεννέμ*, ὅπου μόνοι οἱ ἀληθεῖς πιστοὶ πηγαίνουν...» Διὰ τοὺς λόγους τούτους, πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν εἰρημένων τζινίων ἢ πνευμάτων κατεδικάζετο ὁ Χρῆστος Μηλιόνης καὶ οἱ ὄπαδοί αὐτοῦ νὰ σφαγῶσι, τόσοι τὸν ἀριθμὸν, ὅσα ἦσαν τὰ παροργισθέντα τζίνια. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀριθμὸς τούτων δὲν ἐμνημονεύετο ρητῶς ἐν τῷ ἐπισήμῳ κειμένῳ, εἶπετο ὅτι ἀφήνοντο ἐλεύθεροι οἱ μουσουλμάνοι νὰ ὑπολογίσωσι τὸν ἀριθμὸν κατ' ἀρέσκειαν.

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν δύο τούτων ἱερῶν ἐγγράφων προξένησε τόσον εὐσεβῆ ἐρεθισμόν, ὥστε οἱ καλοὶ ἀγάδες ἦσαν πλήρεις ἀνυπομονησίας πότε νὰ ἐστρατεύωσιν. Ἐξ αὐτῆς τῆς Ἄρτης καὶ τῶν πέριξ χωρίων προσῆλθον ἐθελονταὶ περὶ τοὺς ἑκατόν, διότι ὁ κύριος στρατὸς συνέκειτο ἔξ ὀλιγαριθμῶν Ἀλβανῶν. Τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας οἱ ἀγάδες ἀπεχαιρέτιζον τοὺς γονεῖς, τὰς γυναῖκας καὶ τὰς ἀδελφάς των, καὶ τὴν ἐπιούσαν εἶχεν ἀποφασισθῆ νὰ ἐκκινήσωσιν οἱ ἐθελονταὶ ἔξ Ἄρτης.

Ἦδη περὶ τὸ λυκανγὲς οἱ ἐνθερμότατοι συνῆλθον εἰς τὸ τζαμίον, τὸν τόπον τῆς συνεντεύξεως, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἦν ἀπήγγειλε μεγαλοφώνως ὁ ἱμάμης πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῶν, ἠτοιμάζοντο ν' ἀρχίσωσι τὴν ὀδοιπορίαν. Οἱ βραδύτεροι προσήρχοντο ἀνὰ δύο ἢ καὶ τρεῖς, καὶ ἦδη πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἔμελλον νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως. Πρὶν ἢ ἐκκινήσωσιν ἠριθμήθησαν οἱ ἐκ-

στρατεύοντες και εὑρέθησαν ὀγδοήκοντα και εἷς. Ἐπὶ τὴν τελευταίαν στιγμήν προσῆλθε και ὀγδοηκοστὸς δεύτερος.

Ἦτο οὗτος νεαρὸς Τοῦρκος, ὅστις μόλις ἐφαίνεται δεκαεπταετής. Ἐκ τῶν γειτόνων του κατὰ τὴν πορείαν οὐδείς τὸν ἐγνώριζε.

— Ποιὸς εἶν' αὐτός; ἠρώτησέ τις τῶν Τοῦρκων ἀφοῦ εἶχον ἐξέλθει ἐκ τῆς πόλεως.

— Δὲν τὸν ξαναεἶδα, ἀπήντησεν ὁ ἐρωτώμενος.

— Οὐδ' ἐγώ, εἶπε τρίτος τις.

— Οὐδ' ἐγώ, ἐπανέλαβεν ἄλλος.

Τέλος ὁ πρῶτος ἐρωτήσας, ὅστις διέπρεπεν ἐπὶ τόλμῃ, ἐθάραρσεν ν' ἀπευθύνη τὸν λόγον εἰς αὐτόν.

— Ποῖος εἶσαι; τὸν ἠρώτησε.

— Δὲν εἶμαι ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ἀπήντησεν ἐρυθριῶν ὁ νεαρὸς Τοῦρκος.

— Ἀπὸ ποῦ εἶσαι;

— Εἶμαι ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπήντησεν ἐκεῖνος.

— Καὶ ποῦ εὑρέθης ἐδῶ;

— Ἦρθα μ' ἕνα караβάνι.

Καὶ ὁ ὀχληρὸς δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐρωτήσῃ περικλήρον τι.

ΤΗΝ αὐτὴν πρωΐαν θόρυβος, βοή και ταραχή μεγίστη συνέβη εἰς τὸ σεράγιον τοῦ Χαλήλ ἐφένδη ἐν Ἄρτη.

Ὁ φιλήδονος Τοῦρκος δὲν ἠθέλησε νὰ συνεκστρατεύσῃ μετὰ τοῦ ὁμοθρήσκου του, προφασισθεὶς ὅτι ἡ

πνευματικὴ συγγένεια τῆς χριστιανῆς συζύγου του μετὰ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη ἐκόλωνεν αὐτόν. Τὸ ἀληθὲς ἦτο ὅτι δὲν ἐπεθύμει ὁ Χαλήλ ν' ἀφήσῃ τὸ χαρέμιόν του ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῶν ἐν Ἄρτῃ μουσουλμάνων.

Ἄλλὰ περὶ τὴν τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας ἡ μαύρη Φατμὰ, εἰσελθοῦσα κατὰ τὸ σῦνηθες εἰς τὸν θάλαμον τῆς Βάσως, ὅπως προσφέρει αὐτῇ τὸ σῦνηθες γάλα, δὲν εὔρεν ἐκεῖ τὴν νεάνίδα. Βεβαίως θὰ κατέβη εἰς τὸν κῆπον τοῦ σεραγίου. Καὶ τοῦτο ὁμοῦς ἦτο ἀσῦνηθες. Ἡ παραδεγμένη τάξις ἦτο νὰ καταβαίνωσιν ὁμοῦ ἡ Βάσω... και ἡ Φατμὰ εἰς τὸν κῆπον τὴν πρωΐαν.

Τί παθοῦσα ἡ νέα αὕτη χριστιανὴ παρέβη τὸ νόμιμον τοῦτο ἔθος; Μήπως ἔδακνεν ἤδη τὸν χαλινὸν και ἤθελε ν' ἀποσείσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ συζύγου και αὐθέντου της;

Θὰ ἦτο νόστιμον, μία νέα χριστιανὴ νὰ τολμᾷ νὰ παραβαίη καθεστηκότα νόμιμα, ἅτινα ἐσέβοντο ἀνεκαθεν ὅλαι αἱ χανούμισσαι τοῦ σεραγίου, αἱ ὠραιόταται και εὐγενέσταται. Ἐν τούτοις ἡ Φατμὰ ἔσπευσε νὰ καταβῆ εἰς τὸν κῆπον.

Οὐδέν. Ἡ Βασίλω δὲν ἦτο ἐκεῖ.

Ἡ Φατμὰ ἠρεύνησεν ἐπιμελῶς εἰς ὅλας τὰς γωνίας. Οὐδαμοῦ ἀνεῦρε τὴν νέαν. Ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς θαλάμους και ἤρχισε δευτέραν ἔρευναν. Οὐδαμοῦ. Κατέβη πάλιν εἰς τὸν κῆπον. Οὐδέν. Ἐξήτασεν εἰς τὰ προαύλια και εἰς τὰ συνεχόμενα ὑπόγεια. Εἰς μάτην.

Τέλος ὑπερέβη τὰ σύνορα, και μετέβη εἰς τοὺς θαλάμους τῶν χανουμισσῶν. Ἡ Βασίλω δὲν ἦτο ἐκεῖ.

Ἐπέστρεψεν εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς νέας καὶ δὲν τὴν εὔρεν.

Ἡ Φατμὰ ἔμελλε παρ' ὀλίγον νὰ παραφρονήσῃ. Βεβαίως ἐὰν ἡ Βάσω ἦτο παροῦσα καὶ τὴν ἐθεώρει ὀπισθεν δικτυωτοῦ τινος τοῦ χαρεμίου, ἐὰν ἔβλεπε τὸ πρόσωπόν της, ὅπερ εἶχε καταστῆ οἰκτρόν, ἔκστατικόν, καὶ εἶχε λάβει ἡμισελήνου σχῆμα, ἐὰν ἔβλεπε τὸν τρόμον τῶν μελῶν της καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων της, δὲν θὰ εἶχε τόσῃ ἀπανθρωπίαν, ὥστε νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τοῦ χαρεμίου.

Τί λόγον νὰ δώσῃ ἡ Φατμὰ εἰς τὸν κύριόν της, ἀφοῦ οὗτος τῇ εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν νέαν ἐκείνην *σεβιμέκ* (τὴν ἀγαπωμένην) καὶ τῇ εἶχεν εἰπῆ· «Μοῦ ἀποκρίνεσαι, κουζούμ, μὲ τὸ κεφάλι σου· τί λόγον νὰ δώσῃ, ἂν ὁ κύριός της ἤρχετο τὴν στιγμὴν ταύτην, ὡς καὶ ἔμελλε νὰ ἔλθῃ, νὰ τὴν ἐρωτήσῃ:—Ποῦ εἶνε ἐκείνη, Φατμὰ;

— Τὸ κεφάλι μου, ἐψιθύριζεν αὐτομάτως ἡ δυστυχοῦς μαύρη.

Ἄλλ' ὅχι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φύγῃ οὕτως ἡ *σεβιμέκ* (ἢ βιαζομένη ν' ἀγαπᾷ). Αἱ θύραι τοῦ χαρεμίου δὲν ἠνοίγοντο εὐκόλως. Πῶς ἠδύνατο νὰ δραπετεύσῃ; Κάπου θὰ εἶνε κρυμμένη.

Καὶ ἡ Φατμὰ ἤρχισε νέαν ἔρευναν, εἰς τοὺς διαδρόμους, εἰς τοὺς θαλαμίσκους, εἰς τὰ ἐρμάρια. Τέλος ἡ Βάσω δὲν εὗρίσκειτο. Ἀναμφιβόλως θὰ εἶχε φύγει.

ᾠ, αὐταὶ αἱ χριστιαναί! Πάντοτε ἄπιστοι ἦσαν καὶ θὰ εἶνε.

Καὶ προσήγγιζεν ἤδη ἡ φοβερὰ στιγμὴ καθ' ἣν ἔμελλε νὰ παρουσιασθῆ ὁ Χαλῆλ ἐφένδης.

Ἡ Φατμὰ ἔλαβε γενναίαν ἀπόφασιν. Ἀφοῦ ἐκείνη ἢ *σεβεμεμέκ* (ἢ μὴ δυναμένη ν' ἀγαπᾷ) ἔφυγεν, ἀφοῦ ἔγινεν ἄφαντος, καὶ ἡ Φατμὰ ἔμελλεν ἂν ὄχι νὰ θανατωθῆ, τοῦλάχιστον νὰ μαστιγωθῆ ἀπανθρώπως, διὰ νὰ πληρώσῃ τὸ σφάλμα ἐκείνης, διατὶ νὰ μὴ φύγῃ κ' αὐτῇ, ἀθῶα οὔσα, διὰ νὰ σωθῆ ἀπὸ τῆς μανιώδους ὁργῆς τοῦ κυρίου της. Καὶ ἐκείνη μὲν ἡ *σεβιμέκ* θὰ ἔφυγε διὰ μαγείας (τοῦτο δὲν εἶνε ζήτημα) διότι τὰς κλείδας τοῦ χαρεμίου τὰς κατέχει ἡ Φατμὰ, αὐτὴ ὅμως, ὡς ἔχῃ δόξαν ὁ Ἄλλ' ἀλλ', δὲν ἔχει ἀνάγκην μαγείας, ἀλλ' ἀρκεῖ νὰ μεταχειρισθῆ τὰς κλείδας ὡς κατέχει, διὰ ν' ἀνοίξῃ τὰς θύρας τοῦ χαρεμίου καὶ νὰ δραπετεύσῃ.

Καὶ ἄνευ περαιτέρω σκέψεως ἠρεύνησεν εἰς τοὺς θυλάκους τῆς ἐσθῆτός της, διὰ νὰ εὔρη τὰς κλείδας. ᾠ ἐκπληξίς! Αἱ κλείδες δὲν ἦσαν ἐκεῖ. Αἱ κλείδες εἶχον γίνοι ἀφαντοὶ μετὰ τῆς Βάσως.

Τότε μόνον ἀνελογίσθη ἡ Φατμὰ, ὅτι τῷ ὄντι ἂν δὲν τῆς ἔκλεπτεν ἡ χριστιανὴ τὰς κλείδας, δὲν ἠδύνατο νὰ φύγῃ, διότι ἄνευ τῶν κλειδῶν δὲν ἠδύνατο ν' ἀνοίξῃ τοῦ χαρεμίου τὰς θύρας, καὶ τότε ᾤκτειρε τὴν ἀφέλειαν ἑαυτῆς, ὡς μὴ προφυλαττομένης μετ' ἀρκούσης δυσπιστίας ἀπὸ τῆς δεσμώτιδος. Ἄλλὰ τοῦτο ἦτο ἱκανὸς λόγος διὰ νὰ παραφρονήσῃ τις.

Ἄλλ' ἡ Φατμὰ εἶχε συνέλθει ἐκ τῆς πρώτης ἐκπληξείας καὶ ἠδύνατο ἤδη νὰ συναρμόζῃ κανονικῶς τὰς σκέψεις της. ᾠθεν διενόηθη εὐθὺς ὅτι ἀφοῦ ἡ χριστιανὴ

εἶχε κλέψει τὰς κλεῖδας, πιθανὸν νὰ ἄφησε τὰς θύρας ἀνοικτάς, ἐκτὸς ἂν εἶχε τὴν ἀταραξίαν νὰ κλειδώσῃ ἅμα ἐξελθοῦσα, πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν, καὶ νὰ ἀποκομίσῃ φεύγουσα τὰς κλεῖδας. Ἡ Φατμὰ ἔσπευσε πάραυτα νὰ καταβῆ εἰς τὴν θύραν.

Τῷ ὄντι αἱ κλεῖδες ἦσαν ἐκεῖ καὶ ἡ θύρα ἦτο ἀνοικτὴ εἰσέτι. Ἡ δύστηνος νέα δὲν ἐτόλμησεν ἢ δὲν διανοήθη νὰ λάβῃ τὰς κλεῖδας μεθ' ἑαυτῆς. Ἡ Φατμὰ ἀφῆκε κραυγὴν χαρᾶς. Τῇ ἐφάνη ὅτι ἡ θέσις της ὡς καταδίκου ἐπιστητῶς ἠλαφρύνθη.

Ἡ μαύρη προεμελέτα ἤδη τὴν ἀπολογία, ἦν ἔμελλεν ἀπαγγεῖλαι ἐνώπιον τοῦ κυρίου της. Ἐκλειδῶσεν ἔσωθεν τὴν θύραν, ἔθηκε τὰ κλειδιά εἰς τὸν βαθὺν θύλακον τῆς ἐσθῆτός της καὶ ἀνέβη εἰς τοὺς θαλάμους. Αὐτοθρομήτως εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μὴ φύγῃ. Ἐμέμετο δ' ἑαυτὴν ὅτι εἶχε συλλάβει πρὸ μικροῦ τὴν ιδέαν τῆς ἀποδράσεως.

Τῷ ὄντι πᾶσα φιλαυτία εἶνε εὐεξήγητος, καὶ ἡ φιλαυτία τοῦ δεσμοφύλακος δὲν εἶνε ἥτιτος σερβασμοῦ ἀξία. Ἀφοῦ εἶχε τὰς κλεῖδας ἡ Φατμὰ ἔσφριε τὴν φιλαυτίαν της, ἔμελλε νὰ δεῖξῃ τὰς κλεῖδας ταύτας πρὸς τὸν κύριόν της καὶ νὰ τῷ εἴπῃ (Ἐννοεῖται ὅτι θὰ ἐψεύδετο, ἀλλ' ἄνευ ψεύδους οὐδεμία ὑπόθεσις εὐδοοῦται). Θὰ τῷ ἔλεγεν ἄρα, ὅτι αἱ κλεῖδες αὗται ἦσαν εἰς τὰς χεῖράς της, ὅτι οὐδέποτε ἀπέβαλεν αὐτάς, ὅτι ἡ θύρα τοῦ χαρμεῖου οὐδέποτε ἀνεφῆθη, καὶ ὁμως ἡ νέα χριστιανὴ κατώρθωσε νὰ γίνῃ ἀφαντος. Τίνι τρόπῳ; Ἡ Φατμὰ, ἀμαθὴς μαύρη, δὲν ἐγίνωσκε τὰ μυστήρια τῆς μαγείας καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ κατὰ ποῖον τρόπον ἐδραπέτευσεν ἡ χριστιανή. Ὑπάρ-

χουσιν ἄπειροι καταχθόνιοι τρόποι καὶ μέθοδοι ἀνεξήγητοι, ὡς πᾶς ἕκαστος ἀγνοεῖ. Ἡδύνατο νὰ εἰξεύρῃ ἡ Φατμὰ τίνος τούτων ἦτο ἔμπειρος ἢ δραπέτης; Ἦρκει ὅτι αὐτὴ δὲν τῇ ἔδωκε τὰ κλειδιά, ἄλλως, συνειδυῖα τὴν τύχην ἣτις ἀπέκειτο αὐτῇ, ἤθελε φύγει μετὰ τῆς δραπέτιδος. Διότι προκριώτερον βεβαίως ἦτο νὰ χάσῃ τὴν ζωὴν της εἰς τὸν παρόντα κόσμον καὶ αὐτὴν τὴν μέλλουσαν ἀνάπαισιν εἰς τὴν αἰωνιότητα ἢ νὰ στερηθῇ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κυρίου της. Ἦτό ποτε δυνατόν νὰ φυγαδεύσῃ ἡ Φατμὰ τὴν ἄπιστον ἐκείνην; Ποῖον συμφέρον θὰ εἶχε νὰ πράξῃ τοῦτο; Ἡ μαύρη αὐτὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τὸν ἐφένδην Χαλήλ. Οὐχὶ μόνον εἰς αὐτὸν ἦτο γνωστὴ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πατέρα του ὃν εἶχε παιδιόθεν ὑπηρετήσῃ, καὶ αὐτὰ τὰ κόκκαλα τῶν τεθνεώτων ἠδύνατο νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τῆς ἀφοσιώσεώς της. Ταῦτα ἔμελλε νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Χαλήλ, καὶ ἂν δὲν τὸν ἔπειθεν, εὐτυχῆς θὰ ἦτο ἔχουσα τὴν συνείδησιν ἀναπαυμένην.

Ἄλλως δὲ ἡ δυστυχὴς μαύρη δὲν ἐτόλμα νὰ ὑπερβῆ τὸν οὐδὸν τοῦ σεραγίου, καὶ τὸ πρᾶγμα ἦτο εὐνόητον. Ὁ κόσμος ἐφαίνετο πρὸς αὐτὴν πέλαγος ἄπειρον καὶ ἀτέραμνον. Ἡ σφαῖρα αὐτῆς, ἐν ἣ ἀνετράφη, ἦς τὸν ἀέρα ἀνέπνευσεν, ἦτο τὸ χαρμεῖον. Πέραν τοῦ χαρμεῖου οὐδὲν ἐγίνωσκε. Τὰ πάντα ἐνέπνεον αὐτῇ τρόμον. Ποῦ νὰ μεταβῆ πτωχὴ γυνή, ἤδη πρεσβῦτις, ἂν ἔφευγε τὴν φιλόξενον στέγην, ὅφ' ἦν εἶχεν ἀνατραφῆ; Ἐπὶ τέλος ἐφάνταζετο ὅτι φεύγουσα συνήντα καθ' ὄδον τὸν κύριόν της, ἔφιππον ἐπιστρέφοντα μετὰ δύο ἢ τριῶν ἀκολούθων ἐκ τῆς ἐωθινῆς εἰς τὰ κτήματά του ἐκδρομῆς.

— Ποῦ πηγαίνεις, Φατμά;

Εἰς τοιαύτην ἐρώτησιν τί ἄλλο ἠδύνατο ν' ἀπαντήσῃ ἢ πτωχὴ μαύρη, εἰμῆ:

— Ἔρχομαι νὰ σ' εὔρω, ἐφέντη μου.

— Καὶ τί μὲ θέλεις;

Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ἐρώτησιν τί θὰ ἀπήντα;

— Ἐφέντη, ἡ Ρωμῆὰ ἔφυγεν ἀπὸ τὸ χαρέμι...

Βεβαίως, διότι αἱ ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις μεταξύ δεσπότη καὶ δούλης συνέχονται ὡς κρικοί τῆς αὐτῆς ἀλύσου, καὶ εὐθὺς ὡς συνήντα ἢ μαύρη τὸν Χαλήλ, οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο ν' ἀπαντήσῃ. Διότι ἄλλως ὤφειλε νὰ εἴπῃ ὅτι φεύγει ἀπὸ τὸ χαρέμιον. Ἄλλὰ τότε ὁ Χαλήλ, καθ' ὅλα τὰ δίκαια καὶ τὰ νόμιμα, θὰ τὴν συνελάμβανε καὶ θὰ διέτατε νὰ μαστιγωθῇ καὶ νὰ καθειρωθῇ ὡς δραπέτης. Ὅθεν οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν τύχην της. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς ταραχῆς ἐν ἣ διατέλει ἡ δυστυχὴς μαύρη κατήνησε νὰ ἐκλαμβάνῃ ὡς πραγματικὴν τὴν καθ' ὁδὸν συνάντησιν μετὰ τοῦ κυρίου της, ἣν ἐφαντάζετο. Ὅθεν ἀνωρθώθη αὐτομάτως καὶ ἦτο ἐτοίμη νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ οἴκου, σπεύδουσα νὰ συναντήσῃ τὸν Χαλήλ, ὅπως ἀπολογηθῇ. Ἄλλὰ δὲν προέλαβε. Τὴν αὐτὴν στιγμὴν εἰσήρχετο ὁ Χαλήλ εἰς τοὺς θαλάμους τοῦ χαρέμιου.

ΜΕΤΑ πεντάωρον ὁδοιπορίαν, ὅτε οἱ ἐκστρατεύσαντες ἕξ Ἄρτης ζηλωταὶ Τοῦρκοι εἶχον φθάσει εἰς ὑψωμάτι, ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας, ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν

περὶ αὐτὸν προκρίτων ἀγάδων, εἶχεν ἀποφασίσει νὰ πέμψῃ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Χρῆστον Μηλιόνην.

Τότε ὁ κήρυξ ἀνέβη ἐπὶ σκοπιάν τινα καὶ ἔκραξεν ὅτι ὅστις θέλει νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν ἀρχηγόν, δι' ἐμπιστευτικὴν ἀποστολήν. Ἐντούτοις οὐδεὶς ἦτο πρόθυμος νὰ παρουσιασθῇ.

Λεληθότως εἶχε ψιθυρισθῆ εἰς τὰς τάξεις τῶν στρατευόντων, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς σκοπὸν εἶχε νὰ πέμψῃ διαγγελέα πρὸς τὸν κλέφτην τῶν βουνῶν, προσκαλῶν αὐτὸν νὰ παραδοθῇ. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀνθρώποι ἐκεῖνοι ἦσαν καθ' ὑπερβολὴν δύσπιστοι, οὐδεὶς αὐτῶν ἐτόλμα νὰ προσέλθῃ ἐθελοντῆς διὰ τὴν ἀποστολήν ταύτην.

Ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας ἦτο ἔτοιμος νὰ βλασφημήσῃ, καὶ ἤδη ἐσημάτιζε καθ' ἑαυτὸν τὰς λέξεις, ἃς ἔμελλε νὰ ἐκστομίσῃ ἐνώπιον τῶν ἐπιτελῶν του, ἂν δὲν ἐκωλύετο. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶχε συναναστραφῆ πολὺ μὲ τοὺς Ἑλληνας ὀπλαρχηγούς, καὶ διὰ τοῦτο εἶχεν ἔλευθέραν τὴν γλῶσσαν.

— Χίλιοι διαβόλοι νὰ σᾶς σηκώσουν! Τὰ τσακάλια νὰ τραβοῦν τὰ κορμιά σας καὶ οἱ χοῖροι νὰ φάγουν τὰ πρόσωπά σας!

Ἡ ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τούτου παρ' ὀλίγον ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα παρὰ τοῖς μουσουλμάνοις, οἵτινες ἐθεώρουν βλασφημίαν καὶ αὐτὴν τὴν μνείαν τοῦ εἴδους τούτου τῶν ζῴων. Ἄλλ' ὅμως πρὶν τελειώσῃ ὁ ἀρχηγὸς τὰς βλασφημίας του, νέος τις Τοῦρκος ἐνεφανίσθη ἐνώπιον αὐτοῦ. Οὗτος ἦτο ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος, ὃν οἱ γείτονές του οὐδέποτε εἶχον ἰδῆ καὶ ὅστις

εἶχεν εἰπῆ αὐτοῖς ὅτι ἦλθε τελευταῖον ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ὡς ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται. Οὗτος προσελθὼν εἰς τὸν ἀρχηγὸν ἔκαμε βαδύτατον *τεμενᾶν* καὶ ἐστάθη μετὰ μεγίστου σεβασμοῦ περιμένων τὰς διαταγὰς του.

— Ποῖος εἶσαι σύ, κουζούμ; τὸν ἠρώτησεν ὁ Μουχτὰρ Κλεισούρας.

— Πιστὸς μουσουλμάνος, ἀπήντησε μετὰ συστολῆς ὁ ἄγνωστος.

— Καὶ τί ζητεῖς;

— Περιμένω νὰ μὲ διατάξῃ ὁ ἐφέντης ὅ,τι θέλει.

— Εἰμπορεῖς νὰ φέρῃς τὴν γραφὴν αὐτὴν εἰς τὸν Χρῆστον Μηλιόνην;

— Εἰμπορῶ, ἀπήντησεν ἀδιστακτικῶς ὁ νεαρὸς Τούρκος.

— Εἰξεύρεις τοὺς δρόμους;

— Εἰξεύρω, ἀπήντησεν οὐχὶ μετ' ἴσης σταθερότητος.

— Εἰξεύρεις τὸ λημέρι τοῦ Χρήστου Μηλιόνη;

— Θὰ τὸ εὔρω.

— Πρέπει νὰ γίνῃς *τεπτήλ*, διότι ἄλλως οἱ χωρικοὶ θὰ σὲ προδώσουν.

— Θὰ γίνω *τεπτήλ*.

— Ἐχει καλῶς.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τῶν ἐπιτελῶν εἶχε κίψει εἰς τὸ οὖς τοῦ Μουχτὰρ καὶ τῷ ὠμίλει κρυφίως.

Ὁ νέος ἐκεῖνος εἶχε προσηλώσει τὸ βλέμμα εἰς τοὺς δύο συνομιλοῦντας καὶ ἐφαίνετο ἐπιθυμῶν νὰ μαντεύσῃ ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ βλέμματός των τί ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους.

— Τὸ ξεύρεις καλά; ἔλεγεν ὁ Κλεισούρας.

— Τὸ πιστεύω, ἀπῆντα ὁ ἕτερος Τούρκος.

— Ἀπὸ ποῦ;

— Πρέπει νὰ στείλωμεν ἄνθρωπον πιστόν.

— Καὶ ποῖος σοὶ λέγει ὅτι αὐτὸς ὁ νέος δὲν εἶνε πιστός;

— Αὐτὸς πρώτην φορὰν παρουσιάζεται, κανεὶς δὲν τὸν γνωρίζει.

— Ἀλήθεια;

— Βέβαια. Πώτησε τὸ *ἀσκέρι* ἂν τὸν ἔχουν ἰδῆ ποτέ.

Ὁ Μουχτὰρ Κλεισούρας ἐκάλεσε πέντε ἢ ἕξ ἐκ τῶν ἐθελοντῶν καὶ τοὺς ἠρώτησεν, ἂν ἐγνωρίζον τὸν νέον Τούρκον. Πάντες ἀπήντησαν ὁμοφώνως ὅτι πρώτην φορὰν τὸν ἔβλεπον.

Ὁ Μουχτὰρ Κλεισούρας εὐρέθη εἰς μεγάλην ἀμνηχανίαν. Ἐνθεν μὲν οἱ ἄνδρες τοῦ στρατοῦ ἀπεφαίνοντο ὅτι δὲν ἦτο ἀξιόπιστος πρόσωπον ὁ νεαρὸς ἐκεῖνος Τούρκος, ἔνθεν δὲ οὐδεὶς τῶν ἄλλων προσήρχετο πρόθυμος ὅπως κομίσῃ τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Χρῆστον Μηλιόνην.

Τέλος ὁ Κλεισούρας διενόηθη, ὅτι ἀφοῦ αὐτὸς ἦτο ὁ ἀρχηγός, ἠδύνατο καὶ ὄφειλε νὰ πέμψῃ κατ' ἐκλογὴν ἓνα ἐκ τῶν στρατιωτῶν του κομιστὴν τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Χρῆστον Μηλιόνην. Καὶ μήπως πρότερον δὲν ἦτο εὐκολὸν νὰ τὸ φαντασθῆ; Ἄλλ' εἰς στρατὸν ἀτάκτων καὶ ἐθελοντῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πειθαρχῶσι.

Καθ' ἣν στιγμὴν εἶχε συλλάβει ὁ ἀρχηγὸς τὴν γενναίαν ταύτην ἀπόφασιν, ἐνεφανίσθη τελευταῖον ἐνόπιον αὐτοῦ εἰς τῶν Τούρκων καὶ τῷ ἔκαμε *τεμενᾶν*.

— Τί θέλεις ἐσύ, τὸν ἠρώτησεν ὁ Μουχάτης.

— Ἐγὼ δίδω ἐγγύησιν, ἐφέντη, ἀπήντησεν ὁ Τοῦρκος ἐκεῖνος.

— Τί ἐγγύησιν;

— Ἐγὼ τὸν γνωρίζω.

— Καὶ διατί δὲν θέλεις νὰ ὑπάγῃς ἐσὺ ὁ ἴδιος;

— Θέλω νὰ ὑπάγω μαζί του.

— Ὅλοσὺν, ἀπήντησεν ὁ Κλεισούρας.

Καὶ ἀποβλέψας πρὸς τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἀγάδες, ἐξήγει τὴν ἐπιδοκιμασίαν αὐτῶν.

Μετ' ἀσημάντους τινὰς ἐξετάσεις ἀπεφασίσθη νὰ πεμφθῶσιν οἱ δύο Τοῦρκοι ὡς γραμματοφόροι πρὸς τὸν ἀποστάτην κλέφτην. Ὁ πρῶτος παρουσιασθεὶς, ὁ ἄγνωστος, εἶχε στρέψει τὸ βλέμμα πρὸς τὸν αὐτόκλητον σύντροφόν του, καὶ τὸ βλέμμα τοῦτο ἐξέφραζε μᾶλλον ἀπορίαν ἢ εὐγνωμοσύνην.

ΑΛΛΟΚΟΤΟΣ ἦτο ἡ διήγησις, ἣν ἤκουσε παρὰ τοῦ αὐτοκλήτου συνοδοιπόρου του ὁ ζηλωτὴς νεαρὸς Τοῦρκος, ὅστις προσῆλθεν ἐθελοντῆς εἰς ἕξ ἑκατόν, κομιστῆς τῆς πρὸς τὸν Μηλιόνην ἐπιστολῆς, τῆς προσκαλούσης αὐτὸν εἰς ὑποταγήν. Ὁ πρόθυμος καὶ ὑποχρεωτικὸς οὗτος ἄνθρωπος ἦτο χριστιανός, ὡς αὐτὸς ὡμολόγησεν. Ἄλλὰ πρὶν ἢ ὁμολογήσῃ τοῦτο, ἐφρόντισε νὰ προκαταλάβῃ τὸν νέον σύντροφόν του δι' ἐκπληκτικῆς ἀνακοινώσεως, ὅτι καίπερ χριστιανὸς ἐμίσει ὅμως ἐγκαρδίως τοὺς ὁμοθηρῶσους του.

Πόθεν ὠρμήθη εἰς τὸ ἀδιάλλακτον τοῦτο μῖσος; Τῆ ἀληθείᾳ εἶχε σπουδαίους λόγους ὅπως προέβη εἰς τὸ ἄστοργον τοῦτο αἶσθημα ἐναντίον τῶν ὁμοπίστων αὐτοῦ. Ἄς φαντασθῆ τις εἰρηνικὸν ἀγρότην, κατοικοῦντα μακρὰν τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὑπορείας τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Πίνδου. Ὁ εἰρηνικὸς οὗτος ἀγρότης ἦτο ὁ πατήρ του. Ὁ Καμπόσος (οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἀφηγητὴς) ἦτο βρέφος καθ' ὃν χρόνον εἶχον συμβῆ ταῦτα. Μόλις εἶχε γεννηθῆ, καὶ εἶχε λάβει πείραν τοῦ μίσους καὶ τῆς καταφορᾶς τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἀνάμνησις ἐκείνη εἶχε μείνει ὡς μέλας οἰωνὸς εἰς τὴν συνείδησίν του, ὡς σταγὼν πικρίας καὶ χολῆς εἰς τὴν καρδίαν του. Μίαν νύκτα, καθ' ἣν μόλις εἶχε δύσει ὁ Ἑσπερος καὶ αἱ Πλειάδες ἀρτίως εἶχον ἀνατελεῖ εἰς τὸ στερέωμα, οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων, ἐκ συστάσεως ὡς φαίνεται εἶχον συμφορήσει στοιβάς καὶ ἄχυρα καὶ θημωνίας καὶ ἐπεσώρευσαν αὐτὰς παρὰ τὴν καλύβην τοῦ πατρὸς του. Ἦτο Ἰούλιος μῆν, καὶ ἡ πυρκαϊὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκραγῆ εὐθὺς ὡς ἔβαλον πῦρ εἰς τὸν σωρὸν τῶν ξηρῶν ἐκείνων ἐναυσμάτων. Ἡ φλόξ ἐξήφθη μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος καὶ ἔμελλε νὰ καταστήσῃ ὀπτοὺς τοὺς τρεῖς κατοίκους τῆς καλύβης, ἂν τὸ βρέφος, ὅπερ ἐκλαυθμύριζε παννυχί, δὲν ἀφύπνιζε διὰ τῶν γογγυσμῶν του τὴν θηλάζουσαν μητέρα, ἣτις προτοῦ νὰ τεῖνῃ τὸν μαστόν της πρὸς τὸ βρέφος, ἤσθάνθη καπνὸν ἀποπνίγοντα αὐτὴν καὶ ἤκουσε τὸν βρόμον τοῦ πυρὸς μαινομένου περὶ τὴν καλύβην. Ἡ κραυγὴ τῆς ἐντρόμου γυναικὸς ἀφύπνισε τὸν σύζυγον, ὅστις ἔμελλε νὰ κοιμηθῆ τὸν αἰώνιον ὕπνον τὴν νύκτα ἐκείνην, διότι οἱ μανιώδεις χω-

ρικοί συνεχώρησαν μὲν εἰς τὴν μητέρα καὶ τὸ τεκνίον ἵνα διέλθωσιν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτρεψαν καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Καμπόσου νὰ σωθῆ ἕκ τῆς καταστροφῆς. Διὰ τριῶν κτύπων πελέκως ὁ τολμηρότατος αὐτῶν τὸν ἀπετελείωσε καὶ ἔρρηξεν αὐτὸν αἰμοσταγῆ ἐπὶ τῆς φλεγούσης στοιβῆς, ἥτις κατέφαγε τὸ ἀσπαῖρον σῶμά του ἰνδικῶ τῷ τρόπῳ.

Ἐντεῦθεν ὁ διασωθεὶς ἕκ τῆς καταστροφῆς ἐκείνης Καμπόσος εἶχεν ὀρμηθῆ νὰ ὁμόσῃ ἄσπονδον μῖσος κατὰ πάντων ἐν γένει τῶν χριστιανῶν. Ὁ Καμπόσος ἦτο μόλις τριετῆς τότε, ἀλλ' ἐμνημόνευεν ἀρκούντως τὴν φρικώδη ἐκείνην καταστροφήν. Προσέτι δὲ ἡ μήτηρ του εἶχε συμπληρώσει πρὸς αὐτόν, ἅμα ἡλικιωθέντα, τὰ κενὰ τῆς φοβερᾶς ἀναμνήσεως. Τὸ πάθος τοῦτο ἦτο κοχλάζον, δεινὸν καὶ ὑπέρομετρον ἐν τῇ ψυχῇ του. Κατ' ἀρχὰς εἶχε σκοπὸν νὰ ἐξομώσῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ γίνῃ μουσουλμάνος (ὁ Καμπόσος ὠμολόγησε τοῦτο εἰλικρινῶς πρὸς τὸν συνοδοιπόρον του), ἀλλ' ὅμως ὠριμώτερον σκεφθεὶς δὲν ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ τοῦτο διὰ τὸν ἐξῆς λόγον: ἂν εἶχεν ἐξομώσει, οἱ χριστιανοὶ δὲν θὰ τὸν ἐνεπιστεύοντο καὶ ἐπομένως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ βλάπτῃ αὐτοὺς καιρίως.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἔμεινεν ὁ Καμπόσος πιστὸς εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων του. Ἄλλως δὲ καὶ ἐκεῖνοι, οὓς κυρίως ἐμίσει, δὲν διεκρίνοντο ἐπὶ ἄκρῃ εὐλαβείᾳ. Οἱ μέγιστοι ἐχθροὶ του δὲν ἦσαν οἱ ἀγρόται. Ὁ Καμπόσος δὲν ἦτο τόσοσιν ταπεινὸς τὸ φρόνημα, ὥστε νὰ ζητῆ νὰ βλάψῃ τοὺς πτωχοὺς ἐκείνους ἀνθρώπους. Ὁ Καμπόσος ἦτο φιλόδοξος καὶ ἡ ἐχθρὰ του δὲν εἶχε τόσοσιν στενά

ὄρια. Ἐκεῖνοι, οὓς ἐμίσει κατ' ἐξοχίην, ἦσαν οἱ κλέφτες, οἱ ἄνθρωποι τῶν βουνῶν. Εἶχε δὲ σπουδαίους λόγους πρὸς τοῦτο. Οἱ χωρικοὶ εἶχον καύσει τὴν φωλεὰν τοῦ πατρὸς του, ἀλλ' οἱ χωρικοὶ δὲν ἔπραξαν αὐθορμητῶς. Οἱ κλέφτες, οἱ ἄγριοι πολεμισταί, κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Καμπόσου, εἶχον διεγείρει τοὺς ἀγαθοὺς ἐκείνους ἀνθρώπους ἵνα διαπραξέωσιν τὸ ἀνοσιούργημα. Οἱ κλέφτες εἶχον παράπονα κατὰ τοῦ πατρὸς του, ὡς φαίνεται. Καὶ ἦτο ἐπόμενον νὰ ἔχωσι παράπονα, ἀφοῦ ὁ μόνος χωρικός ὅστις ἰχνηλάτει τὰς κινήσεις τῶν κλεφτῶν, ὁ μόνος ὅστις ὑπεδείκνυε τὰ λημέρια των, ὁ μόνος ὅστις ἔδιδεν ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατάλυμα εἰς τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα, τὰ ἐκπεμπόμενα ἐκάστοτε πρὸς καταδίωξιν τῶν ὀρεισίων μαχητῶν, ἦτο ὁ μακαρίτης, ὁ πατήρ του. Ἀλλὰ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶχε δίκαιον καὶ ὁ Καμπόσος (ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶνε πολυμερής, οὐδ' ἡ ἐκδίκησις ἐξετάζει ποτὲ τὰ ἀπώτερα αἴτια τὸ τελευταῖον κινουῦν αἴτιον εἶνε πάντοτε καὶ ἡ ὑπερτάτη αἰτία) εἶχε δίκαιον, λέγομεν, νὰ παρουσιασθῆ ὡς Τοῦρκος ζηλωτῆς καὶ νὰ ἐστρατεύσῃ κατὰ τῶν κλεφτῶν. Κανεὶς ἀληθῆς Ρωμηός, ἔλεγε, δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν κατακρίνῃ διὰ τοῦτο. Ἴσως θὰ ἐδικαιοῦντο οἱ Ρωμηοὶ νὰ τὸν κατακρίνωσιν, ἂν αὐτοὶ ἔδιδον τὸ παράδειγμα τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς ἐνώσεως, ἀλλ' οἱ Ρωμηοὶ ἔδωκαν καὶ τότε καὶ πάντοτε τὸ παράδειγμα τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἰδιοτελείας. Ἄν δὲ ἡ τύχη αὐτοῦ ἦτο ἀπαισιωτέρα τῆς τῶν ἄλλων, πάλιν δὲν ἔπαιεν αὐτός. Ὅπως ἡ καεῖσα καλύβη ἦτο ἴσως μοναδικὸν παράδειγμα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον εἰς τὰ χρονικά τῆς Ἡπείρου (τοῦλάχιστον

διὰ τὸν Καμπόσον, δι' ἄλλους ἠδύνατο νὰ εἶνε συγχόν), οὕτω καὶ τὸ ἐξαιρετικὸν μῖσος κληρονόμου, ἀνθρώπου ἀθώου, διότι νήπιον αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπέχη εὐθύνας διὰ τὰ τυχόν ἁμαρτήματα τοῦ πατρὸς του, ἔπρεπε νὰ εἶνε μοναδικόν.

Ταῦτα διηγῆθη ὁ Καμπόσος πρὸς τὸν συνοδοιπόρον του. Ἄλλ' αὐτός, ὁ δυστυχής, τί ν' ἀπαντήσῃ; ἐδίσταζε καὶ ἐψέλλιζεν. Ἦλθε στιγμή, καθ' ἣν ὁ Καμπόσος ἐσημάτισε τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν ὠμίλει καλῶς τὴν τουρκικὴν. Ἄλλ' ὅμως τὰ μονοσύλλαβα μόρια δι' ὧν ἀπῆντα εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ συντρόφου του, εὐφώνως τὰ ἐπρόφερον, ὥστε ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅσον πονηρὸς καὶ ἂν ἦτο, δὲν ἠδύνατο νὰ σχηματίσῃ πεποίθησιν ὅτι δὲν ἦτο Τοῦρκος ὁ ὀμιλητὴς του. Ὁ νέος ἔμελλε νὰ περιέλθῃ εἰς ἀμηχανίαν, ὅτε ὁ Καμπόσος ἤθελε τὸν προκαλέσει νὰ ἐκφράσῃ καὶ αὐτὸς κατὰ πλάτος τί ἐφρόνει περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἔμελλε νὰ συμβῆ ἰσχυροτέρον τι.

Ὁ Καμπόσος εἶχε φθάσει εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ λόγου, εἰς ὃ τὸν ἐξώθει ἴσως ἢ μοναδικὴ ὕρεξις εἰς ἣν εὐρίσκετο, καὶ ἤρχισε νὰ διηγῆται τοὺς ἰδιαιτέρους λόγους τοὺς συναφεῖς πρὸς τὴν παροῦσαν περίστασιν. Πρὸ πέντε ἡμερῶν, εἶπεν, εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν ἀγροικίαν ποιμένος, Νάσκα ὀνόματι (ὁ ἀκροατὴς ἔτεινε τὰ ὦτα, ὡς ἤκουσε τὸ ὄνομα τοῦτο)· ἐκεῖσε εἶχε καταφύγει ἄνθρωπός τις μετὰ τῆς οἰκογενείας του (οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ νέου ἔπαιξαν μετ' ἀνυπομονησίας). Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὠνομάζετο Κώστας (ὄλοι οἱ μυῶνες τοῦ προσώπου τοῦ ἀκροατοῦ ἐκινήθησαν).

οἱ Τουρκαλβανοὶ τὸν συνέλαβον, τὸν εἰρημένον Κώστα, διότι ἦτο ἐχθρὸς τοῦ Σουλτάνου (ὁ νέος ἐνταῦθα ἐβίασεν ἑαυτὸν ν' ἀκροασθῆ μετ' ἀταραξίας, διότι ἤξευρεν ἤδη, ὡς φαίνεται, τὸ τέλος τῆς σκηνῆς). Καὶ ὁ Καμπόσος διηγῆθη εἶτα διὰ μακρῶν τὴν συνέχειαν τῆς γνωστῆς ἡμῖν ἱστορίας· τὴν ἀπαγωγὴν τοῦ Κώστα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, τὴν αὐτοσχέδιον δίκην, τὴν πρόχειρον ἀπόφασιν, τὸν ἐγκόλπιον βρόχον κ.τ.λ. καὶ τέλος τὴν παρέμβασιν τοῦ Σουλεϊμάνη, οὗ τῇ ἀνελλιπῶ συνδρομῇ, ὡς δι' ἐπιτολῆς εὐνοικοῦ τινος ἀστέρος, διέφυγεν ὁ Κώστας τὸν θάνατον ὁ Καμπόσος ἔτριξε τοὺς ὀδόντας τὴν τελευταίαν στιγμήν ὅτε ἦλθεν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς διηγήσεως. Ἐδεῖξεν ὡς νὰ ἐλυπεῖτο διότι τὴν ἐγλύτωσεν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ψυχρὸς ἰδρῶς περιέρρεε τὸ μέτωπον τοῦ ἀκροατοῦ.

— Καὶ τί σοῦ ἔκαμεν; ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ, λησμονήσας ἤδη τί τῷ εἶχεν εἰπῆ ὁ Καμπόσος, ὅτι δηλ. ἐμίσει τοὺς χριστιανοὺς ὅλους ἐν γένει.

— Τί μοῦ ἔκαμε; Ἄλλ' ἦτο Ρωμηός, ἀπήντησεν ὁ παράδοξος ἄνθρωπος.

— Πῶς ἦτον Ρωμηός, τί; εἶπεν ὁ νέος.

— Ἐσύ, βλέπω, δὲν καταλαβαίνεις τουρκικὰ, παρετήρησε δυσφορῶν ἐκεῖνος.

Καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν προτέραν ὑποψίαν του, τῷ ἀπέτεινε εὐθύς τὴν ἐπομένην ἐρώτησιν:

— Γιὰ πές μου, τί σοῦ φαίνεται; Πῶς λές; Θὰ κάμουν τίποτε οἱ ἀγάδες με αὐτὸν τὸν Χοῦστον Μηλιόνην;

— Δὲν ξεύρω ἐγώ, ἀπήντησεν ὁ νέος, ζητῶν νὰ ὑπεκφύγῃ.

— Δὲν εἴμπορεῖς νὰ ἔχῃς μίαν γνώμην;

— Οἱ γεροντότεροι ξέρονν, ἐπανελάβε.

Καὶ ἐσίγησεν. Ὁ συνοδοιπόρος του δὲν ἐπέμεινεν, ἀλλ' ἐβυθίσθη εἰς σκέψεις. Περίεργον τῷ ἐφαίνετο ὅτι ὁ Τοῦρκος οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ ὀμιλήσῃ τουρκιστί.

ΗΤΟ νύξ βαθεῖα. Εἰς τὸ λημέρι τοῦ Χρήστου Μηλιόνη πάντες ἐκοιμῶντο πλὴν τῶν συνήθων φρουρῶν. Εἰς τὸ σκότος διεγράφοντο ὑψίκομοι ἐλάται, ὧν οἱ σαλευόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀνέμου κλώνες ἀπετέλουν ἐλαφρὸν διὰ τῶν φύλλων θροῦν. Ἦκούετο μεμακρυσμένος ὁ μορμυρισμὸς τοῦ ρύακος καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὁ μονότονος μινυρισμὸς τοῦ γκιώνη, θρηνοῦντος τὸν ἀδελφόν του, κατὰ τὸν δημῶδη μῦθον. Εἰς τῶν δύο φρουρῶντων μονοματίων ἔμελπε κλέφτικον ἄσμα, ὃ δ' ἕτερος ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς του τῷ ἐσύριζε νὰ μὴ μεγαλοφωνῇ, ἀλλὰ νὰ τείνῃ τὰ ὦτα καὶ νὰ εἶνε προσεκτικώτερος. Τότε ὁ πρῶτος φρουρὸς τῷ ἔκραζεν ἐπιρριῶς:

— Ἄμ' δὲν τραγουδάω μὲ ταῦτιά, σύντροφε· μὲ τὸ στόμα τραγουδάω.

— Ναί, μόνε μοῦ κουφαίνεις ταῦτιά, ἔλεγεν ἐκεῖνος.

— Δὲ φοβᾶσαι, ἐσὺ τᾶχεις μεγαλύτερα, τῷ εἶπεν ὁ πρῶτος.

— Καὶ σὺ μεγαλύτερα ἀκόμα καὶ τὰ κατσουλόνεις, ἀπήντησεν ὁ ἕτερος.

— Ἔ, δά, μὲ τὰ χωρατὰ σου τὰ καταφέρνεις.

— Καὶ σὺ ἀκόμα καλλιώτερα.

Καὶ οὕτως ὁ διάλογος ἐξηκολούθει καὶ ὁ δεύτερος δὲν κατώρθου μὲν νὰ ἐμποδίσῃ τὸν σύντροφόν του νὰ ἄδῃ κλέφτικα ἄσματα, ἀλλὰ τὸν ἠνάγκασε τοῦλάχιστον νὰ ὀμιλῇ εἰς πεζὸν λόγον.

Ἐν τούτοις ἀπεδείχθη μετ' ὀλίγον ὅτι ὁ δεύτερος μονόματος εἶχε μεγαλύτερον ἢ ὁ πρῶτος δίκαιον, διότι ἠκούσθη εὐκρινῶς κρότος ἀνθρωπίνων βημάτων ὑπὸ τὸν βράχον ἐφ' οὗ ἐκάθηντο ἀμφοτέροι. Εὐθὺς ὡς ἤκουσαν τὸν ἐλαφρὸν κρότον, ἀμφοτέροι οἱ κλέφτες ὑψωσαν τὰ καριοφίλια. Τὰ *τσακμάκια* ἐσηκώθησαν. Οἱ δύο μονόματοι συνέσχον τὴν ἀναπνοὴν εἰς τὰ πλατέα στήθη.

Καὶ πάλιν κρότος ἠκούσθη. Ὁ δεύτερος κλέφτης ἔδωκε φωτιά.

— Μὴ χτυπᾶτε! ἀντήχησε τότε πεπνιγμένη κραυγή.

Ὁ πυροβολήσας φρουρὸς, ἐκεῖνος ὅστις προέτρεπε τὸν σύντροφόν του νὰ μὴ τραγυδῇ, ἀνεσκίρτησεν εἰς τὸν ἦχον τῆς φωνῆς ταύτης.

— Μὴ ρίχνῃς ἐσὺ! ἔκραξεν αὐθορμήτως πρὸς τὸν σύντροφόν του.

— Τί εἶνε; Τί ἔχεις;

Καὶ ὁ δεύτερος κλέφτης ὤρμησε νὰ καταβῇ ἀπὸ τοῦ βράχου.

— Μὴ ρίξετε ἄλλο! ἐλάτε νὰ τὸν πιάσετε! ἠκούσθη καθαρὰ φωνὴ κάτωθεν τοῦ κρημνοῦ.

Ὁ νέος κλέφτης τρέμων, πνευστιῶν, ἔφθασεν εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου. Ἦθελε νὰ ὀμιλήσῃ καὶ ἡ φωνὴ του εἶχε κοπῆ. Τέλος ἠδυνήθη ν' ἀνακράξῃ.

— Πευκόρραχε! Μὴ ρίχνῃς ἄλλη, γιὰ ὄνομα Θεοῦ.

— Τί ἔπαθες; ἠρώτα ὁ πρῶτος τῶν κλεφτῶν.

— Νίκο! Νίκο! Ἐσὺ εἶσαι! ἠκούσθη τὸ τρίτον ἢ κάτωθεν τοῦ βράχου φωνή.

— Ἐγώ, ἔκραξεν ἀγωνιῶν ὁ νέος. Σὲ ἤρε το βόλι;

— Ὅχι, τίποτε! ἔλατε νὰ τὸν πιάσετε τρέξετε.

— Ποιόν;

— Αὐτόν, αὐτόν, εἶνε προδότης.

Ὁ πρῶτος τῶν φρουρῶν, ὁ Πευκόρραχος ὀνομασθεῖς, ἔσπευσε καὶ ἐκεῖνος νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τοῦ βράχου χωρὶς νὰ γινῶσκη τί συνέβαινε.

Δι' ὀλίγων διασκελισμῶν ὁ Νίκος ἔφθασεν ἤδη εἰς τὸν θάμνον καὶ εἶδεν ὄπισθεν αὐτοῦ περιέργον σκηνήν. Νέος τις, ἐκεῖνος ὅστις εἶχε κραεῖ δις, προσεπάθει νὰ κρατῆ τὸν σύντροφόν του, ὅστις ἠγωνίζετο νὰ φύγῃ, σκληρὰ δὲ πάλῃ εἶχε συναφθῆ μεταξὺ τῶν δύο. Ὁλίγον ἔτι, καὶ ὁ νέος ἔμελλε νὰ καταβληθῆ. Ὁ Νίκος φθάσας ἤρπασε μὲ στιβαρὰν χεῖρα τὸν ἀγνωστον ἐκεῖνον, ὅστις ἔζήτηε νὰ φύγῃ, χωρὶς νὰ λάβῃ τὸν κόπον νὰ ἐξηγήσῃ τὸ αἴτιον τῆς παρουσίας του.

Δύο λέξεις εἶπεν ὁ Νίκος πρὸς τὸν ἕτερον νέον.

— Λαβώθηκες!

— Ὅχι, εἶπεν ἐκεῖνος.

Ὁ Νίκος ἀφῆκε κραυγὴν. Τὸ αἷμα ἔρρεε διὰ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ νέου.

Ὁ Νίκος αὐθορμήτως ἀφησε τὸν ἄλλον, ὃν εἶχε συλλάβει, καὶ ἡ προσοχή του ἐστράφη ὅλη πρὸς τὸν τραυματίαν.

— Εἶσαι ματωμένη! Ματώθηκες, ἔκραξε μετὰ παραγοῦ. Καὶ φταίγω ἐγώ, ἐγὼ ἔρριξα!..

— Κράτησε αὐτόν, νὰ μὴ φύγῃ! ἔκραξεν ὁ πληγωμένος.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φθάσει καὶ ὁ Πευκόρραχος, ὅστις εἶχε πολλῶ στιβαρωτέρους τοὺς βραχίονας καὶ αἱ περισφίγγεις του οὐδὲν τὸ θωπευτικὸν εἶχον.

Ὁ ΠΩΣ ἐξηγηθῶσιν ὅσον τὸ δυνατόν τὰ συμβαίνοντα χορῆζομεν βραχείας εἰς τὸ παρελθὸν ἀναδρομῆς. Ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν ὅτι ἡ σεβεμεμὲν εἶχε γίνεαι ἀφαντος ἐκ τοῦ χαρμεῖου τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν εἶχεν ὀρμηθῆ ἢ κατὰ τοῦ Μηλιόνῃ ἐκστρατεία τῶν ἀγάδων τῆς Ἄρτης. Ἡ σύμπτωσις αὕτη εἶχεν ἀφορμὴν τὴν ἐξῆς: ἡ νεάνις, διὰ ψυχολογικῆς βίας καταστάσα σύζυγος τοῦ Χαλήλ, κατετρόμαξεν, ὅτε ἡ μήτηρ της ἔσπευσε νὰ τῆ περιγράψῃ τὰς μελλούσας ἐντυπώσεις τοῦ πατρός, ὅτε οὗτος θὰ ἐμάνθανε τὸ μοιραῖον τοῦτο γεγονός. Ἡ φρίκη, ἡ ἀγανάκτησις, ἡ μανία, ἡ ἀπόγνωσις, ἔμελλον νὰ ἀλλοιώσωσι τὸ πρόσωπόν του. Ἦτο ἱκανὸς νὰ κατανήσῃ εἰς τὸ ἔπακρον τῆς παραφορᾶς, ἠδύνατο νὰ φρουάξῃ, ν' ἀφρίσῃ, ἠδύνατο νὰ πνίξῃ ἄνθρωπον. Ἡ Βάσω τόσον κατεπτοήθη ἐκ τῆς τραγικῆς ταύτης εἰκόνας, ὥστε προέτρπεε τὴν μητέρα της νὰ μείνῃ παρ' αὐτῆ, φοβουμένη κίνδυνον δι' αὐτὴν ἐκεῖνην. Ἄλλ' ἀδύνατον ἦτο τοῦτο, εἶπεν ἡ μήτηρ, τόσον χειρότερα ἂν ἔμενον ἐκεῖ, τότε θὰ ἐφρούαττεν ὁ Κώστας κατὰ δύο ἐνόχων, τότε

θά εἶχε πλείονας ἀθῶους καθ' ὧν νὰ κατασκεδάσῃ τὴν ὀργὴν του, θὰ εἶχε τὰ τέκνα της. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἡ Μελάχρω, ἐνθυμήθη ὅτι ἦτο καιρὸς ν' ἀπέλθῃ ἤδη, καὶ συνένεμε κατὰ τινὰς ὥρας τὴν παρὰ τῇ κόρῃ ἐπίσκεψίν της.

Ἡ Βάσω ἔμεινε μόνη, μόνη μετὰ τῶν φοβερῶν εἰκόνων αἵτινες τὴν ἠπέιλουν, μόνη μετὰ τῶν φρικωδῶν φασμάτων, ἅτινα τὴν κατεδίωκον. Ἐνελογίσθη ὅτι δὲν εἶχε τοῦ λοιποῦ ἄλλο ἄσυλον ἢ τὸν τάφον, ἄλλον φίλον ἢ τὸν θάνατον. Δὲν ἠδύνατο λοιπὸν νὰ ἐλπίσῃ ὅτι θ' ἀπηλλάσσεται ποτε τῆς μισητῆς ἐκείνης εἰκοτῆς, τῆς φρικώδους ἐκείνης μετὰ τοῦ Τούρκου συμβιώσεως. Ἐὰν ἀνέκτα τὴν ἐλευθερίαν της, εἰς τί θὰ τῇ ἐχρησίμευεν αὕτη; Νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τοὺς γονεῖς της ἦτο ἀδύνατον, ὁ πατήρ της ἔμελλε νὰ τὴν φονεύσῃ. Νὰ μείνῃ ἐκεῖ, νὰ μείνῃ εἰς τὸ σεράγι, νὰ μείνῃ εἰς τὸ χαρέμι; Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐξ ἀρχῆς φρικῶδες, ἤδη δὲ μετὰ τὰς ἐξηγήσεις τῆς μητρὸς της κατέστη ἀποτρόπαιον. Ἔως τότε ἐνόμιζεν ὅτι ἔσωζε τοὺς γονεῖς της νυμφευομένη τὸν Τούρκον· τοῦ λοιποῦ ἡ σκληρὰ αὕτη παραμυθία τῆς συνειδήσεως ἐξέλιπε. Τότε ἐν τῇ ἀδημονίᾳ της ἀνεμνήσθη τὸν σὸφρονα καὶ καλὸν ἐκεῖνον νέον, ὅστις ἦτο ὁ μνηστήρ της. Ἡ μήτηρ της τῇ εἶχεν εἰπῆ ὅτι οὗτος εὗρισκετο πλησίον τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Ἡ ἀνάμνησις φέρει τὴν ἀνάμνησιν, καὶ τότε ἡ Βάσω ἐνθυμήθη μετὰ στοργῆς τὸν ἀγαθὸν καὶ ἀνδρεῖον ἐκεῖνον καπετάνον, τὸν *νονόν* της, ὃν εἶχε γνωρίσει ὅτε ἦτο μικρὰ τὴν ἡλικίαν. ὦ, νὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔξῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του, νὰ ἦτο δυνατόν νὰ καταφύγῃ εἰς μέρος

τι, εἰς γωνίαν τινὰ τῆς γῆς, εἰς ἔρημόν τινα τόπον, ὅπου νὰ ἐκτείνεται ἡ προστάτις σκιά τοῦ μεγαλωνύμου ἐκείνου! Καὶ ἡ εἰκὼν αὕτη τοσοῦτον ποθητὴ παρέστη εἰς τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς τῆς νεάνιδος, ὥστε παρ' ὀλίγον θὰ ἐπίστευεν εἰς τὸ δυνατόν τῆς πραγματικῆς ἐκτελέσεως. Ὅπως ἐν ὄνειρῳ ἡ ἀπόστασις τοῦ ποθομένου ἀπὸ τοῦ ποθοῦντος παρίσταται τόσον βραχεῖα, ὥστε συνήθως συγχέεται, οὕτως ἐν τῷ δυστυχεῖ βίῳ, ἐν τῇ στυγνῇ πραγματικότητι, πιστεύει ὁ ἐρηγορῶς καὶ ὄνειροπολῶν, ὅτι δι' ἐνὸς ἄλματος δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ποθούμενον.

Ἄλλ' ὅτε ἡ πρώτη ἔξαψις παρῆλθεν, ἡ νεᾶνις περιελθοῦσα εἰς τὴν ψυχρὰν καὶ περιεσκεμμένην κατάστασιν τοῦ δυστυχοῦντος, καὶ μὴ θέλοντος ν' ἀπελπισθῆ, ἤρχισε νὰ σκέπτηται ἐπιμόνως περὶ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου τούτου. Εἶχεν ἤδη προσελκύσει τὴν συμπάθειαν τῆς μαύρης Φατιμᾶς, παρ' ἧς ἐδιδάχθη πολλὰ πράγματα καὶ ἱκανὰς τουρκικὰς λέξεις. Προσέτι ἔμαθε παρ' αὐτῆς ὅτι οἱ Τούρκοι ἔμελλον νὰ ἐκστρατεύσωσιν ὅσον οὐπω κατὰ τοῦ νοννοῦ της, ἔμαθε καὶ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔμελλε νὰ ὀρμηθῆ ἐξ Ἀρσῆς ἡ ἐκστρατεία. Ὅσον διὰ τὰ κλειδιά τῶν θυρῶν, τῶν τε ἐνδοθεν καὶ τῶν μεταξύων, ἡ μαύρη, ἦτις ἠγάπα πολὺ τὸ *χασίς* καὶ τὸ ὄπιο, δὲν ἐπολυπραγμῶνει καὶ τὰ ἄφηνεν ὅπου ἠθέλε τύχει. Ὑπελείπετο νὰ προμηθευθῆ ἡ Βάσω ἓνα ἱματισμόν, μίαν πιστόλαν καὶ ἐν γαταγάνι τοῦ Χαλήλ-ἀγά, καὶ τοῦτο δὲν ἦτο πολὺ δύσκολον. Ὁ ἀγᾶς ἄφηνε συνήθως τὰ ἐνδύματά του, τὸ *σελάχι* του καὶ τὰ ὄπλα του εἰς τοὺς γυναικωνίτας. Ἀγνοεῖται ἂν ἔπραττε τοῦτο κατὰ τύχην ἢ ἐπίτηδες πρὸς ἐκφο-

βισμὸν τῶν γυναικῶν. Ἡ Βάσω μαθοῦσα ὅτι τὴν ἐπαύριον ἔμελλεν ἢ ἐκστρατεία νὰ ἐκκινήσῃ, περιεβλήθη τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ ἀγᾶ, ἤρπασε τὰς κλεΐδας τῆς Φατμάς καὶ ἔγινεν ἄφαντος.

Ἡ δύστηνος κόρη ἔτρεμεν ὅλη, πρᾶπτουσα ταῦτα. Ἐν τούτοις ὁ σκοπὸς τῆς δὲν ἦτο νὰ μεταβῇ εἰς τὸ λημέρι τοῦ νοννοῦ τῆς, πολὺ ἀπέχετο τοῦ νὰ σκεφθῇ τοῦτο. Ἦθελε μόνον νὰ πορευθῇ μακρὰν τῆς Ἄρτης καὶ πλησίον εἰς τὰ κατατόπια τοῦ κλέφτου. Ἡ καλλίστη δὲ πρὸς τοῦτο εὐκαιρία ἦτο ν' ἀναμιχθῇ μετὰ τῶν Τούρκων ὡς εἰς αὐτῶν καὶ ν' ἀπομακρυνθῇ. Τὸ λυκαυγὲς τῆς πρῶτας θαυμασίως ἐβοήθει τοὺς σκοποὺς τῆς, οὐδεὶς τὴν ἐγνώριζεν, οὐδεὶς ἠδύνατο εὐθὺς νὰ ὑποπτεύσῃ τὸ φῦλόν τῆς Ἐν τούτοις ἔτρεμε, καὶ ὅτε ὑπερέβη τὸν οὐδὸν τοῦ χαρεμίου καὶ ἐπάτησεν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ὁδοῦ, εἶχε μεταμεληθῇ ἤδη. Ἐπεθύμει νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω, ἀλλ' ἐφοβεῖτο μὴ πάθῃ χειρότερα. Ἐὰν τὴν ἔβλεπέ τις ἐκ τῶν ἀντιζήλων τῆς ἐν τῷ χαρεμίῳ, θὰ τὴν κατήγγελλεν εἰς τὸν ἀγᾶν, καὶ πῶς νὰ ἐξηγήσῃ τότε τὸ ἀλλόκοτον διάβημά τῆς; Ὅλοι ἔμελλον νὰ τὴν ἐκλάβωσιν ὡς παράφρονα, ἢ ὡς ἔνοχον συνωμοτοῦσαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ ἐφέντη. Ἐκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ προέβη.

Ὅτε ὁ στρατὸς ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἡ Βάσω ἀνέπνευσε τὸν ἀέρα τοῦ βουνοῦ, ἀνέλαβε θάρρος. Τὸ στήθος τῆς πρῶτην φορὰν εἰσέπνεεν ἐλευθέρως καὶ ἡ καρδιά τῆς ἐσκίρτα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ὅτε τινὲς τῶν ἀγᾶδων ἤρχισαν νὰ τὴν κυττάζωσι μετὰ περιεργείας, πάλιν ἐφοβεῖτο. Προσεπάθει ν' ἀποκρύπτῃ

ἴσον ἠδύνατο τὸ πρόσωπόν τῆς ἀπὸ τῶν ἀδιακρίτων βλεμμάτων, ἔφερε δὲ καὶ τὸ σαρίκιον πυκνῶς καὶ ἀδεξίως περιτετυλιγμένον περὶ τὴν κεφαλὴν. Ἄλλ' ὅτε ἡ συνοδεία ἔφθασεν εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν καὶ ἀντήχησε τὸ προκηρυχθὲν ὑπὸ τοῦ Κλεισοῦρα πρόσταγμα, τίς τῶν πιστῶν Μουσουλμάνων ἠθέλε νὰ προέλθῃ ὡς διαγγελεύς, κομίζων ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Χρηῆστον Μηλιόνην, ἡ Βάσω οὐτ' ἐσκέφθη οὐτ' ἐδίστασεν, ἀλλ' ἅμα ἀκούσασα τὴν λιγύφθογγον μολπὴν τοῦ κήρυκος (ὅστις κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθος ἀνέβη ἐπὶ δένδρου καὶ ἐρραψώδησε κατὰ τὸν ἀσιατικὸν τρόπον τὰς λέξεις), ἔσπευσε νὰ παρουσιασθῇ πρώτη καὶ μόνη αὐτή.

Ἐκεῖνο ὄπερ τὴν ἐξέπληξεν, ἦτο ἡ αὐθόρμητος πρόσσodus καὶ δευτέρου ἐθελοντοῦ, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἢ παρ' αὐτοῦ διαβεβαίωσις ὅτι ἐγνώριζεν αὐτήν. Εἰς μάτην ἡ Βάσω ἐβασάνισε τὴν μνήμην τῆς, οὐδαμοῦ εἶχεν ἰδῆ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον. Ἐπειτα οὗτος τῇ ἐφάνη τόσον παράδοξος, τόσον ἀλλόκοτος, ὥστε ἠπόρει καὶ αὐτὴ τί νὰ πιστεύσῃ. Προκριώτερον θὰ ἦτο δι' αὐτήν, ἂν καὶ ἦτο δειλὴ ὡς νεαρὰ γυνὴ καὶ ἄπειρος, ν' ἀπήρχετο μόνη εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐκεῖνην. Δὲν ἐγίνωσκε τὰς ὁδοὺς, ἀλλ' ὁμως ἤρκει ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς συνοδείας, καὶ ὁ τελευταῖος δεσμὸς διερρήγνυτο. Ἡ ἀμχανία αὕτη, ἢ ἐκ τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς δειλίας ἀπορρέουσα, οὐδὲν θὰ ἦτο ἀπέναντι τῆς ἀγαλλιᾶσεως, ἦν θὰ ἐνεποίει αὐτῇ ἢ ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπομάκρυνσις, ἀλλ' ἡ παρουσία τοῦ ἀγνώστου ἐκεῖνου ἦτο ὡς προέκτασις τῶν συνεχόντων αὐτὴν δεσμῶν. Πᾶς ἄνθρωπος θὰ ἠσθάνετο αὐ-

τόματον δρομήν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἀπροσδόκητον συνήγορον, ὅστις θὰ προσήρχετο οὕτως ἀρωγὸς καὶ ἐπικουρος τῆς παραβόλου ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰς ἣν θέσιν εὐρίσκειτο ἡ Βάσω, τὸ πρᾶγμα εἶχεν ἄλλως. Αὐτὴ ἐξήτει μόνον ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τῶν ἐξ ἀνάγκης συνοδοιπόρων της, ἀναλογιζομένη ὅτι τὰ μέλλοντα δὲν ἦδύναντο νὰ εἶνε χεῖρονα τῶν παρελθόντων. Δὲν τὴν ἔμελε τί ἤθελεν ἀπαντήσῃ καθ' ὁδόν, οὐδὲ πῶς ἔμελλε νὰ ὀδοιπορήσῃ εἰς ἀγνώστους τόπους. Ἦρκει ν' ἀπαλλαγθῆ τῆς ἀπεχθοῦς παρουσίας τῶν συνοδοιπόρων της.

Τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα διηγῆθημεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἐν μόνον ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν. Ἀφοῦ ὁ Καμπόσος προέβη εἰς τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην καὶ ἀπίστευτον ἐξομολόγησιν, ἣτις ἦδύνατο ν' ἀνορθώσῃ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς τῆς ἀκροωμένης, ἂν δὲν τὰ περιέσφιγγε τὸ σαρίκιον, ἀφοῦ ἀπέτυχεν εἰς τὴν ἀπόπειραν τοῦ ν' ἀναγκάσῃ αὐτὴν νὰ τῷ ἀνακοινώσῃ τὰς ἰδίας αὐτῆς γνώμας, τελευταῖον ἡ Βάσω δὲν παρέλιπε ν' ἀπευθύνη πρὸς αὐτὸν μίαν ἐρώτησιν, τὴν ἐξῆς:

— Δὲ μοῦ λές, γιατί θέλησες νὰρθῆς μαζί μου εἰς αὐτὸν τὸ δρόμο;

Ἄλλ' εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν ἀπεκρίθη ὁ Καμπόσος ἐδίστασε μικρόν, πρὶν ν' ἀπαντήσῃ. Τέλος εἶπεν:

— Εἶδα ποῦ ἦταν ἀνάγκη. Οἱ ἀγάδες δὲν ἤθελαν νὰ πάνε.

Ἡ ἀπάντησις αὕτη δὲν ἦτο βεβαίως συμπερασματικὴ δι' ἄνθρωπον δυσκόλως πειθόμενον. Ἡ Βάσω ἀπηθύνετο καὶ δευτέραν ἐρώτησιν:

— Καὶ γιατί εἶπες ψέμματα ὅτι μ' ἐγνώριζες; Μὲ εἶχες ξαναἰδῆ ποτέ;

— Τὸ ἔκαμα διὰ νὰ σὲ γλυτώσω ἀπὸ τὴν μερδεψιὰ ἐκείνην, εἶπεν ὁ Καμπόσος.

Ἦσως αἱ δύο αὗται ἀπαντήσεις πόρρω ἀπέχον τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ πιθανῶς δὲν εἶχεν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἀκριβῆ συνείδησιν τῶν ἀφορμῶν, αἵτινες ὤθησαν αὐτὸν εἰς τὸ διῆρημα. Τὸ κατ' ἐμέ, νομίζω ὅτι τὸ φύσει ραδιουργικὸν καὶ κατοπτρευτικὸν πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἦτο τὸ μόνον κινήσαν αὐτὸν αἴτιον ἵνα προσέλθῃ αὐθόρμητος εἰς τὴν παραβόλον ἐκείνην ἀποστολήν. Ὁ σκοπὸς τοῦ ἦτο ἴσως νὰ κατασκοπεύσῃ τὰς θέσεις καὶ τὰ ταμπούρια τῶν κλεφτῶν καὶ νὰ πωλήσῃ εἰς τοὺς Τούρκους μεγαλυτέραν δούλευσιν ἢ ὅση συνίστατο εἰς τὰ κόμιστρα καὶ εἰς τὴν ἐγγείρισιν τῆς ἐπιστολῆς.

Ἦσως προσέτι θὰ ἐρωτήσωσιν οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν, ποίαν ἀφορμὴν εἶχεν ὁ Καμπόσος νὰ διηγῆθῃ πρὸς τὸν ἀγνωστον αὐτῷ νέον οὕτω προχείρως τὴν ἱστορίαν του; Πρόσωπον τοιοῦτον ὡς πρώτην ἀρετὴν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὴν ἐχεμυθίαν καὶ τὴν κρυψίνοιαν. Τοῦτο εἶνε ἀληθές. Ἄλλ' οὐδὲν συμφέρον εἶχεν ὁ ἄνθρωπος οὗτος ν' ἀποκρύπτῃ ἀπὸ τῶν Τούρκων τὴν ἱστορίαν του· τοῦναντίον εἶχε συμφέρον νὰ καθιστᾷ αὐτὴν φανεράν. Ἡ ἄκρα νεότης καὶ ἡ συμπαθὴς μορφή τοῦ νομιζομένου Τούρκου τῷ ἐνέπνευσαν ἐμπιστοσύνην. Οὐδεμίαν ἀφορμὴν εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς νὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι τὸ σχῆμα, ὅπερ ἔφερεν ἐκεῖνος, ἦτο πλαστόν. Ἄλλως τόσῳ προθυμότερον ἔκλινεν εἰς τὸ νὰ διηγῆται τὴν ἱστορίαν του πρὸς πάντα μου-

σουλμάνον, ὅσῳ ἠσθάνετο εἰδός τι ὑπερηφανίας διηγούμενος αὐτήν. Μηδεὶς ἀπορήσῃ διὰ τοῦτο. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐσεμνύνετο διότι κατώρθωσε δῆθεν νὰ λύσῃ πρόβλημα ἄλλτον πρὸ αὐτοῦ, τὸ νὰ εἶνε Τοῦρκος χωρὶς ν' ἀλλαξοπιστήσῃ. Ἔτρεφε δὲ βαθεῖαν περιφρόνησιν πρὸς πολλοὺς ἄλλους Ρωμηοὺς τοῦ τότε χρόνου, οἵτινες οὐδὲν κατώρθωσαν ἐξομώσαντες. Πᾶς ἐξωμότης ἔπαυε νὰ εἶνε χριστιανός, ἀλλὰ δὲν ἐγίνετο καὶ Τοῦρκος, διὰ τὸ φύσει ἀδύνατον τοῦ πράγματος. Οἱ τοιοῦτοι δὲ ἄνθρωποι κατήντων εἰς οἰκτρὰν καὶ γελοῖαν θέσιν, διότι οὔτε οἱ χριστιανοὶ τοὺς ἠθέλον πλέον ὡς χριστιανοὺς οὔτε οἱ Τοῦρκοὶ τοὺς ἐδέχοντο ὡς Τούρκους. Ἀλλὰ τοῦτο πάσχουσι καὶ ἄλλοι πολλοί...

Ο ΠΕΥΚΟΡΡΑΧΟΣ, ὅστις μεθ' ὄλον τὸ δυσκίνητον αὐτοῦ εἶχε κατέλθει ἀπὸ τοῦ βράχου, ἔσπευσε νὰ συλλάβῃ τὸν Καμπόσον καὶ δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν ἀφήσῃ. Τὸν περιέσφιγξε δὲ τόσον πολὺ μὲ τὰς ὀξώδεις χεῖράς του, ὅστε ὁ ἀτυχής ἐκεῖνος οὐδ' ἀπεπειράθη νὰ τοῦ δαγκάσῃ τοὺς δακτύλους, ὡς θὰ ἔπραττεν εἰς πᾶσαν ἄλλην περίστασιν, ἂν τὸν περιέσφιγγον ἀπαλωτέραι χεῖρες.

Ὁ Πευκόρραχος καὶ ὁ Γκαβόχηνας, ὁ πιστὸς φίλος αὐτοῦ, ὃν δὲν ἐπαρουσιάσαμεν ἀκόμη εἰς τοὺς ἀναγνώστας, δὲν διέπρεπον ἐπὶ εὐκνησίᾳ μεταξὺ τῶν συντρόφων των, ἀλλ' ὅσον διὰ τὸ ταμπούρι ἦσαν βράχοι ἀκλόνητοι καὶ οὐδὲ μοχλὸς ἠδύνατο νὰ τοὺς ἐκριζώσῃ. Μετὰ τῆς αὐτῆς καρτερίας, μεθ' ἧς ὁ Πευκόρραχος ἠδύνατο νὰ φυ-

τευθῆ ἐπὶ κρημνώδους σκοπιᾶς καὶ νὰ φυλάξῃ ἐκεῖ ταμπούρι ὥραν τὴν ὥραν, ὑποφέρων τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ τὸν παγετὸν τῆς νυκτός, μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκάμπτου ἰσχυρογνωμοσύνης, ἂν ἐκράτει ἀπαξ εἰς τὴν χεῖρά του λείαν τινά, ἄγγραν, λάφυρον, *πλιάτσικο*, ὡς ἦτο τοῦτο ἄνθρωπος ἢ *πρᾶγμα*, θηρίον ἢ βουνόν, δὲν θὰ ἐπέιθετο ποτὲ νὰ τὸ ἀφήσῃ, ἀλλ' ἂν τοῦ ἔκοπτες τὴν μίαν χεῖρα μὲ τὴν ἄλλην θὰ τὸ ἐβάσταζεν, ἂν καὶ τὰς δύο, θὰ τὸ συνελάμβανε μὲ τοὺς ὀδόντας. Τοιαύτην σπανίαν ἀρετὴν ὅλοι οἱ κλέφτες δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχωσιν, ἀλλ' εἶχον ἄλλος ἄλλην. Ὁ Πετρίτης, φέρ' εἰπεῖν, εἶχε *μάτι*, ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ ἀπὸ τεσσάρων μιλίων ἀποστάσεως, ὅχι μόνον ἂν ἦτο Τοῦρκος ἢ χριστιανός, ἀλλὰ τὴν τρέχουσαν τῆς φλοκάτας, τὸ χρῶμα τοῦ σελαχίου καὶ τὴν στιλπνότητα τοῦ ὄπλισμοῦ. Ὁ Ὁρνιας εἶχε *πόδι*, ἠδύνατο νὰ τρέξῃ ἀπνευστὶ πενήντα μίλια εἰς ἐπτὰ ὥρας, καὶ τοῦτο χωρὶς ν' ἀναπαυθῆ, χωρὶς νὰ σταματήσῃ, χωρὶς νὰ διψήσῃ. Ὁ Εὐπνητήρας εἶχεν *αὐτί*, ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ ἀπὸ ὀκτακοσίων βημάτων θροῦν, πνοήν, ψίθυρον, μορμυρισμόν, ἀναστεναγμόν. Ὁ Σαΐτας εἶχε *χέρι*, ἠδύνατο νὰ ἐκσφενδονήσῃ εἰς ἀπόστασιν βολῆς καριοφιλίου βαρὺν λίθον, καὶ τὴν χεῖρα δὲν τὴν ἔβλεπε, ἐστροφοδινεῖτο ὡς *φτερωτή*, ὡς τροχὸς νερομύλου, οὐδὲ τὸν λίθον ἔβλεπε, τὸν δοῦπον τῆς πτώσεως ἤκουε μόνον: τέλος ὁ Τσιντζούρας, ἔλλειπει ἄλλου ὠφελιωτέρου προτερήματος, εἶχε *τραγοῦδι*, ἔκρουε τὴν λύραν μετὰ δεξιότητος, καὶ ἐν ἀπουσίᾳ συγχορευτοῦ, ἐπιάνετο ἀπὸ ἓνα σχοῖνον κ' ἐχόρευεν.

Ἄφοῦ ὁ Πευκόρραχος συνέλαβε καλῶς τὸν ἄνθρωπον τοῦ ἔβαλε μίαν κραυγὴν.

— *Καραούλι!*

Ἡ λέξις αὕτη, ἣτις ἐσήμαινεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων μας ἡ κραυγὴ *σάντζα βάρδια!* καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τὸ ἐπιφώνημα *ἀλλαγὴ!* ἔμελλε ν' ἀφυπνίσῃ τοὺς κοιμωμένους κλέφτας, ἂν δὲν εἶχον ἐξεγερθῆ οὔτοι ἤδη ἐκ τῆς προλαβούσης ἐκπυροσροτήσεως.

Ἐξ ἧ ὀκτῶ ἐκ τούτων, καταλιπόντες θερμοῦς τὰς φλοκάτας των, εἶχον συρρεύσει ἤδη εἰς τὴν σκιηνήν, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Πευκόρραχος ἐξέπεμπε τὴν κραυγὴν ταύτην.

— Τί εἶνε; τί τρέχει;

Οὐδεὶς ἀπήντα εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας. Ὁ μὲν ἀγαθὸς Πευκόρραχος οὐδὲ γὰρ ἐνόει ἐκ τῶν συμβαινόντων, ὁ δὲ Νίκος χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν εἶχε σχίσαι τὴν λευκὴν ἀκόμη φουστανέλλαν του καὶ προσεπάθει νὰ περιδέσῃ τὸ τραῦμα τῆς Βάσως.

— Φέρετε φῶς! ἔλεγε, ἀνάψετε δαδί, παιδιά!

Οἱ κλέφτες δὲν ἦσαν ἀδιάκριτοι, καὶ δὲν ἐπέμενον νὰ μάθωσι τὰ ἀγνοούμενα. Εἰς αὐτῶν ἐξετέλεσε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Νίκου, καὶ ἤναψε διὰ πυρολίθου θρυαλλίδα. Ἐφωτίσθη τότε τὸ ὄχρὸν καὶ ξανθὸν πρόσωπον τῆς νεάνιδος, ἣτις τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἶχεν ἀπορροίψει ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὴν κίδαριν καὶ ἐφάνησαν οἱ βόστρυχοι τῆς κόμης της περὶ τὸν λαιμόν. Ἄλλ' ὁ Νίκος δὲν ἔβλεπε τὸ πρόσωπον, προσεῖχεν εἰς τὴν πληγὴν τοῦ βραχίονος. Εὐτυχῶς δὲν ἦτο βαθεῖα αὕτη.

Τὸ πρόσωπον τὸ ἔβλεπον οἱ κλέφτες. Τοὺς ἐφάνη

δὲ ὡς ἄκτις σελήνης κατὰ τὴν ἀσέληνον ἐκείνην νύκτα, ὡς σταγὼν δρόσου εἰς τὴν τραχεῖαν ἐκείνην ἐρημίαν.

Ἀπὸ τοῦ νεαροῦ τούτου προσώπου, τοῦ πλασθέντος διὰ νὰ εἶνε φαιδρὸν καὶ ὅμως φέροντος ἤδη ἴχνη δακρύων περὶ τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ προσοχὴ των ἐστράφη πρὸς τὸ ἄλλο ἐκεῖνο σκυθρωπὸν καὶ ἀπαίσιον πρόσωπον, τὸ τοῦ Καμπόσου. Κατ' ἀρχὰς εἰς τῶν κλεφτῶν εὔρε προχειρον ἐξήγησιν τῆς ἀπορίας του, ἣν καὶ ἀνεκοίνωσε πρὸς ἓνα τῶν συντρόφων:

— Ξέρετε, θὰ τὴν ἔκλεψεν αὐτὸς ὁ Τούρκικος, κί' αὐτὴ εἶνε Ρωμηοπούλα.

Εἰς τὴν ὑπόνοιαν ταύτην, οἱ κλέφτες ἤρχισαν νὰ ρίπτωσιν ἀπειλητικὰ βλέμματα πρὸς τὸν ἀτυχῆ Καμπόσον καὶ ὁ Ὅρνιος, εἰς τῶν συνδραμόντων κλεφτῶν, ἦτο ἔτοιμος νὰ τὸν κατασπαράξῃ. Ἄλλ' ὁ Πευκόρραχος ἔκραξε:

— Ἐυπνήσετε τὸν καπετάνο, μὴ κάνετε λωλαμάρες. Ἐκεῖνος θ' ἀποφασίσῃ.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν περιέσφιξε τόσον σφοδρῶς τοὺς δύο βραχίονας τοῦ Καμπόσου, ὥστε ὁ δυστυχῆς ἐπόνεσε καὶ ἀφῆκε γογγυσμόν.

Τὴν γνώμην τοῦ Πευκόρραχου παρεδέχθησαν πάντες ἄνευ ἀντιρρήσεως.

ΔΙ' ὀλίγων ἔσπευσε νὰ ἐξηγήσῃ ἡ Βάσω εἰς τὸν ἐκκληπτικόν Χρηστον Μηλιόνην τὰ κατὰ τὸν Καμπόσον. Ὁ ἐπιτήδειος οὗτος ἄνθρωπος εἶχε καταγγεῖλει αὐτὸς ἑαυτόν.

Ἡ τύχη τῷ εἶχε στήσει τοιαύτην παγίδα, οἷαν οὐδὲ ὁ

δεινότατος τῶν θηρευτῶν κατώρθωσε ποτε νὰ παρασμεύσῃ. Τὰ περὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς τύχης ὑπεσχέθη ἡ νέα νὰ διηγηθῆ τὴν ἐπαύριον. Προσεκλήθη ὁ ἠλικιωμένος κλέφτης Γκαβόχηνας, ὁ πιστὸς σύντροφος τοῦ Πευκόροραου, ὅστις δὲν ἦτο ἀδέξιος χειρουργός, καὶ ἀνεδέχθη νὰ θεραπεύσῃ τὴν πληγὴν της. Ὁ Νίκος, δακρύων τοὺς ὀφθαλμούς, ἐξήτει συγγνώμην καὶ δὲν παρηγορεῖτο διότι αὐτὸς ἦτο ὁ αἷτιος τοῦ δυστυχήματος. Ἡ κόρη τὸν ᾤκτειρε, καὶ δὲν ἔσπευσε νὰ τῷ εἶπῃ ὅτι αὐτὴ μᾶλλον ἔμελλε νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν συγγνώμην του.

Τὴν ἐπαύριον ἡ Βάσω συνδιελέχθη κατ' ἰδίαν μετὰ τοῦ καπετάνου καὶ διηγήθη πρὸς αὐτὸν κατὰ πλάτος ὅσα εἶχε νὰ διηγηθῆ. Ὁ κλέφτης τὴν συνεβούλευσε νὰ μὴ εἶπῃ τι εἰς τὸν Νίκον, ἐπὶ τοῦ παρόντος, καὶ τῇ ὑπεσχέθη νὰ τὴν πέμψῃ εἰς ἀσφαλῆ τόπον. Προσέτι ἀνεδέχθη ὁ Χρηστός νὰ γίνῃ ἐγγυητὴς καὶ μεσίτης ὑπὲρ αὐτῆς, ὅπως τύχῃ τῆς πατριῆς συγγνώμης.

Ἡ νέα ἠσθάνθη βάλαμον παραμυθίας εἰς τὴν καρδίαν της, ἀπέτεινεν αἰδήμον καὶ σοβαρὸν μειδίαμα πρὸς τὸν Νίκον, καὶ τὴν ἐπομένην νύκτα μετέβη εἰς τὴν πλησιεστέραν ἔπαυλιν, συνοδευομένη ὑπὸ τῶν δύο χωρικῶν, οὓς τῇ εἶχε δώσει ὡς ὀδηγοὺς ὁ ἀνάδοχός της.

Πρὶν ἀναχωρήσῃ, ἡ Βάσω ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ μίαν μεγάλην χάριν παρὰ τοῦ νοικοῦ της. Μετενόησεν, εἶπε, διότι παρέδωκεν εἰς χεῖράς των τὸν ἀτυχή ἐκεῖνον ἀνθρώπον, ὅστις ὑπῆρξε συνοδοιπόρος της καὶ ὀδηγός της εἰς τὴν πορείαν. Ἄνευ αὐτοῦ, πῶς θὰ εὑρίσκε τὸ λημέρι τῶν κλεφτῶν; Δὲν ἠθέλε τὸ κακὸν του, εἶχε σκοπὸν τὴν

τελευταίαν στιγμὴν, εὐθὺς ὡς ἀνεκάλυπτε τὸ λημέρι, νὰ τῷ εἶπῃ νὰ φύγῃ. Ὅτε ἀντήχησεν ἡ ἐκπυρσοκρότησις, ἠγγόνουν ἀμφοτέροι ὅτι εὑρίσκοντο τόσον ἐγγὺς εἰς τὰ ταμπούρια, ὃ δ' αἰφνίδιος ἐκεῖνος πυροβολισμός, ἡ ἐκπληξις, ὁ φόβος καὶ τὸ βόλι, τὸ ὁποῖον ἐπληξε τὸν βραχίονά της, τὴν ἔκαμαν νὰ παραμυθῆ καὶ ἐνόμισε τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὅτι εἶχε χρός νὰ παραδώσῃ τὸν συνοδοιπόρον της. Τεταραγμένη εἰσέτι, διηγήθη τὴν ἱστορίαν του εἰς τὸν νοννὸν της καὶ εἰς τὸν Νίκον, ἀλλ' εὐθὺς μετ' ὀλίγον μετεμελήθη. Ἀκούσας ταῦτα ὁ Μηλιόνης οὐδὲν βέβαιον τῇ ὑπεσχέθη, ἀλλ' ὅμως εἶπεν ὅτι θὰ φροντίσῃ νὰ τοῦ δώσῃ τοῦ Καμπόσου ὅτι τοῦ πρέπει. Ἡ ἀπάντησις αὕτη δὲν καθυσχάσε τὴν νεάνίδα.

Ἡ τύχη τοῦ Καμπόσου ἔμελλε ν' ἀγνοῖται διὰ πολὺν καιρὸν, ἐὰν ὁ Ὅρσιος, ὅστις εἶχεν ἰσχυρὰν μνήμην, δὲν διηγείτο ἀκολούθως πρὸς ἓνα τῶν συντρόφων του τὴν περὶ τούτου ἱστορίαν, ἣν καὶ ἡμεῖς μεταγράφομεν ἐνταῦθα πρὸς πληροφορίαν τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν.

Εἰς δύο ἀνθρώπους ἔπεσεν ὁ κληρὸς ν' ἀναδεχθῶσι τὸ βάρος τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου, εἰς τὸν Σαῖταν καὶ εἰς τὸν Ὅρσιον. Καὶ οὗτος μὲν εὑρίσκετο εἰς ἀγνοίαν περὶ τοῦ τί ἔμελλον νὰ τὸν κάμωσιν, ὃ δὲ Σαῖτας, εὐτυχέστερος, εἶχε λάβει ἄμεσον πρόσταγμα παρὰ τοῦ καπετάνου, ὅτι ὄφειλον ν' ἀπαλαχθῶσι τοῦ φορτίου αὐτοῦ. Ὁ Σαῖτας δὲν ἐφάνη ἐχέμυθος, καὶ ἴσως διὰ νὰ δεῖξῃ ὅτι ἔχει τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀρχηγοῦ, τὴν ἐπορόδωσε καθ' ὁδόν, ἐνῶ ἐπορεύοντο, καὶ οὕτως ἤλθεν εἰς θέσιν καὶ ὁ Ὅρσιος, ὥστε νὰ μὴ βαδίξῃ εἰς τὸ σκότος. Ὁ καπετάνος

εἶχε διατάξει νὰ τὸν *χαλάσωσαν*, αὐτὸν τὸν μακαρίτην. Καὶ δὲν ἦτο εὐκόλον τὸ πρᾶγμα, ὡς φαίνεται. Ἦτον *ἐφτά-ψυχος* αὐτὸς ὁ *καλοκόκκαλος*. Ὁ Ὅρνιος ἔμελλε νὰ τὸ δέσῃ ὀπισθάγκωνα ἐπὶ στελέχους ἐλάτης, ἀλλ' ἐνῶ ἦτοίνμαζε τὸ σχοινίον, δὲν εἰξεύρω πῶς, ἔδοκίμασεν ἐκεῖνος νὰ τὸ *σπρήψῃ*. Εὐτυχῶς ὁ Μηλιόνης εἶχε προβλέψει, ὡς φαίνεται, τὴν ἐνδεχομένην ταύτην περίπτωσιν, καὶ ἴσως διὰ τοῦτο διώρισεν τὸν Ὅρνιον μέλος τῆς ἀποστολῆς ἐκεῖνης. Ὁ Ὅρνιος εἶχε τὰς καλύτερας κνήμας, ὡς εἶνε γνωστόν, καὶ τὸ *ἔβαλεν* εὐθύς *εἰς τὰ πόδια*. «Ἄπλωνα τὴ χέρα μου, κ' ἔχανόταν ἀπὸ μπροστά μου. Ὁ Σαΐτας εἶχε μείνει παραπίσω, ἐντρέπομουν νὰ τὸν φωνάξω, γὰρ νὰ μὴ χάσω τὸ *νάμι* μου. Ἐφευγε σὰν ἴσκιος, ἀκόμα ἄλλος δὲν μοῦ παραβγήκε. Νὰ μὴν ἦμουν Ὅρνιος, ἀνδὲν τὸν ἔφτανα. Δυὸ τρεῖς *ποδαριές*, καὶ τὸν ἀδράχνω. Σ' ἐτσάκωσα, σ' ἔχω, σ' ἔφαγα. Τὸν *ἀπιθόνω* ἀπάνω σ' ἕναν ὄχτο, τὸν *ἀρχινῶ* στὲς διπλαργιές. Τὸν τραβάω πίσω, τὸν *παγλαρόνω* στὸν ἔλατο, τὸν σφίγγω, τὸν *ζαμακόνω*, τὸν διπλοσταυρόνω· ὁμορφος εἶσαι, κάτσε δῶ νὰ σὲ *καμαρώσω*». Ἐνταῦθα ἔληξε τὸ ἔργον τοῦ Ὅρνιου, ὁ Σαΐτας ὄφειλε νὰ κάμῃ καὶ αὐτὸς τὸ χρέος του. Ὁ Σαΐτας ὄπλισεν μὲ ὑπερμεγέθη λίθον τὴν σφενδόνην του, ἔσθη εἰς ἀπόστασιν διακοσίων βημάτων ἀπὸ τοῦ δεσμώτου καὶ ἤρχισε νὰ κάμῃ γυμνάσια. Τὴν πρώτην φορὰν περιέστρεψε δωδεκάκις τὴν σφενδόνην περὶ τὴν κόμην του μὲ ἀπίστευτον ταχύτητα. Ἀντήχησεν ἡ δόνησις τῆς σφενδόνης, ὁ ἀτυχὴς καταδίκος ἔκλεισεν αὐτομάτως τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἄλλ' εἶχεν ἄδικον νὰ βιάζηται. Ὁ Σαΐτας δὲν τὸν ἐσκόπευσεν, ἀλλὰ προσεποιήθη ὅτι τοῦ ἔφυγεν ὁ λίθος καὶ τὸν ἔρρηξε μακρὰν, ὀπίσω τῆς κεφαλῆς του. Ὁ Καμπόσος ἀνέπνευσεν. Ὁ Ὅρνιος ἔβλεπεν ἀτενῶς. Ὁ Σαΐτας ἐνέβαλε δεύτερον λίθον εἰς τὴν σφενδόνην καὶ ἤρχισε τὴν αὐτὴν ἄσκησιν. Ἡ περιστροφή ὑπῆρξε τὴν φορὰν ταύτην ἀνετωτέρα καὶ βραδυτέρα. Τέλος ὁ λίθος ἐξετοξεύθη, καὶ πεσὼν εἰς τὸ δένδρον, ἐφ' οὗ ἦτο δέσμιος ὁ Καμπόσος, ἐκτύπησεν ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ καταδίκου, δύο ἢ τρεῖς παλάμας ὑπεράνω αὐτῆς. Ὁ λίθος κρούσας ἐκ πλαγίου τὸν φλοιὸν τοῦ δένδρου ἀνεκόπη καὶ κατέπεσεν ἐγκαρσίως, ἔψαυσε τὸν ὄμον καὶ τὸν βραχίονα τοῦ καταδίκου καὶ κατεκυλίσθη εἰς τοὺς πόδας του.

Ὁ Καμπόσος δὲν εἶχε προφέρει οὐδὲ λέξιν, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην, ἀγανακτήσας, ἀνέκραξε:

— Μὴ μὲ βασανίζετε, βρὲ παιδιά· θὰ μὲ σκοτώστε, σκοτώστέ με.

— Τώρα σοῦ δείχνω, ἀπήνησεν ὁ Σαΐτας χωρὶς νὰ συγκληθῆ.

Ὅσον διὰ τὸν Ὅρνιον, οὗτος ἦτο, φαίνεται, εὐαίσθητος, καὶ ἤρχισε νὰ τὸν οἰκτείρῃ. Ἄλλ' ἡ περιέργειά του, ὅπως ἴδῃ τὸ τέλος τοῦ ἀλλοκότου τούτου πειράματος, καθ' ὃ ὁ Σαΐτας ἐπεθύμει, ὡς φαίνεται, ν' ἀγαπύξῃ ὀλην τὴν περὶ τὸν χειρισμὸν τῆς σφενδόνης ἐπιτηδειότητά του, ἦτο μεγαλυτέρα τοῦ οἴκτου ὃν ἠσθάνθη, καὶ δὲν ἰκέτευσεν ὑπὲρ τοῦ καταδίκου. Ὁ Σαΐτας ἔσπευσε νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὴν ἀπειλήν του. Τὴν φορὰν ταύτην ὁ δύστηνος καταδίκος ἔβλεπε τὸν θάνατον μὲ τοὺς ἰδίους

του ὀφθαλμούς. Εἶδε τὸν Σαίταν κύπτοντα πρὸς τὴν γῆν, τὸν εἶδεν ἀναζητοῦντα καὶ ἐκλέγοντα τὸν λίθον, τὸν εἶδε θέτοντα τὸν λίθον εἰς τὴν σφενδόνην. Εἶτα ἤρχισεν οὗτος νὰ περιστρέφῃ αὐτὴν κατὰ τὸ σῆμα. Ὁ Καμπόσος ἐκλείσει τοὺς ὀφθαλμούς. Μετὰ μίαν στιγμὴν ὁ λίθος ἐκεῖνος θὰ συνέτριβε τὸ κρανίον του. Τετέλεσται, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἔλεος δι' αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης. Τότε ἤρχισε νὰ ψιθυρίζῃ τὸ *Μνήσθητί μου Κύριε*, καὶ μόλις θὰ εἶχε καιρὸν ἅπαξ νὰ τὸ ἀπαγγεῖλῃ, τὸ βλήμα ἐξεσφενδονίσθη γοργόν, καὶ ἐλθὼν ἐπληξε τὸ πρόσωπον τοῦ καταδίκου. Ἄλλ' ὦ θαῦμα! Ὁ φαινόμενος λίθος ἦτο βῶλος γῆς καὶ διεσπάσθη εἰς μικρὰ τεμάχια. Ὁ κατάδικος ἠσθάνθη τρομερὸν πόνον εἰς τοὺς γνάθους, ἐτυφλώθη σχεδὸν τοὺς ὀφθαλμούς ἐκ τῆς κόνεως, ἀλλ' ἔμεινε σῶος καὶ ὑγιής. Τότε ὁ Σαίτας διέταξε τὸν Ὁρνιακὸν νὰ ὑπάγῃ νὰ τὸν λύσῃ.

Ὁ κλέφτης ἔμεινεν ἀπορῶν καὶ ἐκύτταζεν ἄφωνος τὸν σύντροφόν του. Οὗτος δ' ἐπανέλαβε τὴν διαταγὴν.

— Ἄμ' τότε; γιατί κάμαμε τόσον κόπο; εἶπεν ὁ Ὁρνιακός.

— Κάμε κεῖνο πού σοῦ λένε, τῷ ἀπάντησεν ὁ Σαίτας αὐστηρῶς.

Ὁ ἀτυχὴς Ὁρνιακός ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ, ἂν καὶ δὲν ἐνόει πλέον τίποτε. Ἐλυσέ τὸν Καμπόσον καὶ προσήγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Σαίταν, ὅστις ἐκάθητο ἀντικρὺ πλήρης σοβαρότητος.

— Νὰ ἴψαριστῶς τὸν καπετάνο, μωρέ, τῷ εἶπεν οὗτος: τὸ κέφι τὸ δικό μου ἦταν νὰ σὲ χαλάσωμε, μὰ ὁ κα-

πετάνος εἶπε νὰ σὲ φοβερίζωμε μονάχα. Ἄμε καλιά σου, καὶ ξέρε το, μωρέ, πὼς νὰ σ' εὐρῶ στὴν πλώρη μου δὲν σοῦ τὸ χαρίζω. Τώρα τὸ ἔκαμα γιὰ χατήρι τοῦ καπετάνου μου.

Ὁ Καμπόσος τὸ ἔβαλεν εἰς τὰ πόδια καὶ οὐδ' ἐστράφη ὀπίσω νὰ ἴδῃ τί ἔμελλε νὰ συμβῇ. Λέγεται ὅτι τῷ ἔμεινεν ἔκτοτε πάθησις τις διὰ βίου, συνεχῆς βόμβος εἰς τὰ ὦτά του. Ἦτο ἡ ἰαχὴ τῆς περιφήμου σφενδόνης.

ΜΕΤ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ κλαγγὴ τῶν ξιφῶν, καὶ ἡ βροντὴ τῶν καριοφιλίων ἠκούσθησαν ὄπισθεν τῶν ὀρέων, εἰς ἀπόστασιν πέντε ἢ ἕξ ὥρων πορείας ἀπὸ τῆς τοποθεσίας Ζυγουριάς, τοῦ στρατοπέδου τοῦ Χρηστοῦ Μηλιόνη.

Δύο γυναῖκες, ἐξελθοῦσαι λίαν πρωτὶ ἐκ τῆς κόμης των, μετέβαινον εἰς τὴν πηγὴν ὅπως γεμίσωσιν ὕδατος τὰς στάμινους. Ἐξαίφνης ἐτρόμαξαν ἀκούσασαι εὐκρινῶς κρότον τουφεκισμῶν. Ὁ ἄνεμος ἔπνεε σφοδρῶς ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἡ ἠχώ τῶν πυροβολισμῶν ἐφέρετο ἐπὶ τῶν πτερόγων του.

Ἡ μία τῶν γυναικῶν τόσον κατεπλάγη, ὥστε ἔρριψε τὴν στάμινον τῆς κατὰ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐστράφη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ χωρίον τῆς. Ἡ ἄλλη τὴν ἐγκαρδίωσεν εἰποῦσα ὅτι ἀπὸ τὸ *μπουμπουνητὸ* φαίνεται ὁ πόλεμος νὰ εἶνε μακρῶς, καὶ δὲν ἔπρεπε τόσον νὰ φοβῆται.

Καὶ βεβαίως ἕξ ἀρχῆς τολμηρὰ πρέπει νὰ ἦτο ἡ γυνὴ αὕτη, ἥτις εἶχε πείσει τὴν ἄλλην, τὴν σύντροφόν τῆς,

νά πορευθῶσι πρὶν ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος εἰς τὴν πηγὴν. Ἀπὸ τεσσάρων ἢ πέντε μηνῶν φόβος εἶχε διαδοθῆ εἰς τὰ πεδινὰ χωρία, ὡς ἐκ τῆς ἐκστρατείας τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ Χορήστου Μηλιόνη. Ἡ προστάτις πτέρυξ τοῦ ἀνδρείου μαχητοῦ ἐξετείνετο εἰς ὅλας τὰς ὄρεινὰς κόμας, ὅπου καὶ ἄλλως δὲν ἦσαν δειλοὶ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἡ σκιά αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι τῶν πεδινωτέρων χωρίων.

Ὡς ἐκ τοῦ φόβου τούτου ἐπῆλθεν ἀπραξία εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας, ὄχρετο ἡ εὐκολία τῆς συναλλαγῆς καὶ διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἔδυστύχει. Ἡ κατάσταση δὲ αὕτη ἔμελλε, κατὰ τὰ φαινόμενα, νὰ παραταθῆ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, διότι ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ συγκρουσθῆ πρὸς τοὺς κλέφτας. Ἄλλ' ὁ Χορῆστος Μηλιόνης, ἂν καὶ εἶχε καλὰ ταμπούρια εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, δὲν ἠγάπα νὰ μένῃ κεκλεισμένος ἐκεῖ ἐπ' ἀόριστον χρόνον. Ὅσημέραι ἡ ἔνδεια τοῦ λαοῦ καθίστατο δεινότερα, καὶ αὐτοὶ οἱ κλέφτες ἔμελλον πιθανῶς ν' ἀπορήσῃσι τῶν ἐπιτηδείων.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἔπεισαν τὸν Χορῆστον Μηλιόνην νὰ κάμῃ ἔξοδον...

Πρωτῶν τινὰ τοῦ Μαΐου ἐπὶ ἀνῆλθον εἰς τὸ λημέρι τοῦ Χορήστου οἱ δύο μονόμματοι, οὓς εἶχε στείλει πρὸ δύο ἡμερῶν ἵνα κατασκοπεύσωσιν. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Πετρίτης καὶ ὁ Ξυπνητήρας.

— Καὶ τί ἀγροικήσατε; τοὺς ἠρώτησεν ὁ ἀρχηγός.

— Τίποτα, καπετάνο, ὄλο καὶ ζαγάρια, ἀπήντησεν ὁ Πετρίτης. Κανένας τους δὲν εἶνε χαίρικός.

— Τοὺς ζύγωσες καλά;

— Ὅλη μέρα τοὺς βίγλιζα. Κανένα χαλαλῆ ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶδα. Ὅλοι δουλάπια.

— Καὶ σύ, Ξυπνητήρα;

— Τὰ ἴδια καπετάνο μου. Δὲν εἶνε γιὰ ντουφέκι αὐτοῦνοι.

— Ἀκουσες τὸ βρόντο τους;

— Τὸν ἄκουσα ψωφίμικος κι' αὐτός. Κούφια ἔβαζε τὸ ντουφέκι. Τὴν μαπαροῦτη μὲ τὸ φτερό.

— Καὶ τὰ κατατόπια τους, Πετρίτη;

— Τρεῖς ἀδρασκελιές.

Τὰς ἐκθέσεις ταύτας τῶν κατασκοπῶν του δὲν περιέμενε βεβαίως ὁ Χορῆστος ὅπως ἀποφασίσῃ. Ἡ ἀπόφασις τῆς ἐξόδου ἀπὸ πολλοῦ εἶχε γίνεῖ παρ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως καὶ τὰ τόσον αἴσια πορίσματα τῶν παρατηρήσεων τῶν δύο τούτων κλεφτῶν δὲν τὸν δυσηρέστησαν.

Ἀφ' ἐσπέρας ἔδωκε διαταγὴν νὰ εἶνε ἔτοιμοι πρὸς ὀδοιπορίαν οἱ ἄνδρες του ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ἑξαστέρου Πούλιας.

ΟΤΕ οἱ κλέφτες εἶχον φθάσει εἰς τὰ σύνορα τῶν Τούρκων, εἰς τόπον καλούμενον Λαγκόβα, μόλις εἶχεν ἀνατεῖλει ὁ ἑωθινὸς ἀστὴρ. Ἡ δρόσος τῆς πρωίας ἀπέσταξεν ἀπὸ τῶν φύλλων, καὶ ὁ ἀρχηγὸς ἔπεμψε πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμου κήρυκα. Καὶ ὁ κήρυξ ἀπελθὼν πρὸς τοὺς Τούρκους εἶπε:—Μὲ στέλλει ὁ Μηλιόνης, θὰ πολεμήσωμεν. Καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων, ὁ Μουχτάρ

Κλεισούρας, ἀπήντησε:—Δέχομαι τὸν πόλεμον. Τὴν λέξιν ταύτην δὲν ἐξέφερον ἀκεραίαν, ἢ ἡμίσεια ἔμεινεν εἰς τὸν λάρυγγα. Ἀκούσας τοῦτο ὁ Πάνος Μαυρομμάτης ὠχρίασε. Καὶ ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας ἠρώτησεν αὐτὸν τί ἐφρόνει.

Καὶ ἐκεῖνος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν ν' ἀπαντήσῃ.

Καὶ ὁ γέρον Τοπτσῆς (οὕτως ὠνομάζετο ὁ κήρυξ) ἐπέστρεψε πρὸς τὸν Χρῆστον Μηλιόνην, ἀναπολῶν τὴν παλαιὰν νεότητά του καὶ ζηλεύων τοὺς νεωτέρους. Διότι πάλαι ποτὲ ὁ Τοπτσῆς ἦτο πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Γυφτάκη καὶ τοῦ Καλέμη, δύο περιβοήτων κλεφτῶν. Ἄλλ' ἤδη εἶχε γηράσει καὶ ἐξετέλει ἔργα κήρυκος. Τὴν πρώτην ἐκείνην ὁ γέρον Τοπτσῆς ἐνθυμηθεὶς τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἐστέναξε. Καὶ ἐπανελθὼν πρὸς τὸν Χρῆστον Μηλιόνην ἀνῆγγειλεν ὅτι δέχονται τὴν μάχην οἱ Τοῦρκοι.

Ἡ πρώτη ἀκτίς τοῦ ἡλίου δὲν ἐπρόβαλεν ἀκόμη καὶ ροδίνην ἐφαίνετο ἢ πρόδρομος τοῦ φαεινοῦ ἀστέρους ἀνταύγεια ἐπὶ τοῦ στερεώματος. Ὁ Χρῆστος Μηλιόνης διέταξε τοὺς ἄνδρας του νὰ ἐφορηθῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν.— Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ὁρμὴ τῶν ἐπιτιθεμένων. Αἱ πρῶται τοῦ ἡλίου ἀκτίνες ἐφώτισαν τὰς πρῶτας τῶν ξιφῶν ἀνελκύσεις καὶ τὰ ἔωθινὰ τῶν ἀηδόνων ἄσματα ἐσίγησαν βωβαθέντα ὑπὸ τῶν πρῶτων τοῦ καριοφιλοῦ βροντῶν. Οἱ ρύακες τοῦ αἵματος ἔρρευσαν παρὰ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων καὶ αἱ οἰμωγαὶ τῶν πιπτόντων ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν πνοῶν τοῦ ἀνέμου.

Ἡ πάλη μετ' ἀνεκφράστου ὁρμῆς ἀρχίσασα ἀμετάπτωτος ἐτηρήθη ἐπὶ δύο ὥρας. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἦσαν ἀκάματοι. Ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἠγεῖτο τῆς ἐφόδου καὶ

ἐπολέμει, ὡς συνήθιζε, μὲ διπλοῦν καριοφίλι, εἷς δὲ τῶν πιστοτέρων ἀκολούθων του ὄπισθὲν του ἰστάμενος ἐγέμιζε τὸ ἐν καὶ παρελάμβανε τὸ ἄλλο, ἐκεῖνος δὲ τὸ ἐκένου καὶ τὸ ἐπέστρεφεν. Ὁ Σαΐτας ἐλύσσα, ἐφρύαττεν, ἔτριζε τοὺς ὀδόντας καὶ ἐπυροβόλει. Ὁ Πετριτῆς ἐσκόπευε μετ' ἀπιστεύτου δεξιότητος καὶ δὲν ἔσπευδεν, ἀλλ' ἐκύτταζε νὰ ἴδῃ ἂν ἐπέτυχεν ἡ βολὴ του. Ὁ Πευκόραχος εἶχε φυτευθῆ, κατὰ τὴν συνήθειάν του, ὄπισθεν βράχου καὶ ἐπυροβόλει ἀδιακόπως. Καὶ αὐτὸς ὁ Τοπτσῆς ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶχε γηράσει παραπολύ.—Οἱ μονόματοι κλίνοντες τὸ ἐν γόνυ πρὸς τὴν γῆν ἐσκόπευον, ἔβαλλον, ἐφόνευον. Ἡ θέσις, ἣν κατεῖχον οἱ ἐπὶ τοῦ λόφου Τοῦρκοι, προχείρως ὠχυρωμένη, δὲν ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρά. Μετ' ὀλίγον ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας διέταξε τὴν ὑποχώρησιν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦσαν πολλῶ πλείονες τῶν κλεφτῶν, ἀλλ' ὑπερεῖχον κατὰ τὴν θέσιν. Πολλοὶ αὐτῶν μεθ' ὄλην τὴν ἀγέρωχον διαβεβαίωσιν. τῶν δύο κατασκόπων τοῦ Μηλιόνη ἔδειξαν μεγάλην ἀνδρείαν. Ἄλλ' ἐκεῖνο, καθ' ὃ ἀσυγκρίτως ὑπερεῖχον οἱ κλέφτες, ἦτο ἡ περὶ τὸ σκοπεύειν δεξιότης. Σπανίως τις τῶν μονοματῶν ἠστόχει τοῦ σκοποῦ. Οἱ Τοῦρκοι ἔρριπτον ἴσως διπλασίας βολὰς ἢ ὅσας ἔρριπτον οἱ πολέμοι, ἀλλὰ τὰ βόλια των δὲν εὔρισκον τὴν κάκογη σάρκα τοῦ κλέφτη, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Βαλαωρίτου.

Ὀλίγον ἔτι καὶ ἡ θέσις τῶν Τούρκων ἔμελλε νὰ κυριευθῆ ἔξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν κλεφτῶν. Ἀλλὰ τότε ἀπροσδοκῆτως ἐπῆλθεν ὑποτροπὴ τις θάρρους εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀμυνομένων, εἰς τὴν μίαν τοῦλάχιστον πτέρυγα αὐτῶν,

Κεῖνος Κασωτῶν — Ἡρώτος Παπουτῶν —
 ἐν Δουφρίων — Ἐργάτα Πεδιάδος —
 1950
 Μεγαρεβῶν.

ἦς ἠγεῖτο ὁ γνωστός ἡμῖν Γιουσούφ Ἰβραήμ. Ὁ Ἄλβανος οὗτος κατώρθωσε ν' αναρριπίσῃ τὸ θάρος τῶν περὶ αὐτόν, καὶ οὗτοι γενναίως ἀντέσχον, οὐ μικρὰν ζημίαν προξενήσαντες εἰς τοὺς κλέφτας. Δυσχερῆς καὶ βραδεία, ὡς φαίνεται, ἦτο πάντοτε ἡ ἔκβασις τοῦ κλεφτοπολέμου. Ἐνόσω διήρκεσε τῆς ἀντιστάσεως ταύτης τὸ σθένος, πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν ἔπεσον. Ἀλλὰ τότε ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἐφρούαξε καὶ διέταξε κρατερὰν ἔφοδον. Οἱ κλέφτες ἐφώρμησαν ἐκ τῶν προμαχόνων των, πανταχόθεν δὲ ὀρμήσαντες περιεκύκλωσαν τοὺς Τούρκους. Τότε ἐτράπησαν οὗτοι εἰς φυγὴν. Ὁ Χρῆστος διέταξε νὰ τοὺς καταδιώξωσι· τὸ τουρκικὸν στράτευμα ἐσκορπίσθη εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους...

Ὅτε ἀνεπαύθησαν μικρὸν οἱ καταπεπονημένοι ἄνδρες, ὁ Μηλιόνης διέταξε νὰ *μετρηθῶσι*. Δεκαεννέα ἔλειπον. Τραυματῖαι ἦσαν ἄλλοι τόσοι περίπου. Ἐκ τῶν ἐγκρίτων κλεφτῶν ἔπεσον ὁ Σαΐτας, ὁ Ξυπνητήρας, ὁ Πετρίτης καὶ ὁ Γκαβόχηνας. Ὁ δὲ γηραιὸς Τοπτοῆς ἔκειτο δεινῶς τετραυματισμένος.

Τὰς ἀπολείας τοῦ ἐχθροῦ ὑπελόγιζεν ὁ Μηλιόνης εἰς τὸ ἡμισυ σχεδὸν τοῦ κατὰ προσέγγισιν ἀριθμοῦ των, ἦτοι εἰς ἐξήκοντα. Τούρκοι νεκροὶ εὐρέθησαν εἰς τὰ περίεξ κείμενοι περὶ τοὺς πενήκοντα καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι ἔκειντο ἐπίστομα, ὡς νὰ ἠθελον ν' ἀπευθύνωσι πρὸς τὸν Ἀλλὰχ τὸ τελευταῖον *ναμάζι*. Εὐτυχῶς οἱ νεκροὶ τῶν κλεφτῶν εὐρέθησαν ὅλοι ἀκέραιοι, καὶ οὐδενὸς τὴν κεφαλὴν εἶχον προφθάσει ν' ἀποκόψωσιν οἱ Τούρκοι. Ἐὰν τοιοῦτό τι συνέβαινε, ὁ Μηλιόνης ἦτο ἔτοιμος νὰ δια-

τάξῃ δευτέραν καταδίωξιν, ὅπως ἀποσπάσῃ τὰς κεφαλὰς τῶν συντρόφων του ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἐχθροῦ, σφύζων αὐτὰς ἀπὸ τῆς ὕβρεως. Ἀκολούθως οἱ κλέφτες ἐκήδευσαν τοὺς νεκροὺς των μετὰ πάσης τιμῆς, καὶ δώδεκα τελευταῖοι πυροβολισμοὶ ἀντήχησαν εἰς τὰ ὄρη πρὸς τιμὴν τῶν πεσόντων.

Ο ΧΡΗΣΤΟΣ Μηλιόνης ἐξέφερε φοβερὰν κραυγὴν μανίας καὶ ἀγανακτήσεως.

—Ὁ Θεὸς κ' ἡ γῆ δὲν τὸ βαστᾷ, ἀνέκραξεν ἐμένα, ἐμένα τὸν ἀδελφοποιτό σου;..

Ὁ Τούρκος ἔμεινε ἀφωνος καὶ δὲν ἤξευρε πῶς νὰ δικαιολογηθῇ.

Ὁ Χρῆστος δὲν κατεδέχθη νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ περισσότερο, ἀλλὰ τῷ εἶπεν.

—Ἐμπρὸς τὰ ντουφέκια.

—Εἶμαι ἔτοιμος, ἀπήντησεν ὁ ἄλλος.

Ἦτο ὁ Τούρκος Σουλεϊμάνης, ὃν εἶχομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ ἐπαινέσωμεν εἰς τὰς σελίδας τῆς διηγήσεως ταύτης. Ἀλλὰ τὰ ὄρια τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας εἶνε τοσοῦτον δυσδιάκριτα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὥστε οἱ νεώτεροι ἐκ τῶν φιλοσοφούντων εἶχον δίκαιον ν' ἀνακηρύξωσιν ὡς ὅλος ἀνοφελῆ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχολογίαν κατόπιν τῆς μεταφυσικῆς. Ὁ Σουλεϊμάνης ἦτο ἀπὸ παλαιοῦ χρόνου πιστὸς φίλος τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Ἡδύνατο οὗτος νὰ τῷ ἐμπιστευθῇ τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν του. Τόσῃν ἐμπιστοσύνην εἶχεν εἰς τὸν Τούρκον

ἐκεῖνον. Ὁ Χρῆστος εἶχε πείσει ἀγράμματόν τινα ἱερέα νὰ τοὺς περάσῃ διὰ τῆς ἀγίας ζώης, ἥτοι ν' ἀναγνώσῃ ἐπ' αὐτῶν τὰς εὐχὰς τῆς ἀδελφοποιίας. Ἐλεγόν τινες ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς ποτὲ δὲν ἠδύνατο νὰ πεισθῇ ἂν δὲν τὸν ἠπεῖλει ὁ Χρῆστος Μηλιόνης. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τοιοῦτον παράδειγμα ἀδελφοποιίας μετ' ἀλλοθρήσκου ἦτο ἀνήκουστον ἴσως εἰς τὰ χρονικά. Ξενία καὶ φιλίας δεσμοὶ ἦσαν συχνότατοι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τουρκαλβανῶν. Ἄλλ' ἢ μετ' αὐτῶν ἀδελφοποιία ἐνομίζετο ἀνόσιον. Οἱ δογματικοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπεκέρχοντο καὶ κατεδίκασον τὸ ἔθιμον τοῦτο καθόλου, καὶ μεταξὺ χριστιανῶν. *Ἡ θέσις, ἔλεγον εὐστόχως οἱ οὕτω συλλογιζόμενοι, ἢ θέσις μιμῆται τὴν φύσιν. Ἡ δὲ φύσις δὲν παράγει ἀδελφούς, ἀλλ' υἱούς. Οἱ γονεῖς σας δύνανται νὰ σὰς προσποιήσωσιν ἀδελφούς διὰ γεννήσεως ἢ δι' υἰοθεσίας. Σεῖς αὐτοὶ ὅμως ἀδελφούς δὲν δύνασθε νὰ πλάσῃτε.*

Ἐν τούτοις ὁ Χρῆστος Μηλιόνης δὲν εἶχε λάβει ἀφορμὴν νὰ μεταμεληθῇ διὰ τὴν μετὰ τοῦ Σουλεϊμάνη ἀδελφοποιίαν. Ὁ Τοῦρκος οὗτος ἦτο πιστὸς καὶ ἔνθερμος φίλος. Ἄλλὰ φεῦ! Δὲν ἦτο καὶ χρημάτων κρείττων, ὥς ἀπεδείχθη ὕστερον.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὁ Μονχτὰρ Κλεισούρας ἔμελλε νὰ περιφέρηται πρὸς φανταστικὴν καταδίωξιν τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Εἶχεν ἀναβῆ δις ἤδη ὅλους τοὺς λόφους τῆς Ἀκαρνανίας, εἶχε διαβῆ δις ὅλας τὰς κοιλάδας αὐτῆς. Καὶ μόνον εἰς τὴν θέσιν Ζυγουριάν δὲν εἶχε ποτε πλησιάσει. Ἡ μονοτονία αὕτη τῆς καταδίωξεως ἐπ' ὀλίγον μόνον διεκόπη, διὰ τῆς ἀπροόπτου ἐπιθέσεως αὐτοῦ τοῦ

Μηλιόνη ἢν διηγῆθημεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι, βαρῶς φέροντες ὄσπιν ἔπαθον φθοράν, ἦσαν ἀπαρηγόρητοι καὶ ἐγόγγυζον κατὰ τῶν αἰωνίων ἀναβολῶν τοῦ Κλεισούρα. Τότε οἱ συνετώτεροι τῶν ἀγάδων τῆς Ἀκαρνανίας, οἵτινες ἦσαν, ὡς πάντοτε συμβαίνει, οἱ πλουσιώτεροι, ἔστησαν συμβούλια... ἔλυσαν τὰ βαλάντια. Εὐρέθη δὲ καὶ ἄνθρωπος ἐπιτήδειος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, ὅτις ἔπεισε τὸν Σουλεϊμάνην, αὐτὸν τὸν πιστὸν φίλον τοῦ Χρήστου Μηλιόνη, ν' ἀπέλθῃ πρὸς τὸν κλέφτην ὡς ἀπεσταλμένος, ἀπόρρητον ἔχων ἐντολὴν νὰ τὸν δολοφονήσῃ.

Ὁ ἀπονήρευτος κλέφτης ὑπεδέχθη τὸν Τοῦρκον μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας. Ἦνοιξε πρὸς αὐτὸν τὴν καρδίαν του, ἐξέτεινεν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν σκηνὴν του, παρέθηκεν αὐτῷ τὴν λιτὴν τράπεζάν του, διέταξε τὸν Τσιτζούραν, τὸν αἰιδόν, νὰ τραγωδήσῃ ὅλα τὰ ἄσματα ὅσα ἤξευρε, πλὴν τῶν ἠρωϊκῶν. Ἡ πλόσσα ἐτελείωσε δώδεκα κύκλους περὶ τοὺς συνδαιτυμόνας, ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα μεταβαίνουσα, ὁ ξενιζόμενος ἠθθύμησεν, ἐφαιδρύνθη, κατενύγη, ἐσκυθρόπασε.

— Τί ἔχεις, Σουλεϊμάνη; τὸν ἐρωτᾷ ὁ Χρῆστος· τί ἔπαθες, *βλάμη;*

— Τίποτε, *βλάμη μου*, ἀπήντησεν ὁ Ἀλβανός, κάτι θυμήθηκα.

— Πιέ, νὰ τὸ ξεχάσῃς, εἶπεν ὁ Χρῆστος. Ὁ Σουλεϊμάνης ὑπήκουσεν, ἀλλ' ἢ οὐμίχλη τῆς κατηφείας δὲν παρήλθεν ἀπὸ τῆς μορφῆς του.

Ὁ Χρῆστος δὲν τὸν ἠρώτησε τὸ δεύτερον, ἀλλ' εἰς

τῶν δαιτυμόνων, ὁ γέρον Τοπτῆς, ὅστις πρὸ ὀλίγου ἐθεραπεύθη ἐκ τῶν τραυμάτων του (εἶχον παρέλθει δύο σχεδὸν μῆνες ἀπὸ τῆς ἐν Λαγκόβη συμποκῆς), εἶχε συλλάβει ὑπονοίας καὶ κατώπτευε τὸν Τοῦρκον διὰ τοῦ ἐτέρου τῶν ὀφθαλμῶν.

— Κάτι ἤθελα νὰ τοῦ πῶ τώρα, ἐπιθύριζε καθ' ἑαυτόν, ἀλλὰ θὰ μὲ πῆ κουτόν.

— Τί μουρμουρίζεις, γέρο-Τοπτῆ; εἶπεν ὁ Χρῆστος.

— Τίποτα, καπετάνο, ἀπήντησεν ὁ γέρον.

Καὶ συσταλεις εἰς μίαν κόγχην ὁ γέρον Τοπτῆς ἀπεφάσισε νὰ μὴ σκέπτηται πλέον τίποτε. Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην θαυμασίως συνέτεινεν ἡ *πλόσκα*, ἣτις εὗρισκετο εἰς τὸν δέκατον καὶ τρίτον γῦρόν της.

Μόνοι ἐκ τῶν συνδαιτυμόνων δὲν ἔπινον ὁ Χρῆστος Μηλιόνης καὶ τινες ἄλλοι τῶν κλεφτῶν, τηροῦντες τὴν περὶ νηφαλιότητος σεπτὴν εἰς τὰς τάξεις των ρήτραν. Ἡ ἀρχαία τῶν κλεφτῶν πείρα ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὅτι, ὡσάκις κλέφτης ἔπαθ' ἐτι κακόν, ἔπαθε τοῦτο κατόπιν ἀμέτρου οἰνοποσίας ἢ ἔνεκα ἄλλης ἁμαρτίας. Ἐν τούτοις καὶ αὐτὸς ὁ Σουλεϊμάνης, ὅσον καὶ ἂν ἠλευθερίαζε περὶ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κορανίου, δὲν ἦτο ὅμως ἄλλοτε ἀκρατῆς οἰνοπότης ὅσον ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἤξευρεν. Ἄλλὰ φαίνεται ὅτι σήμερον κάτι ἐνθυμεῖτο, εἶπε.

Κάτι ἐνθυμεῖτο τῷ ὄντι. Ἐνθυμεῖτο τὸ πλήρες χουσίου βαλάντιον δι' οὗ εἶχε διαφθαρεῖ παρὰ τῶν ὁμοθησκῶν του, ὑποσχεθεὶς νὰ φονεύσῃ τὸν φίλον του Χρῆστον Μηλιόνην.

Μικρὸν ἀκόμη καὶ ὁ Σουλεϊμάνης τοσοῦτον εἶχε σκο-

τισθῆ ὑπὸ τοῦ οἴνου, ὥστε ἤρχισε νὰ κλαίῃ μὲ ἀληθῆ δάκρυα.

— Τί ἔχεις, βλάμη; τῷ λέγει πάλιν ὁ Χρῆστος.

— Σήκω, πᾶμε νὰ σοῦ πῶ, ἀπήντησεν ὁ Ἄλβανός.

Καὶ ἐπορεύθησαν κατὰ μόνας ἀμφοτέροι. Ἐκεῖ ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἔμελλε ν' ἀκούσῃ τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην ἐξομολόγησιν, ἣν οὐδ' εἶχε φαντασθῆ ποτε εἰς τὴν ζωὴν του. Ὁ Σουλεϊμάνης τῷ ὁμολόγησεν ὅτι ἦτο *βαλμένος νὰ τὸν σκοτώσῃ*.

Τότε ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἐξέπεμψε τὴν μανιώδη ἐκείνην κραυγὴν:

— Ὁ Θεὸς καὶ ἡ γῆ δὲν τὸ βαστᾷ! Ἐμένα, τὸν ἀδερφοποιτό σου!

ΚΑΙ τὸ πρῶτον κίνημα αὐτοῦ ὑπῆρξε ν' ἀρπάσῃ τὸ τουφέκιον. Ἐν τούτοις ὁ Σουλεϊμάνης ἔπεσεν εἰς τὸν τράχηλόν του καὶ τὸν ἰκέτευεν...

Οἱ κλέφτες ἰδόντες ἐκ τοῦ ἀπέναντι, ἔσπευσαν νὰ ἔλθωσι πρὸς τούτους. Καὶ οὐδεὶς ἐπρόφερε λέξιν, τὰ διασταυρούμενα βλέμματα μόνον ἠρώτων τί συνέβαιναν.

Δὲν ἐτόλμησαν νὰ πλησιάσωσι πολὺ πρὸς τὸ σύμπλεγμα, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἀρχηγόν των. Μίαν λέξιν ἤκουσαν μόνον, ἣν ἐπρόφερε μεγαλοφώνως ὁ Χρῆστος Μηλιόνης.

— Φεῦγα, τί κάθεσαι;

Ἄλλ' ὁ Σουλεϊμάνης ἐπέμενε, ὡμίλει σιγά, καὶ καθικέτευε τὸν Χρῆστον. Αἱ λέξεις δὲν ἠκούοντο, ἀλλ' ἐάν

τις τῶν παρόντων εἰς τὴν σκηνὴν ἐγίνωσκε τί εἶχε συμβῆ καὶ ἔβλεπε τὴν ἔκφρασιν ταύτην τοῦ προσώπου του, θὰ ἠδύνατο ὡς ἔγγιστα νὰ ἐρμηνεύσῃ οὕτω τὰ λεγόμενα. «Πῶς νὰ γυρίσω εἰς ἐκείνους ποὺ μ' ἔστειλαν; Ποῦ νὰ πάγω νὰ ζήσω; Σκότωσέ με καλύτερα. Ἡ προσκύνησε μὲ τὸ καλόν, ἢ σκοτώσέ με».

— Ἐγὼ! ἐγὼ νὰ προσκυνήσω! ἀπήντησεν ὁ Χρῆ-
στος Μηλιόνης. Ἐγὼ νὰ προσκυνήσω τοὺς Τούρκους;

— Θὰ σὲ κάμουν δερβέναγα, ἀπῆντα ὁ Σουλεϊμά-
νης. Θὰ σὲ κάμουν πρῶτον καπετάνο εἰς ὅλα τὰ χωριά.

— Νὰ μὴν τὸ ξαναπῆς αὐτό, ἀνέκραξεν ἀγρίως ὁ
Χρῆστος, εἰ δὲ μή, σ' ἔφαγα...

Καὶ ἀπωθήσας ἀπὸ τοῦ στήθους του τὸν Σουλεϊμά-
νην, ἐχώρησεν ὀπίσω δύο βήματα καὶ ἐφαίνετο ἔτοιμος
νὰ ὀρμήσῃ κατ' αὐτοῦ.

— Εἶσαι προδότης! ἔκραξε πρὸς αὐτόν.

— Ἐχάθηκα, ἐψιθύρισεν ὁ Σουλεϊμάνης, συνάπτων
τὰς χεῖρας.

— Μὴ φοβᾶσαι, εἶπεν ὁ Χρῆστος, δὲν θὰ σὲ χαλάσω
ἀποχεριοῦ, ὅπως σοῦ ἔπρεπε· μαζί σου θὰ χτυπηθῶ. Φέρετε
τὰ καριοφίλια δῶ, ἔκραξε πρὸς τοὺς κλέφτας.

Ἐκεῖνοι ὑπήκουσαν, ἀλλὰ δύο ἢ τρεῖς ἐξ αὐτῶν
παρουσιάσθησαν πρόθυμοι νὰ μονομαχήσωσιν ἀντὶ τοῦ
ἀρχηγοῦ πρὸς τὸν Σουλεϊμάνην.

Τοιαύτην προσφορὰν δὲν ἠδύνατο ὁ ἀρχηγὸς νὰ
δεχθῆ. Τοῦναντίον εἶχεν ἀπόφασιν αὐτὸς νὰ μονομαχήσῃ.
Ἀλλ' ὁ Σουλεϊμάνης, ὅστις ὡς ἐκ τῶν συμβάντων τού-

των εἶχεν ἀνανήψει ἐκ τῆς μέθης ἤδη, ἐτόλμησε νὰ προ-
τείνῃ μίαν ἀντίρρησην.

— Ἀφοῦ βρισκομαι στὰ χέρια σου, εἶπε, ποιὸς μοῦ
ἀποκρίνεται πῶς θὰ μὲ ἀφήσουν νὰ φύγω οἱ σύντροφοί
σου, ἂν τύχη καὶ σὲ σκοτώσω;

Ἡ παρατήρησις αὕτη ἐφάνη εὐλόγος εἰς τὸν Χρῆ-
στον Μηλιόνην. Προσκαλέσας τοὺς προκρίτους τῶν κλε-
φτῶν του εἶπεν αὐτοῖς:

— Ἐλάτε, παιδιά, ν' ἀμόσετε στὸ σπαθὶ καὶ στὸ
σταυρό, νὰ τὸν ἀφήσετε νὰ φύγῃ, ἂν μὲ σκοτώσῃ.

Οἱ κλέφτες ἐθεώρησαν ἀλλήλους ἀπορηματικῶς. Οὐ-
δεὶς ἦτο πρόθυμος νὰ κάμῃ τὴν ἀρχήν. Οὐδεὶς ἐκινήθη.
Ὁ Χρῆστος Μηλιόνης τοὺς ἐπέπληξε.

— Κανένας σας δὲν κρένει; βοῦβα σᾶς ἔπιασε!

Τέλος ὁ Τοπτσῆς, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πευκόρραχος, διε-
μαρτυρήθησαν.

— Ἐγὼ δὲν ἀμόνω.

— Μήτ' ἐγὼ.

— Ὄντας σκοτωθῆς ἐσύ, καπετάνο, εἶπεν εὐστόχως
ὁ γηραλέος Τοπτσῆς, κανένα κουμάντο δὲν θάῃχουμε καὶ
τότε ποιὸς θὰ ἐμποδίσῃ τὰ παλληκάρια;..

— Ἀφήνω ἐσένα καὶ τὸν Πευκόρραχον στὸ ποδάρι
μου, ἐπέμεινεν ὁ Χρῆστος· οἱ δύο σας πρέπει νὰ μοῦ
ὑποσχεθῆτε ὅτι δὲν θὰ ἀφήσετε νὰ τὸν βαρέσουν.

Οἱ δύο κλέφτες συνεκινήθησαν καὶ ἴσαντο διαστά-
ζοντες.

— Καὶ ἂν ἐσεῖς δὲν φανῆτε ἄξιοι, προσέθηκεν ὁ
Μηλιόνης, ἀφήνω στοὺς Τσεκουραίους κατὰρα νὰ σᾶς

πάρουν τὸ καπετανᾶτο, καὶ νὰ σᾶς πολεμήσουν, ἂν δὲν φυλάξετε τὴ διαθήκη μου.

Τότε ὁ Τοπτιῆς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πευκόρραχος, κατῆρες καὶ τεθλιμμένοι, ἔτειναν τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ξίφους καὶ ὤμοσαν ν' ἀφήσωσι τὸν Σουλεϊμάνην ἐλεύθερον, ἂν ἐφόνευε τὸν προσφιλεῖ ἄρχηγόν των.

ΕΙΣ τὸ χωρίον Πευκάκια, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ Βάσω, ἀπῆλθεν ὁ Νίκος τὴν ἐπαύριον καὶ διηγῆθη μετὰ δακρύων τὸ παραξενεῖον τέλος τῆς ἱστορίας ταύτης. Ὁ ἡρωϊκὸς πρόμαχος τῆς Ἀκαρνανίας δὲν ἦτο πλέον μεταξὺ τῶν ζώντων.

Ἀλλὰ καλύτερον παντὸς ἄλλου διηγοῦνται τὴν ἔκβασιν τῆς πάλης οἱ δύο στίχοι τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔσματος:

*Με τὸ τουφέκι τρέξανε, ἕνας νὰ φάῃ τὸν ἄλλο
φωτιὰν ἐδῶκαν στὴ φωτιά πέφτουν κ' οἱ δυὸ στὸν τόπο.*

Καὶ οὕτως ὅτε προδότης τῆς φιλίας καὶ ὁ ἀπαράμιλλος μαχητὴς τὸν ὄρεων ἔσχον κοινὸν τὸν πότιμον καὶ ἔβρεξαν διὰ τοῦ αἵματός των τὸ αὐτὸ ἔδαφος.

Σκοτεινὴν τινα νύκτα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Κώστας μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του, ὁ Νίκος καὶ ἡ Βάσω, μὴ βλέποντες ἑαυτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ, κατώρθωσαν νὰ φύγωσι καὶ διεπεραιώθησαν εἰς Λευκάδα. Ὅπως συγχωρήσῃ ὁ Κώστας τὸ ἁμάρτημα, ἢ μᾶλλον τὸ ἀτύχημα,

τῆς θυγατρὸς του, ἐδέησε νὰ μεταβιβασθῶσι πρὸς αὐτὸν αἱ ὑσταταὶ παραγγελίαι τοῦ Χρήστου Μηλιόνη, δι' ὧν ἐγίνετο ἐγγυητὴς ὑπὲρ τῆς ἀναδεκτῆς του. Ὁ δὲ Νίκος οὐδεμιᾶς παρακλεούσεως ἀνάγκην εἶχεν ἵνα συγχωρήσῃ. Μετὰ ἕξ μῆνας, λήξαντος τοῦ πένθους ὅπερ ἔφερον ἡ νεᾶνις διὰ τὸν νοννὸν της, ἐτελέσθη ἐν Λευκάδι ὁ γάμος.

Τὴν αὐτὴν συγκατάβασιν ὁμως δὲν ἔδειξε καὶ ὁ ἀπαγωγεὺς τῆς Βάσως πρὸς τὴν μαύρην, τὴν δύσμοιρον Φατμάν. Χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ τί ἔπταιε, κατεβιβάσθη ζῶσα εἰς βαθὺ φρέαρ καὶ ἐκεῖ εὔρε σκληρὸν τὸν θάνατον μετ' ὀλίγον χρόνον καὶ αὐτὸς ὁ Χαλὴλ ἁγᾶς ἐδολοφονήθη ὑφ' ἐνὸς τῶν ὁμοθησάντων του.

Ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Μηλιόνη, οἱ πλεῖστοι ἠκολούθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του τοὺς Τσεκουραίους καὶ διέπρυσαν εἰς πολλὰς συμπλοκάς. Ὁ γέρον Τοπτιῆς ἐκὼν παρητήθη τὴν ἀρχηγίαν, ὁμοίως καὶ ὁ Πευκόρραχος, ἐκείνος μὲν ὡς λίαν πρεσβύτης, οὗτος δὲ ὡς ἄγαν δυσκίνητος.

Περὶ τοῦ Καμπόσου οὐδὲ λέξις ποτὲ ἠκούσθη, οὐδ' ἔμαθέ τις τί ἀπέγινε.

Η ΣΥΝΤΕΚΝΙΣΣΑ

Η ΣΥΝΤΕΚΝΙΣΣΑ

ΓΕΝΝΗΣΑΤΕ;

—Σπαργανίσσαμε, συντέκνισσα.

Ἦτον ἡ γυνὴ ἀπ' τὰ βουνά, σύζυγος ποιμένος, τοῦ Θεωδωρῆ τοῦ Τσολοβίκου, ἀπὸ ἐκείνας τὰς ἀρχαϊκὰς— τῆς πρωτινῆς ἢ παλαιῖνές, καθὼς τὰς ἔλεγαν. Εἶχε ζήσει εἰς τὰ ἡμέρα βουνὰ τὰ ἐγγὺς τῆς πολίχνης, ὅπου ὁ παράσιτος νεωτερισμὸς ἀκόμη δὲν εἶχε ποδάρια διὰ ν' ἀναρριχηθῆ, ὠνόμαζε τὸ πιᾶτο *πινάκι*, τὴν σουπιέρα *λοπάδα*, τὸ μπαρμποῦνι *τριγλί*, τὸ τσεκούρι *ἀξινάρι*, τὴν πουλάδα *ροσσίδα* καὶ τὴν κουμπάρα, εἰς τὴν ὁποῖαν ὠμίλει, τὴν προσηγόρευε «συντέκνισσα». Πλὴν τούτων, εἶχεν ἄλλας τινὰς ἀφελεῖς λεπτότητας καὶ εὐφημισμοὺς εἰς τὴν γλῶσσαν, καὶ τὸν τοκετὸν ἀπεκάλει «σπαργάνισμα».

Εἶχε κατέλθει εἰς τὴν πολίχνην λίαν πρῶι, μὲ τὸν βαρύν, ἄγριον χειμῶνα τοῦ Δεκεμβρίου. Ἡ χιὼν ἔπιπτεν ὅλην τὴν νύκτα, καὶ μέχρι τῆς πρωΐας. Τὸ εἶχε «πασπαλώσει» εἰς τὰ βουνά, τώρα τὸ «ἔστρωσε» καὶ εἰς τὸν κάμπον, εἰς τὰ λειβάδια, ἐπάνω εἰς τὰς στέγας καὶ τὰ δώματα τῶν οἰκιῶν, καὶ κάτω εἰς τοὺς δρομίσκους τῆς μικρᾶς πόλεως.

Ἡ γραῖα εἶχε διευθυνθῆ εἰς τοῦ παπᾶ τὸ σπίτι. Ὁ παπᾶ-Βαγγέλης ἦτο ἀκόμη στὴν ἐκκλησιά, δὲν εἶχεν ἀπο-

λύσει ἢ λειτουργία. Ἦτον σαρανταήμερον, παραμοναὶ τῶν Χριστουγέννων, καί, κατὰ τὸ ἔθος, ἡ μυσταγωγία ἐτελεῖτο καθημερινῶς εἰς τοὺς ναοὺς. Ὅλ' αἱ ἐνορίτισσαι τοῦ παπᾶ-Βαγγέλη τοῦ ἐκουβαλοῦσαν στὸ σπίτι τὰ συνήθη «βλογοῦδια». Ἦσαν δὲ ταῦτα ψωμάκια ἐνσφράγιστα μὲ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, προσφερόμενα κατ' οἶκον εἰς τοὺς ἱερεῖς διὰ τὰς ψυχὰς τῶν τεθνεώτων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Τεσσαρακοστῆς. Πολλαὶ ἐνορίτισσαι ἀντὶ νὰ φέρουν ψωμάκια ἔφεραν ἓνα σακκούλι ἀλεύρι, καὶ τοῦτο ἐπροτιμοῦσαν ἐν γένει οἱ παπαδιές. Ὅχι διότι θὰ ἐπεθυμοῦσαν νὰ «μβαίνουν σὲ κόπους», νὰ ζυμώνουν, ἀλλὰ διότι τὰ βλογοῦδια ποτὲ δὲν ἐφτουροῦσαν, κ' ἐμοιράζοντο συνήθως εἰς τὰ πτωχὰ καὶ τὰ ξυπόλυτα τῆς γειτονιάς, ὅπως καὶ τὰ κόλυβα.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γραῖα τσομπάνισσα, ἡ Τσολοβίκαινα, ἦτον ἀπὸ τὲς καλὲς ἐνορίτισσες. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχε φέρει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ παπᾶ, ὅπως κατ' ἔτος ἐσυνήθιζεν, ὀγκώδη ὀπωσοῦν σάκκον μὲ ἀλεύρι ἀπὸ ἐντόπιον σῖτον, παραγωγὴν ἀπὸ τοὺς κόπους τῶν ἰδίων τέκνων τῆς, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὡς καὶ διότι ἦτο συντέκνισσά τῆς, ἀπήλανε τῆς εὐνοίας τῆς παπαδιάς.

— Ὁ' ἀργήσ' οὐ παππᾶς, συντέκνισσα;

— Ὅπου εἶνε, ἔρχεται, κουμπάρα.

Ἡ συντέκνισσα εἶχε φέρει ἀπὸ τὸ καλύβι, ἐντὸς καλάθου, μίαν φιάλην γεμάτην... ὄχι γάλα, ἀλλὰ καθαρόν νερόν, ἀπὸ τὸ ἅγιασμα τῶν Ταξιαρχῶν, τὸ ἀναβλύζον ὑπ' αὐτὸ τὸ ἱερὸν βῆμα τοῦ ἔσοχικοῦ ναῖσκου. Δηγήθη ἐν ὀλίγοις εἰς τὴν πρεσβυτέραν ὅτι ἡ κόρη τῆς, ἡ

Κρατήρα, ἣτις εἶχεν ὑπανδρευθῆ πρὸ τριῶν ἐτῶν, ἐγέννησε τὴν νύκτα αὐτὴν τὸ δεῦτερον παιδί τῆς, ἀγόρι. Εἰς τὴν πρώτην γένναν, πρὸ δύο ἐτῶν, εἶχε κάμει κορίτσι, τὸ ὁποῖον εἶχε ζήσει ὀλίγας ἡμέρας καὶ εἶχεν ἀποθάνει. Τώρα πλέον ἄς ἦτον στερεωμένο καὶ καλορρίζικο, νὰ τῆς ζήσει αὐτό, ἀφοῦ μάλιστα ἦτον καὶ ἀγοράκι. Ἡ παπαδιά τῆς εἶπε τὰς ἐγκαρδίους εὐχὰς τῆς, καὶ οὔτε τὴν ἠρώτησε τί περιεῖχεν ἡ φιάλη, ἢ ἐντὸς τοῦ καλάθου, ἥξευρε καλῶς περὶ τίνος ἐπρόκειτο.

Συνήθειαν εἶχον αἱ γερόντισσαι ποιμενίδες τοῦ βουνοῦ ὅταν νεωτέρα τις μεταξὺ τούτων ἐγέννα βρέφος ἐν καιρῷ χειμῶνος, εἰς τὸ καλύβι, στὰ βουνὰ ἐπάνω, καὶ ὁ χειμὼν ἦτο σφοδρός, ὅπως ἐφέτος, ἐπειδὴ θὰ ἦτον μεγάλος κόπος διὰ τὸν παπᾶν ν' ἀνέλθῃ νὰ δώσῃ τὴν συνήθη εὐχὴν εἰς τὴν λεχώνα, νὰ γεμίζου ἐν ἀγγεῖον νερόν, ἢ ἀπὸ τὸ ἅγιασμα τῶν Ταξιαρχῶν ἢ ἀπὸ τὸ πλούσιον νᾶμα τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, κατὰ τὸ κατώμερον εἰς τὸ ὁποῖον ἔβοσκαν ἢ ἐκατοικοῦσαν αἱ οἰκογένειαι τῶν ἀγοροδιαίτων, καὶ νὰ τὸ πηγαίνουν εἰς τὸν παπᾶν κάτω εἰς τὴν χώραν. Ὁ παπᾶς ἐφοροῦσε τότε τὸ ἐπιτραχήλι, ἀνοίγε τὸ Εὐχολόγιον κ' ἐδιάβαζεν ἐπάνω εἰς τὴν φιάλην τοῦ νεροῦ τὰς «Εὐχὰς εἰς γυναῖκα λεχώ». Ἡ δὲ γερόντισσα ἔπαιρνε τὴν φιάλην τοῦ νεροῦ τοῦ διαβασμένου, ἐπανέστρεφεν ἐν σπουδῇ, ταχύπους καὶ ἀνυπόδητη, εἰς τὸ βουνόν, εἰς τὸ καλύβι, κ' ἐρρόντιζε μὲ τὸ ἡγιασμένον νερόν τὴν λεχώ, τὸ βρέφος, τὴν κλίνην, τὸ λίκνον, τὴν γυναῖκα τὴν ἐκτελέσασαν χρῆν μείας, ἀντοιαυτὴ ὑπῆρχε, καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι τυχὸν παρῆσθη-

σαν εἰς τὸν τοκετόν, ὡς καὶ ὄλον τὸν θάλαμον. Οὕτω ἐγένετο ἡσυχος ὅτι εἶχε τὴν εὐχὴν τῆς ἐκκλησίας, καί, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, πᾶν κακὸν ἔφευγε τότε μακρὰν. Ὑπῆρχεν εὐσέβεια καὶ εἰς τὰ βουνά.

ΜΕΤ' ὀλίγον ἦλθεν ὁ παπᾶς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ἤκουσε τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὴν συντέκνισσαν, ἔπει τὴν φασκομηλιάν του μ' ἓνα μικρὸν δίπυρον, εἶτα ἔβαλε τὸ ἐπιτραχήλι καὶ ἐδιάβασε τὰς εὐχάς. Ἡ γυνὴ ἔλαβε τὴν φιάλην τοῦ νεροῦ καὶ ἀπῆλθε.

Μετὰ δύο ἡμέρας, τὸ δειλινὸν τοῦ Σαββάτου, ἡ γερόντισσα ἐπανῆλθε δρομαία. Εἶχε παύσει νὰ χιονίξῃ, ἀλλὰ ψυχρὸς βορρᾶς ἐφύσα ἐπάνω εἰς τὰ χιονισμένα μέρη. Τὸ χιόνι ἦτον ὅπως ἔλεγαν μισὸ μπόι στὰ βουνά, ἓνα γόνα κάτω στὴν χώραν. Ἄλλα κατ' ἀκριβείαν, ἐπάνω στὰ βουνά θὰ ἦτον ὡς ἓνα γόνα, καὶ ὡς μίαν σπιδαμὴν κάτω.

Ἡ συντέκνισσα εἶχεν ἔλθει ἀσθμαίνουσα, σχεδὸν «ξεγλωσσασμένη», τὴν ὥραν ποὺ ὁ παπᾶς ἠτοιμάζετο νὰ ὑπάγῃ στὸν ἐσπερινόν. Ἄρχισε νὰ διηγῆται.

— Τὴν ἄλλη φορὰ, σύντεκνε παπᾶ, τὴν εὐχὴ σου νᾶχω, μ' ἐμάλωσε: μούπες πὼς δὲν ἔκαμα καλὰ ποὺ ἔπιασα τὸ παιδί καὶ τὸ βάφτισα μονάχη μου, στὸν ἄερα, κ' εἶπα «στ' ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», μὰ πὼς ἔπρεπε νὰ τὸ βαπτίσω σὲ μιὰ λεκάνη μὲ νερό... καὶ μούπες πὼς τὸ παιδί, σὰν ἀπέ-

θανε, δὲν ἔπρεπε νὰ ταφῆ σ' ἅγια χόματα, καὶ δὲν μποοῦσε, ἡ Ἁγιοσύνη σου, νᾶρθης νὰ τὸ διαβάσης. Τώρα, τὸ παιδί αὐτὸ κινδυνεύει, δὲν εἶνε καλὰ... Τοὺς εἶπα, ἐγὼ θὰ τρέξω κάτω στὴ χώρα, νὰ πῶ τοῦ παπᾶ, ἂν θέλῃ νᾶρθῃ, καὶ σεῖς σὰν ἰδῆτε πὼς δὲν πάει τὸ παιδί καλὰ, κ' ἀργῶ ἐγὼ νὰ γυρίσω, τότε νὰ τὸ βουτήξετε σὲ μιὰ λεκάνη μὲ χλιὸ νερὸ τρεῖς φορές, καὶ νὰ πῆτε «στ' ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»... Εἶπα μιὰ νὰ πάρω τὸ παιδί, νὰ τὸ τυλίξω καλὰ, καὶ νὰ σοῦ τὸ φέρω νὰ τὸ βαπτίσης, παπᾶ μου... μόνε φοβήθηκα μὴν τελειώσῃ στὸ δρόμο τὸ παιδί, καὶ πάη ἀβάφτιστο, καὶ τότε θὰ τὸ εἶχα στὸ λαιμό μου... Ἔτσι, ἀπεφάσισα νὰ ῥθῶ νὰ σοῦ πῶ, κ' ὅπως πῆς ἡ Ἁγιοσύνη σου, ἔτσι νὰ γίνῃ... Ἐφερα καὶ τὸ γαϊδουράκι μαζί, μὴν τυχὸν θέλῃς γιὰ τὰ ἱερά σου, καὶ γιὰ καβάλλα.

Ἄμα ἤκουσε τὴν ἐξηγήσιν τῆς συντέκνισσας, ἡ παπαδιά ἀκουσίως συνῆψε τὰς χεῖρας καὶ ὑπεψιδύρισε:

— Πῶ, πῶ! θὰ κρυώσης, παπᾶ μου!

Ὁ παπᾶς ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν, εἶτα εἶπεν:

— Ἄς εἶνε: θὰ ἔλθω νὰ τὸ βαπτίσω.

Στραφεὶς ἐν σπουδῇ πρὸς τὴν πρεσβυτέραν εἶπε:

— Στείλε, παπαδιά, τὸ κλειδί, τοῦ παπᾶ-Γιάννη, νὰ πάη νὰ διαβάσῃ ἐσπερινόν, ἐπειδὴ θὰ λείπω ἐγὼ... Φώναξε τὸ παιδί... νὰ πάη ὡς τὴν ἐκκλησιά, νὰ τοῦ δώσῃ ὁ παπᾶ-Γιάννης τὸ μικρὸ γυαλάκι μὲ τ' Ἁγιο Μύρο...

Εἶτα μεταμεληθεὶς ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀποστολὴν τοῦ υἱοῦ του.

— Ὅχι, μὴν τὸν στέλνῃς, παπαδιά... μὴν τοῦ λὲς

χαμπάρι... θὰ γυρεύη νὰ μᾶς ἀκλουθήσῃ, νᾶρθῆ μαζί μας... Θὰ πάω μοναχός μου καλύτερα... γιὰ νὰ πάρω καὶ τ' Ἀρτοφόριο... γιὰ νὰ τὸ κοινωνήσουμε κ' ὅλα, κατὰ τὴν βάφτισι, τὸ παιδί.

Ἔβαλεν εἰς μικρὸν δισάκκιον μὴν δεσμίδα μὲ τὰ παλαιά του ἄμφια, τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ μικρὸν Εὐχολόγιον καὶ τὸ θυμιατόν.

— Ἐχω τὸ γαῖδουράκι, ἐπανέλαβε καὶ δευτέραν φορὰν ἢ συντέκνισσα. Φέρε νὰ τὰ φορτώσω, παπᾶ... Καβαλικεύεις κ' ἢ Ἀγιωσύνη σου.

— Βλέπουμε κουμπάρα, φόρτωσε τὰ ἱερά, κ' ἔλα ὡς τὴν ἐκκλησιά μὲ τὸ γαῖδουράκι.

Ἡ παπαδιά ἀνήσυχος τοὺς ἔβλεπεν ἀναχωροῦντας, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ ἐκφωνήσῃ παρὰπονον ἢ ἀντίρρησιν τινα, ἔκαμε τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, καὶ εἶπε:

— Τουλόου σ' θὰ τὸ βαφτίσης, κουμπάρα!.. Τί κρῖμα ποὺ δὲν μπορῶ κ' ἐγὼ νᾶρθω, νὰ γίνω νουνά.

— Ἄς εἶσαι καλά, συντέκνισσα, εἶπεν ἡ γραῖα. Μοῦ ἔχεις βαφτίσει δυὸ παιδιὰ ἀπ' τὸ λαιμό σου, καὶ τὰ δυὸ ζοῦνε... τώρα ἐγὼ θὰ κάμω τὴ νουνά.

Ἐπῆγαν μέχρι τοῦ ἑνοριακοῦ ναοῦ, εἶτα ἔξεκίνησαν. Ὁ μικρὸς δεκαετής τοῦ παπᾶ εὐτυχῶς δὲν τοὺς εἶχε μωρισθῆ, ἐπειδὴ ἔπαιζεν ἐκείνην τὴν στιγμὴν τῆς χιονιῆς μαζί μὲ ἄλλα παιδιὰ. Ἄλλως θὰ ἔτρεχε κατόπιν τους, καὶ θὰ ἤθελε νὰ τοὺς συνοδεύσῃ εἰς τὴν ἐκδρομὴν, μὲ ὅλον τὸ ψῦχος καὶ τὰ χιόνια.

Ὅταν ἐβγῆκαν εἰς τὰ Λειβάδια, ἔξω τοῦ χωρίου, ὁ ἥλιος ἔκλινε ταχύς, μέσῳ λευκῶν συννέφων, ἔλαμπαν

τὰ χιόνια στὰ βουνά, ἐσφύριζεν ὁ ἄνεμος ἀνάμεσα στῆς κουμαριῆς καὶ στὰ σχοῖνια, ὅλα βαροφορτωμένα ἀπὸ χιόνια, δένδρα καὶ θάμνους καὶ χαμόκλαδα. Ἦκουετο ἔλαφρὸς θροῦς χιόνος πιπτούσης ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Τὸ δνάριον ἐπάτει ὡς ἐπάνω εἰς βαμβάκια στρωμένα, ἔτρεχε, ἔτρεχε κ' ὁ παπᾶς καβάλλα... Ἐτρεχε κ' ἡ συντέκνισσα ἀπ' ὀπίσω ἀπ' τὴν οὐράν, γνωρίζουσα μὲ ἑλαφρά τινα ἐπιφωνήματα καὶ μὲ μίαν βέργαν τὴν ὁποίαν ἐκράτει νὰ κάμῃ τὸ ὑποζύγιον νὰ τρέχῃ.

Ἐτριξε τὸ χιόνι ὑπὸ τὰ βήματα. Ἐπῆγαν ἀπὸ τὸν κάτω δρόμον, τὸ ρέμμα-ρέμμα, ὅπου δὲν εἶχε πιάσει, πολὺ τὸ χιόνι. Πλησίον εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ μικροῦ χειμάρρου, εἰς τὸ ἀμμόχωμα, τὸ χιόνι καθὼς ἔπιπτεν, ἔλυωνε. Ἡ συντέκνισσα ἔλεγεν:

— Ὁ Χριστὸς μαζί μας!

Ἐνόει πρῶτον τὸ Ἅγιον Ἀρτοφόριον, τὸ ὁποῖον ὁ παπᾶς εἶχε βάλει εἰς τὸν κόλπον του, εἶτα τὸ Ἅγιον Μύρον καὶ τὰ ἱερά σύμβολα, Εὐαγγέλιον καὶ Σταυρόν. Σάν ἀνηφόρισαν ἀπὸ τὸ ρέμμα, ἐπῆραν τὸν πλαγινὸν δρόμον, εἰς τὸ ὑπήνεμον, ὅπου ἐπὶ μᾶλλον ἔτριζεν ὑπὸ τοὺς πόδας τὸ χιόνι. Πουλι δὲν ἐκελαδοῦσε, μόνον κρωγμὸς κόρακος ἠκούσθη κάπου, σιμὰ εἰς ἓνα βράχον προσκύπτοντα εἰς τὴν ὄφρυν τοῦ βουνοῦ, μὲ μίαν σπηλιὰν ὑποκάτω. Ἡ συντέκνισσα ἐπανέλαβε: «Χριστὸς καὶ Παγαγιά!»

Καὶ ἡ φωνὴ τοῦ κόρακος ἐσίγησε.

Ἐφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ μικροῦ βουνοῦ, ἐνύχτωνε. Χάσιμο φεγγαριοῦ. Ὀλίγα ἄστρα ἔλαμπον ἄνω

ἐντὸς ἄχνης, ὡς κοσμήματα εἰς πέπλον χηρείας, καὶ τὰ χιό-
νια κάτω ἀντέλαμπον εἰς τὴν ἀστροφεγγίαν. Ἦκούσθη μία
φωνὴ ἀγριογάτου θρηνώδης. Ἡ συντέκνισσα εἶπε πάλιν:

— Χριστός!

Καὶ ὁ ἀγριογάτος ἔπαυσε νὰ οὐρλιάζη. Ἡ μικρὰ
συνοδία ἐβάδισεν ἀκόμη ὀλίγον, καὶ τέλος ἔφθασαν εἰς
τὸ καλύβι.

ΔΥΟ ἀνθρώπιναι φωναὶ ἠκούσθησαν εἰς τὰ παράθυρα
τῆς ἐπαύλεως. Ὁ βοσκός, ὁ σύζυγος τῆς λεχοῦς, καὶ
ὁ σύντροφός του, ὁ ἀδελφὸς ἐκείνης—οἵτινες τώρα μάλιστα
εἶχον ἔλθει μὲ τὸ κοπάδι ἀπὸ τὸ πέραν μέγα ρεῦμα, ὅπου
εἶχον ὀδηγήσει εἰς τὸ ὑπήνεμον τὰ πρόβατα—τοὺς ἐπερί-
μεναν.

— Ἔρχονται, ἔρχονται!

— Εἶνε κι' ὁ παπᾶς μαζί.

Οἱ δύο βοσκοὶ ἐβοήθησαν τὸν παπᾶν νὰ πεζεύσῃ,
ἐξεφόρτωσαν τὸ δισάκκιον μὲ τὰ ἱερά, εἰσηλθὸν ὅλοι εἰς
τὴν καλοκτισμένην καλύβην, ὅπου ὑπῆρχε θάλαμος ἐστίας
καὶ ὀσμὴ ἀγροτικῆς οἰκοκυροσύνης. Ἡ λεχὼ ἄμα τοὺς
εἶδε, γλωμῆ, μελαψή, ἀνεσηκώθη ἐπὶ τῆς κλίνης.

— Ἄς γίνῃ χριστιανός, ἐψιθύρισεν.

— Ἄς μβῆ στοῦ Θεοῦ τὴ σιράτα, παιδί μου, συνε-
πλήρωσεν ἡ μήτηρ της.

Μεγάλῃ χύτρα μὲ νερὸν ἐθερμαίνεται εἰς τὴν ἐστίαν.
Ἦτοιμάσθη καθαρὰ λεκάνη. Ὁ παπᾶς ἐφόρεσε τ' ἄμφια,
καὶ ἄρχισε τὰς εὐχὰς τῶν κατηγουμένων.

Ἡ συντέκνισσα ἐπῆρεν εἰς τοὺς βραχίονάς της τὸ
νεογνόν, ἀνίδεον, μελαφόν, καὶ θλιβερῶς ἀσθμαῖνον,
κ' ἐστάθη πλησίον τοῦ παπᾶ. Μετ' ὀλίγον ἐκεῖνος τῆς εἶπε
νὰ στραφῆ πρὸς δυσμᾶς.

— «Ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ;»

Ἡ γερόντισσά εἶχε βαπτίσει καὶ ἄλλα βοσκοπούλα
εἰς τὴν ζωὴν της. Ἀπεκρίθη πάραυτα:

— Ἀπεταξάμενος.

— «Καὶ ἐμφύσησον καὶ ἐμπτυσον αὐτῷ».

Ἡ ἀνάδοχος ἔκαμε φφ! φφ!

Ὁ ἱερεὺς τῆς εἶπε νὰ στραφῆ πρὸς τὰ εἰκονίσματα,
ὅπου ἔκαμε κανδήλα μὲ μεγάλην φλόγα τῆς θρυαλλίδος.

— «Συντάσσει τῷ Χριστῷ;»... «Καὶ πιστεύεις αὐτῷ;».

Εἶπεν ὀλίγα λόγια ἀπὸ τὸ «Πιστεύω», ἄλλα πλειό-
τερα ὁ υἱὸς της, ὅσα ἤξευραν. Τὰ λοιπὰ συνεπλήρωσεν ὁ
ἱερεὺς.

— «Συνετάξω τῷ Χριστῷ;»

— Συνεταξάμενος...

Εἶτα, ἐπάνω εἰς τὴν πρόχειρον κολυμβήθραν, ἀνε-
γνώσθησαν αἱ εὐχαί. Εὐθὺς ὕστερον: «Βαπτίζεται ὁ δοῦ-
λος τοῦ Θεοῦ...». Τὸ βρέφος ἐκλαυθμύρισεν ὀλίγον, πλὴν
ἀνέπνεεν ἐλευθεριώτερον. Ἐπειτα: «Σφοραγὶς δωρεᾶς», ἀκο-
λούθως: «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε», καὶ οἱ τρεῖς
γῦροι περὶ τὴν κολυμβήθραν. Τελευταῖον: «Οἱ ἔνδεκα
μαθηταὶ ἐπορεύθησαν... ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.
Ἄμήν».

Τέλος, ὁ παπᾶς ἐπῆρε τὸ Ἄρτοφόριον ἀπὸ τὴν σα-
νίδα τοῦ εἰκονοστασίου, ὅπου τὸ εἶχεν ἀποθέσει, καὶ

μετέδωκεν εἰς τὸ νήπιον τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Εἶτα ἐξεδύθη, ἐσκεύασεν ὅλα τὰ ἱερά του, ἐκάθισεν, εἶπε τὰς ἰδιαιτέρας εὐχὰς του, ἔφαγε δύο ἢ τρία σῦκα, τὰ ὁποῖα προσεφέρθησαν, ἔπιεν ὀλίγον ρακίον ἀπὸ στέμφυλα, ἔργον τῶν χειρῶν τῆς συντέκνισσας, καὶ ἀπῆλθε δύο ὥρας νύκτα καβάλλα πάλι στὸ γαῖδουράκι, συνοδευόμενος τὴν φορὰν ταύτην ἀπὸ τὸν νεαρὸν βοσκόν, τὸν υἱὸν τῆς γραιίας.

ΤΡΕΙΣ ἡμέρας ὕστερον, τὴν Τρίτην τὸ μεσημέρι, ἡ συντέκνισσα κατῆλθε πάλιν μὲ πρόσωπον κατηφές.

Τὸ παιδίον εἶχεν ἀποθάνει.

— Ὅπως πῆς ἡ Ἀγιοσύνη σου, εἶπε... νὰ τὸ βάλωμε σ' ἅγιο χῶμα;

— Εἶνε στὸν Παράδεισο πρῦμα, ὅπου καὶ ἂν τὸ βάλουμε, εἶπεν ὁ παπᾶς.

— Μὲ τὰ τσαρουχάκια του· συνεπλήρωσε τὴν παρομιώδη ἔκφρασιν ἡ παπαδιά.

— Δὲν εἶχε μεγαλώσει ἀκόμη γιὰ νὰ φορέσῃ τσαρουχάκια, εἶπεν ὁ παπᾶ-Βαγγέλης. Εἰς τὸν κῆπον τῆς Ἐδέμ δὲν ἔχει ἀγκάθια καὶ τριβόλια, καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πάῃ καὶ ξυπόλυτος.

Εἶτα ἐπέφερον:

— Ἄς εἶνε, συντέκνισσα. Θάρθῶ νὰ τὸ θάψω.

Ὁ παπᾶς ἐκαβαλλίκεψε καὶ πάλιν εἰς τὸ ὄναριον.

Ἦτο ἡμέρα, τὴν φορὰν ταύτην. Τὰ χιόνια δὲν εἶχαν λυώσει, ἀλλ' ἦτο νηνεμία καὶ μᾶλλον γλύκα.

Τὴν φορὰν ὅμως αὐτὴν ἠκολούθησε καὶ ὁ μικρὸς υἱὸς τοῦ παπᾶ.

Δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τὸν γελάσουν, ὅπως τὴν ἄλλην φορὰν. Ἄμα εἶδε τὴν συντέκνισσαν νὰ ἔρχεται, ἐκατάλαβε πὸς κάτι τρέχει, κ' ἐκόλλησεν ἐκεῖ, εἰς τὴν πόρταν τῆς οἰκίας, εἰς τὴν σκάλαν ὅπου ἤκουσε τὴν εἶδῃσιν τῆς γραιίας.

Τὸ παπαδόπαιδον, μικρὸν μαθητᾶριον δέκα ἢ ἑνδεκα χρόνων, ἦτο πολὺ περίεργον καὶ ἐπίμονον πλάσμα. Ἐπέμενε ν' ἀκολουθῇ «τὸν παπᾶ του» παντοῦ, εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐξοχὴν, εἰς χαρὰν καὶ λύπην, εἰς ζωντανὰ καὶ ἀποθαμμένα. Ἀνέβησαν τὸν ἀνήφορον. Ὁ ἥλιος ἄρχιζε νὰ λυώνῃ τὰ χιόνια. Μικρὸς πολὺρροχθος χείμαρρος ἐσηματίζετο παντοῦ ὅπου χαράδρα καὶ μικρὰ κοιλάς. Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν εἰς τὸ καλύβι, ὅπου μία λεχὼνα μήτηρ ποιμενὶς ἔκλαιε τὸ ἀγοράκι τῆς, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε προφθάσει νὰ θηλάσῃ.

Τὸ μικρὸν νήπιον εἶχε ζῆσει πέντε ἡμέρας εἰς τὸν κόσμον, ἐν μέσῳ χιόνων καὶ παγετῶν. Ὁ παπᾶς ἐφόρεσε τὸ ἐπιτραχήλι καὶ ἄρχισε τὴν ἀκολουθίαν τῶν νηπίων: «Τῶν τοῦ κόσμου ἡδέων, ἀναρπασθὲν ἄγευστον... Ἐβόας τοῖς Ἀποστόλοις ἄφετε τὰ παιδιά ἵνα ἔρχωνται πρὸς με...» «Οὐδὲν ἔστι πατρὸς συμπαθέστερον, οὐδὲν ἔστι μητρὸς ἀθλιώτερον...»

Ὅπου ὁ μικρὸς υἱὸς τοῦ παπᾶ, ὅστις ἐκύτταζεν ἀνάλητος τὸ μικρὸν νεκρὸν σῶμα, ἠρώτησεν ἀκαίρως τὸν πατέρα του:

— «Παπᾶ», γιατί λὲς «μητρὸς ἀθλιώτερον», καὶ δὲν λὲς «συμπαθέστερον», ὅπως καὶ γιὰ τὸν πατέρα;

Ὁ ἱερεὺς ἄρχισε τὰ τελευταῖα τροπάρια τοῦ Ἀσπασμοῦ. «ὦ! Τίς με θρηνήσει, τέκνον μου... ὅτι βρέφος ἄωρον, ἐκ μητρικῶν ἀγκαλιῶν, ὥσπερ στρουθίον ἐπέτασας... ὦ τέκνον, τίς ποτε μὴ στενάξει βλέπων σου τὸ πρόσωπον εὐμάραντον, τὸ πρὶν ὡς ῥόδον τερπνόν!...»

Καὶ πάλιν τὸ παπαδόπουλον, καθὼς ἐκράτει τὸ Ἀγιασματάριον κ' ἐμουρμούριζε τὰς λέξεις μαζί με τὸν πατέρα του, δὲν ἐκρατήθη νὰ ἐρωτήσῃ:

— Γιατί, παπᾶ, πεθαίνουν τὰ μικρὰ παιδάκια;

Ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν ἐπῆλθε τὸ τροπάριον, τὸ «Δόξα».

«Ἄγγελος τοῦ Ἀδάμ ἐχημάτισεν ἢ τοῦ ξύλου ἀπόγευσις πάλαι ἐν Ἐδέμ... δι' αὐτοῦ γὰρ εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, παγγενῆ κατεσθίων τὸν ἄνθρωπον...»

Εἶτα ἡ ἐκφορὰ ἔγινεν ἔξω τοῦ ναύσκου τῶν Ταξιμαρχῶν. Ἡ γραῖα, ἡ συντέκνισσα, ἐκράτει τὸ μικρὸν πρόχειρον φέρετρον, ἐν εἴδει λίχνου. Ὁ ἱερεὺς μὲ μαχαίριδιον ἐχάραξεν ἐπάνω εἰς ἓνα κεραμίδι σταυροειδῶς $\frac{ΙΣ}{ΝΙ} \frac{ΧΣ}{ΚΑ}$. Εἶτα «Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει», καὶ τὰ λοιπά. Τὸ μικρὸν πλάσμα κατῆλθε νὰ κοιμηθῇ τὸν χρόνιον ὕπνον ὑποκάτω ἀπὸ τὰς χιόνας.

ΤΑ ΚΡΟΥΣΜΑΤΑ

ΤΑ ΚΡΟΥΣΜΑΤΑ

ΓΕΝΙΚΟΝ προσκύνημα τῶν κυμάτων, καθολικὴ σύναξις ὄλων τῶν ἀνέμων, τῶν βρονχηθμῶν καὶ ὄλων τῶν ἀλαλητῶν τῶν καταιγίδων, ἦτον ὁ ὄρφνός καὶ φαλακρός, ὁ ὑψίνωτος τῆς πέτρας πάγος. Παλάτιον τῆς ἐρημίας καὶ τῆς σιγῆς, θρόνος βαθείας μελαγχολίας, ὁ πελώριος βράχος ὁ βορεινός, ὁ θαλασσόπληκτος, ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἦτο κτισμένον ποτὲ τὸ παλαιόν, τὸ κατηρειπωμένον σήμερον χωρίον. Δὲν ὑπῆρχε κῦμα τοῦ Θορρακοῦ πελάγους καὶ τῶν κόλπων τῆς Χαλκιδικῆς, δὲν ὑπῆρχε κῦμα ἐξωσμένον ἐκ τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ τῆς Προποντίδος, διωγμένον ἀπὸ τοὺς κόλπους καὶ διυλισμένον διὰ τῶν πορθμῶν, ἀποπτυσμένον ἀπὸ τοὺς ἀφρούς τοῦ πελάγους καὶ ἐξερευγμένον ἀπὸ τὰ ἀβόλιστα βάθη τοῦ πόντου, τὰ κάτωθεν τοῦ πολιοῦ, καταπληκτικοῦ Ἄθωνος, τὸ ὁποῖον νὰ μὴν ἦρχετο νὰ φιλήσῃ τὰ κράσπεδα τοῦ ἀμαυροῦ τιτανείου βράχου.

Ἄνέτεινεν ἐπάνω τῆς θαλάσσης εἰς ὕψος ἔμπληκτον, πλήρες ἰλίγγου καὶ σκοτοδίνης, καὶ ἦτό ποτε καλιὰ πλήρης ψυχῶν καὶ φωνῶν, καὶ τώρα ἦτο ἔρημος πλήρης ἐρειπίων. Καὶ δύο μεγάλοι αἰγιαλοὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀπλώνονται, κάτω, εἰς τὰ θεμέλια δύο φοβερῶν κρημνῶν. Ὁ εἷς σπαρμένος μὲ βράχους κομμένους εἰς σχήματα τρανῆ

καὶ κωνοειδῆ, ὡς λείψανα παλαιᾶς γιγαντομαχίας σωζόμενα εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, στρωμένος μὲ χαλίκια λευκά, ξυθρᾶ, μαργαρώδη, ἐπίχρυσα, καὶ μὲ ἄμμος φαιὰν στίλβουσαν· καὶ ἡ ἄμμος κυρτοῦται διὰ μιᾶς, καὶ ὁ βυθὸς ἀποτόμως βαθύνεται· ὁ κολυμβητὴς ἂν ἤθελε τολμήσει νὰ ἐπιβῆ εἰς τὸ κύμα, ἔλκεται πρὸς τὴν σύρτιν τὴν βαθεῖαν, τὴν λευκὴν καὶ πρασινίζουσαν καὶ γαλανήν, τὴν οὔσαν λῆκνον τοῦ μικροῦ Τρίτωνος καὶ παστάδα τῆς μελαγχολικῆς Σειρήνος, ὅπου ἀφρὸς καὶ πόντος, ὅπου κύμα καὶ ἄβυσσος, φαιδρῶς παίζουσι ποικίλην καὶ ἐνίοτε φοβερὰν παιδιάν.

Δεξιὰ πρὸς ἀνατολὰς ἀντικρίζει ὁ μέγας βράχος, εἰς δέκα πρυμνησίον ἐναέριον ἀπόστασιν, μὲ τὴν ἀκτὴν τοῦ Κουρούπη τὴν λευκὴν καὶ κυρτήν, ὅπου φαντάσματα καὶ δαίμονες, σπανίως ὄρατοί, δὲν παύουν νὰ κυλίωσι παμμεγέθεις λίθους, ἀπὸ τὴν σάρραν καὶ τὸν κρημνὸν τὸν εὐόλισθον. Κάτω εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ κρημοῦ, μίαν σπιθαμὴν πρὸ τῆς ἄλλης τοῦ κύματος, ἐπὶ τῆς πέτρας τῆς προβλήτος, ρεεὶ βρύσις γλυκὴ, ψυχρὸν, παγωμένον νερόν. Τὸ πρῶτ' ἀπολλᾶκις πλησιάζουν ἀπὸ τοῦ πελάγους ψαράδες μὲ τὴν βάρκαν, διὰ νὰ πίουν καὶ νὰ γεμίσουν τὰ βαρέλια. Καὶ τὸ νερὸν ὅλην τὴν ἡμέραν μένει ψυχρὸν καὶ παγωμένον μέσα εἰς τὰ βαρέλια, κατὰ Ἰούλιον μῆνα, ὑπὸ τὰς φλεγούσας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἀπὸ τὰς ὁποίας ψήνονται πεταλίδες καὶ πορφύραι καὶ ὄστρεϊδια ἐπάνω τοῦ μικροῦ φατώματος τῆς πλώρης τῆς βάρκας.

Πλὴν ἀνίσως, τὴν νύκτα, οἱ ψαράδες, ἀπόκοτοι, τολμήσουν νὰ πλησιάσουν διὰ νὰ ὑδρευθοῦν εἰς τὴν ὄρο-

σερὰν βρῦσιν τὴν μαγικὴν, κάτω εἰς τὰ κράσπεδα τῆς ἀκτῆς, ἐπὶ τῆς προβλήτος χθαμαλῆς πέτρας, τότε βρόντος καὶ πάταγος ριγηλὸς ἀντηγεῖ ἀπὸ τοῦ κρημοῦ ἄνωθεν, καὶ λίθοι καὶ βράχια τρομακτικὰ κυλίνονται κατερχόμενα κατὰ τῶν κεφαλῶν τῶν ψαράδων... Τότε μόλις οὔτοι προφθάνουν νὰ κάνουν τὸν σταυρόν των καὶ νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν... Οἱ λίθοι ἐκεῖνοι θὰ ἦσαν ἱκανοὶ καὶ αὐτομάτως νὰ κυλίνονται ἀπὸ τὸν κρημνὸν ἐκεῖνον... πόσῳ μᾶλλον ὅταν ἀόρατοι δυνάμεις δαιμονίων τοὺς ὠθοῦσι προσκολλώμενοι εἰς τὸ ὀλισθηρὸν τῆς ἀκτῆς, ὅπως συνήθως προσκολλῶνται εἰς τὸ ἀσθενὲς μέρος, εἰς ἔρωτας καὶ μίση, ἐξάπτοντες τὸ πάθος εἰς φλεγμονὴν καὶ τρέποντες τὴν ὄργην εἰς λύσσαν...

Ἄριστερόθεν τοῦ γιγαντιαίου βράχου τοῦ Ἐρήμου Χωριοῦ, πρὸς δυσμάς, ἄλλος αἰγιαλὸς ἀπρόσιτος, ἀνορμος ἀπλώνεται. Δὲν φαίνεται ἐκεῖ στρώμα κομφῶν χαλικίων καὶ ἄμμος στίλπνης οὔτε εἶνε ὄρατὴ τῆς θαλασσίας νύμφης ἢ παστάς, ὁ θάλαμος τῆς Νηρηίδος. Πέλαγος βαθὺ ἔως τὴν ἀντικρινὴν στερεὰν ἀπλοῦται, καὶ μονόχορδος ὑμνωδὸς δὲν παύει νὰ τὸ ὀργῶν ὁ ἄνεμος, ὁ Ἀργέστης. Καὶ κατέμπροσθεν, ὀλίγον βορειοδυτικῶς εἰς τὸν βράχον τοῦ Ἐρήμου Χωριοῦ, ἀπεσπασμένοι, βαπτισμένοι εἰς τὸ κύμα δύο βράχοι παντέρημοι ἀνακύπτουσι. Κάτω εἰς τοὺς πόδας τούτων, εἰς τὰ ἄντρα τὰ θαλάσσια καὶ τὰς σπιδάδας τὰς θαλασσογλύπτους, ἐκεῖ βόσκουσι καὶ λοξοπατοῦσι τὰ θαυμασιώτερα πετροκάβουρα καὶ παγούρια τοῦ κόσμου, μὲ τὰ ξυθρᾶ προέχοντα ὡς κλαδωτὰ ὕψυγά των, ψηνόμενα, ψάλλοντα μελωδικῶς εἰς τὴν ἀν-

θρακιάν, μεγάλη, εὐχυμα τὴν γεῦσιν. Κ' ἐπάνω εἰς τοὺς δύο ἐκείνους ὑψηλοκρήμους σκοπέλους, ὅστις θὰ ἐτόλμα ποτὲ ν' ἀναρριχηθῆ, διὰ νὰ συλλέξῃ, ἂν δύναται, ἑξαίσια λάχανα καὶ θαυμασίας ἀγριοκράμβας, ὀφείλει νὰ ζωσθῆ καλῶς μὲ χονδρὸν σχοινίον περὶ τὴν μέσην, νὰ προσδέσῃ τὸ ἐν ἄκρον εἰς τὸν χονδρὸν κορμὸν τοῦ γηραιοῦ θαλασσίου θάμνου, τοῦ προσφυομένου ἐπὶ τῆς ὀφρύος τοῦ βράχου, εἶτα ν' ἀναρριχηθῆ εἰς τὸ μέτωπον τοῦ κρημοῦ ἀργὰ καὶ μὲ ἄκραν προφύλαξιν, καὶ πάλιν βέβαιος δὲν θὰ εἶνε ἂν θὰ εὐτυχήσῃ νὰ κατέλθῃ σῶς καὶ ὑγιῆς ἀπὸ τὸ ὕψος ἐκεῖνο, ὅπου οἱ γλάροι θρηνωδῶς κρώζοντες περιίπτανται περὶ τὰς γωνίας τοῦ βράχου καὶ τὰς ἑξοχάς, περὶ τὸ μέρος ὅπου κρύπτεται ἡ φωλεὰ των, εἰς τὴν θέαν τοῦ ξένου ἐπιδρομέως.

Εἶνε τόσον πολύτιμα τὰ ἀγριολάχανα τοῦ θαυμασίου ἐκείνου βράχου, ὥστε ποτὲ δὲν ἀγοράζονται ἀντὶ ὀσουδήποτε ποσοῦ χρημάτων... Μόνον πληρώνονται ἢ μὲ ἀγάπην καὶ μὲ φιλίαν, ἢ ἐνίοτε μὲ κεράσματα, εἰς τὸν ἀφωσιωμένον κουμπάρον μας, τὸν Τζενεγόν, ἢ κάποτε καὶ μὲ ψήφους, ὅταν ἐπίκεινται ἐκλογαί, ἐπειδὴ ὁ κουμπάρος Τζενεγὸς εἶνε λιαν βαθῶς ἀφωσιωμένος εἰς τοὺς φίλους του, καὶ τότε μόνον θὰ σὲ φιλέψῃ «λάχανα θαλασσινά,» ὅταν εἶνε βέβαιος ὅτι θὰ δώσῃς ψῆφον εἰς τὸ «κόμμα μας».

Ὀλίγον ἀπωτέρω, πρὸς νότον τῶν δύο βράχων, εἰς τὸ μέσον τοῦ πόντου, πάντοτε σχεδὸν ἐν γαλήνῃ καὶ ἐν τρικυμίᾳ, ἀκούεται μία ὀρχήστρα, ἣτις ἔχει πάντοτε «δικὸ τῆς σκοπῆς», καθὼς λέγουν. Εἶνε μία ὕφαλος, ἣτις καλεῖ-

ται κοινῶς Καλαφάτης. Διὰ τινος ὀπῆς ἐκβλύζει ὑποβρυχίως τὸ νερόν, εἶτα ἀναπηδᾷ καὶ ἀποτελεῖ κρότον ὅμοιον μὲ τὸν τῆς «ματσόλας» ἢ ξυλίνης σφύρας τοῦ καλαφάτη, — ἢ τοῦ «διανάκτου» ὅπως λέγουν εἰς τὸν Β. Νάυσταθμον, — ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἐπισκευαζομένου πλοίου. Ἡ ματσόλα ἢ ἡ σφῦρα αὐτὴ δὲν παύει, ἡμέραν καὶ νύκτα, ἀκούραστος, ἀκοίμητος ν' ἀκούεται. Κατ' ἄλλους ὁ Καλαφάτης ὀνομάσθη οὕτω μετ' εἴρωνος εὐφημισμοῦ, ὡς καλαφατίζων τάχα τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα θὰ ἐξέπιπτον σιμὰ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του—οἰονεῖ, εἰς τὸ «Καρινάγιο» του.

Ὅλον τὸ παλαιὸν χωρίον ἦτον ἐρείπιον, ἀπλωμένον ἐπὶ τῶν νότων τοῦ γίγαντος, τοῦ μὲ τοὺς πόδας θαλασσωμένους βράχου. Μέρος αὐτοῦ εἶχε κατεδαφίσει ὁ χρόνος, μέρος οἱ ἄνθρωποι. Πότε οἱ ἴδιοι πρόφην κάτοικοι τῶν παλαιῶν οἰκιῶν, συχνότερον τὰ τέκνα των, πότε οἱ μαστόροι, οἱ κτίσται, κατ' ἐντολήν ἢ ἄνευ ἐντολῆς, ἔπαιρναν ἀπὸ τὰ παλαιὰ κτίρια ὅ,τι στερεὸν εἶχον ταῦτα, τὴν ξυλείαν τῆς στέγης, πόρτες, παράθυρα, πολλάκις τοῦβλα καὶ κεραμίδια, βιαζόμενοι ἐκ τῆς ἀχρηματίας, ἐπειδὴ «ἡ ξύντροφος πενία» ἐμάστιζε καὶ τότε δεινῶς τὸ ἑλληνικόν, καὶ μάλιστα τοὺς κατοίκους τῆς νήσου, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, κατόπιν τοῦ φοβεροῦ Ἄγῶνος—τὰ μετεκόμιζον δὲ διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν πολίχνην τὴν νεόκτιστον, πρὸς νότον, ἀπέχουσαν δρόμον τριῶν ὥρῶν. Ἄλλ' ὅμως ἡ θεὰ Μαχὼ τὸ Φαλκάκι ἠγάπα τὸ παλαιὸν χωρίον τῆς, τὸ μέρος ὅπου εἶχε γεννηθῆ κι' αὐτὴ ἓνα καιρόν, ὅταν τὸ χωρίον ἑκατοικεῖτο ἀκόμη, περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Ἄγῶνος, καὶ ὅπου

διήλθε τὰ προσφυλῆ εἰς πᾶσαν μνήμην ἔτη τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε μὲ κάθε τρόπον νὰ διατηρήσῃ τὸ παλαιὸ σπιτάκι, τὴν φωλεάν τῶν γονέων της, τὴν κοιτίδα αὐτῆς τῆς ἰδίας. Μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ καθαριότητα, καὶ μὲ συχνὰ ἀσβεστώματα, εἶχε κατορθώσει νὰ διασώσῃ τὴν μικρὰν αὐτὴν γωνίαν, ὅπου ἤρχετο ἐνίοτε νὰ λάβῃ ἀναψυχὴν καὶ νὰ κοιμηθῆ τὴν νύκτα, συνήθως ὁμοῦ μὲ τὴν μητέρα της, ἢ μὲ συντροφίαν ἄλλων γυναικῶν.

Ὁ μικρὸς οἰκίσκος, μία ἐπάνοδος εἰς τὸ παρελθόν, μία ὀπὴ διὰ τῆς ὁποίας ἔβλεπέ τις τὰ περασμένα ὡς εἰς πανόραμα, ζωντανὴ ἀνάμνησις μέσα εἰς τὴν τέφραν τῆς λήθης, ὀρθὴ σκοπιὰ μεταξὺ κοιμωμένων σωμάτων, ἔκειτο πλησίον εἰς τὸν σφζόμενον τότε ὠραῖον ναῖσκον τῆς Παναγίας τῆς Μεγαλομμάτας, περίξ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον καὶ δύο ἢ τρεῖς οἰκίαι ἀκόμη διατηρούμεναι ἀπὸ ἄλλας γυναικας, ζηλωτρίας τοῦ παρελθόντος. Ὁ ναῖσκος, ἐορτάζων τὸ Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου ἦτον εὐπρεπής, κ' ἐδέχετο συχνὰ τὸν φόρον τῆς εὐλαβείας αὐτῶν τῶν οἰκοκυράδων, ὅστις διετῆρει καὶ τὰς σωζομένας τριγύρω μικρὰς οἰκίας, ὅπως καὶ ἄλλων γυναικῶν.

Ἡ Μαχὼ τὸ Φαλκάκι ἐφθασεν ἐνωρίς, περὶ δύσιν ἡλίου, τὴν ἐσπέραν ἐκείνην τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, κρατοῦσα τὸ καλαθάκι της, τὸ ὁποῖον περιεῖχεν ἄρτον, ἐλαίας χαμάδας, ὀλίγα κωδόνια καὶ τινὰς τομάτας. Εἶχεν ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν πόλιν τὸ πρωῖ. Ὅλην τὴν ἡμέραν διήλθεν εἰς τὸν ἐλαιῶνα συλλέγουσα ἐλαίας, εἶτα τὰς ἔβαλεν εἰς σάκκους, καὶ δι' ἡμίονου τὰς ἔστειλεν εἰς τὰ ἐλαιο-

τριβεῖα τῆς πόλεως. Ὁ ἐλαιῶν ἦτο πολὺ πλησίον εἰς τὸ παλαιὸν χωρίον, ἀπέιχε δὲ πολὺ ἀπὸ τὴν σημερινὴν πόλιν. Ἐπειδὴ ἔμελλε καὶ τὴν ἐπιούσαν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν εἰς τὸν ἐλαιῶνα, ἦλθεν εἰς τὸ παλαιὸν ἔρημον χωρίον, διὰ ν' ἀνάψῃ τὰ κανδήλια τῆς Παναγίας τῆς Μεγαλομμάτας καὶ διανυκτερεύσῃ, ὅπως ἐνίοτε συνήθιζεν, εἰς ἐρημικὸν οἰκίσκον της, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν τὸ πρωῖ εἰς τὸν ἐλαιῶνα.

Ἡ Μαχὼ τὸ Φαλκάκι συναδεύετο εἰς τὴν ἐκδρομὴν αὐτὴν ἀπὸ τὸν υἱὸν της τὸν Φάλκον, παιδίον δεκατριῶν ἐτῶν. Ὁ μικρὸς μάγκας εἶχεν ἀκούσει πολὺ συχνὰ ἀπὸ παιδιά μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὸν παμπόλλας διηγήσεις περὶ φαντασμάτων, τὰ ὁποῖα ἔβγαιναν τακτικὰ τὴν νύκτα εἰς τὸ παλαιὸν ἔρημον χωρίον, ἐν μέσῳ τῶν εἰρημίων, ἐπάνω εἰς τὸν βράχον τὸν ὑψηλόν, τὸν μὲ θαλασσωμένα τὰ σκέλη γίγαντα, ὅπου ἡ ἡχώ τῶν κυμάτων, τὰ ὁποῖα ἐχόρευε μαινόμενος ὁ βορρᾶς νύκτα καὶ ἡμέραν, ἀντήχει εἰς τὰ καθίσματα τῶν βράχων, κάτω, εἰς τὰ ἄντρα τὰ θαλάσσια.

Τὰ φαντάσματα ταῦτα, στοιχεῖα, ἐξωτικά, λογίων-τῶν-λογίων κρούσματα, δὲν ἔπαυαν νὰ ἐμφανίζονται τὴν νύκτα, νὰ ἐπισκέπτονται μελαγχολικῶς τὰ εἰρημία, νὰ περιφοιτῶσιν εἰς τὰς κατηδαφισμένας οἰκίας, αἵτινες ἐστὲν γασάν ποτε ζωὰς καὶ ψυχὰς καὶ τώρα ἐκάλυπτον μυστήρια ἄγνωστα ὑπὸ τοὺς σωρούς τῶν λίθων. Ἐκάστη παλαιὰ οἰκία εἶχε τὸ ζῳδιὸν της. Τὸ ζῳδιὸν τοῦτο ἐλάμβανε τὴν μορφήν ἐκείνου τοῦ σφαγίου, τὸ ὁποῖον εἶχε θυσιασθῆ κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς οἰκίας τῆς κτιζομένης ἐκάστοτε, μετὰ τὸν ψαλέντα ἀγιασμόν. Ἐὰν τὸ σφα-

γὲν ζῶον ἦτο πετεινός, ὁ πετεινὸς ἔβγαине συχνὰ τὴν νύκτα, ἔξαφνίζων τοὺς ἐνοίκους, ἐνόσφ ἢ οἰκία ἦτο ὀρθία ἀκόμη, καὶ ἔξακολουθοῦσε καὶ τώρα νὰ βγαίνη παραπονετικῶς, λαλῶν μὲ φωνὴν θρηγῶδη ἐπάνω εἰς τὰ ἐρείπια. Ἐὰν τὸ θυσιασθὲν ἦτο ἀρνίον, ἐν πρᾶγμα λευκόν, πρᾶον, ἡμερον, ὁμοιάζον μὲ ἀρνίον, δὲν ἔπαυε νὰ βγαίνη ἀκόμη γύρω εἰς τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας βελάζον θλιβερωῶς. Ἐὰν τὸ θῦμα ἦτο μοσχάριον, ἓνα βοῦδάκι μικρόν, μαυροκόκκινον, ἐπαρουσιάζετο τριγύρω εἰς τὰ ἐρείπια. Ἐμούγκριζε μὲ σιγανὴν φωνήν, καὶ πολλάκις, ἐνόσφ ἢ οἰκία ἐκατοικεῖτο, τὸ μούγκρισμά του προεσήμαινε κακὸν διὰ τοὺς οἰκοκυραίους.

Ο Λ' αὐτὰ τὰ διηγοῦντο οἱ μάγες ὅπως τὰ εἶχον ἀκούσει ἀπὸ τὰς προμήτοράς των, καὶ μάλιστα τὸ αὐγάτιζαν κ' οἱ ἴδιοι μὲ τὴν παιδικὴν ψευδομανίαν των. Καὶ τῶρ' ἀκόμη πολλοὶ τὰ ἔβλεπον. Αὐτὴ ἡ Μαχὼ εἶχε διηγηθῆ ἄλλοτε εἰς τὸν υἱὸν της, τὸν Φάλκον, ὅτι εἶδε μὲ τὰ μάτια της, ἓνα μεσημέρι, νεράιδες νὰ χορεύουν, ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Ἐρημοῦ Χωριοῦ, ὅπου εὐρίσκετο, μίαν φορὰν, ὅταν ἦτο μικρὰ κόρη ἀκόμη, καταντικρῶ, ἐπὶ τῆς κρημνώδους ἀκτῆς τοῦ Κουρούπη. Ἐκεῖ ἐπάνω, εἰς τὸν κρημνόν, ἔβλεπε τῆς νεράιδες, ἓνα πλήθος λευκοφορεμένων γυναικῶν, ποῦ ἦσαν πιασμένα εἰς χορόν, κ' ἐχόρευαν «στὸν καλὸ τους καιρὸ», κ' ἐτραγουδοῦσαν.

— Καὶ τί τραγούδι ἔλεγον, μάνα; ἠρώτησεν ἡ μικρὰ Τσιτσῶ, ἐννέα ἐτῶν παιδίσκη, τὴν μητέρα της.

— Ἐλεγον, κορίτσι μου: «Ἀκοῦτε μας μιλᾶτε μας ἡμεῖς, καλὲς κυράδες...»

— Ἦθελα κ' ἐγὼ νὰ τ'ὄβλεπ' αὐτό, μάνα, εἶπεν ὁ Φάλκος.

— Ὁ Θεὸς νὰ μὴ σ' ἀξιῶση, παιδάκι μου. Ἐγὼ ἔπεσο' ἄρρωστη στὸ κρεβάτι, ποῦ τὸ εἶδα, κ' ἐπιάστηκε σαράντα μέρες ἢ γλώσσά μου.

— Καὶ δὲ μοῦ λές, θειά, ὑπέλαβεν ὁ ἀνεπιός της, ὁ Σταμάτης τὸ Παπαδόπουλο, — ἓνας ἄλλος μάγας ὁμηλικὸς σχεδὸν μὲ τὸν Φάλκον, — ποῦ τὸν ἤσταν τὸν τόπο, γιὰ νὰ χορέψουν; Ἀπάνω ἐκεῖ, στὸν κρημνόν, στὴν σάρρα, πῶς δὲ γλυστροῦσαν νὰ πέσουν;

— Αὐτὲς εἶνε οἱ νεράιδες, παιδάκι μου, καὶ πατοῦν στὸν ἀέρα, ἀπῆντησεν ἡ Μαχὼ.

Τὴν διήγησιν διὰ τῆς νεράιδες ποῦ χόρευαν τὴν ἐπεβεβαίωσε καὶ ἡ γρηὰ Φαλιτίσα, ἡ μητέρα τῆς Μαχῶς, μία γρηὰ κοντὴ καὶ κυρτὴ, ὁμοία μ' ἓνα κουβαράκι. Αὐτὴ εἶχεν ἰδῆ στὸν καιρὸν της πολλὰ ἀπίστευτα πράγματα.

Ο ΦΑΛΚΟΣ διὰ πρώτην φορὰν εὗρισκε τὴν εὐκαιρίαν αὐτήν, νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς τὸ Ἐρημο Χωριό, χωρὶς νὰ εἶνε πολὺς κόσμος, ἢ παρουσία τοῦ ὁποίου θὰ ἦτον ἱκανὴ νὰ διώξῃ τὰ στοιχεῖα. Εἶχε μεγάλην περιέργειαν, μεμιγμένην μὲ μεγαλύτερον φόβον, νὰ ἔβλεπε στοιχεῖα.

Διὰ νὰ λάβῃ ὀλίγον θάρρος, εἶχεν ἐρωτήσῃ τὴν

μάμμην του ἂν ὅλα τὰ φαντάσματα κάμνουν κακὸν εἰς ὄσους τὰ ἰδοῦν, καθὼς εἶχαν κάμει ἄλλοτε οἱ νεράιδες εἰς τὴν μητέρα του. Ἡ γραῖα τοῦ ἀπήνησεν ὅτι εἶνε καὶ στοιχειὰ ἀβλαβῆ καὶ ἀκίνδυνα, καὶ μάλιστα τὰ ζῳδια τῶν σπιτιῶν ὠρισμένως δὲν κάμνουν ποτὲ κακόν.

Μόλις εἶχαν φθάσει, καὶ ἤρχισε νὰ νυκτώνῃ. Ἡ Μαχὼ ἐπίστευεν ὅτι θὰ εὔρισκεν εἰς τὸ Ἔρημο Χωριὸ δύο ἢ τρεῖς ἄλλας γυναῖκας μᾶζι μὲ ἄλλα τόσα παιδιά ἢ κοράσια, αἵτινες διενυκτέρευον ἀπὸ ἡμερῶν εἰς τὸν τόπον, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἡ Μαχὼ. Ἦσολοῦντο τὴν ἡμέραν εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ἐλαιοκάπου, κ' ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν χωρίον εὔρισκετο σιμὰ εἰς τὰ κτήματά των, μὴ θέλουσαι νὰ κοιμῶνται εἰς τὸ ὑπαιθρον, καὶ διότι ἔπιπτεν ἄφθονος δρόσος καὶ ὑγρασία τὴν νύκτα, καὶ διότι ἦσαν γυναῖκες, χάριν εὐκολίας κατήρχοντο καὶ διενυκτέρευον αὐτόθι, εἰς τὰς δύο ἢ τρεῖς σφζομένας μικρὰς οἰκίας, διὰ ν' ἀναλάβουν ἐνωρὶς τὴν ἐργασίαν τὴν ἐπαύριον.

Ἦλπιζε λοιπὸν ἡ Μαχὼ νὰ εὔρη συντροφίαν, καθόσον δὲν θὰ ἠῤῃχαριστεῖτο νὰ μείνῃ μόνη της μὲ τὸ παιδίον τὴν νύκτα εἰς τὸ ἔρημον μέρος, ὅπου «κροτίζει ὁ τόπος», ἀπὸ τὰς τόσας παλαιὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰ τόσα στοιχειά. Ἄλλ' ἡ Μαχὼ ἐγελάσθη. Αἱ γυναῖκες εἶχον τελειώσει πρὸς τὸ παρὸν τὴν πρώτην συλλογὴν τῶν ἐλαίων, καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ εἶχον ἐπιστρέψει τὸ βράδυ εἰς τὴν πολίχνην.

Ἡ Μαχὼ δὲν εὔρε ψυχὴν εἰς τὸ Ἔρημον Χωριόν. Ἐνύκτωνεν ἤδη, ἡ πανσέληνος ἦτον περασμένη, καὶ ἡ σελήνη θ' ἀνέτελλε δύο ἢ τρεῖς ὥρας νύκτα. Ἄλλως, ὁ

Φάλκος ἐπεθύμει νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς τὸ ἄγριον μέρος, κ' ἐπέμενε νὰ μείνωσιν. Ἦθελε νὰ κάμῃ κ' αὐτὸς τὸν ἀνδρειωμένον εἰς τὸν ἐξάδελφόν του Σταμάτην,—ὅστις συνήθως ἔκαμνε τὸν ἄφοβον μεταξὺ ὄλων τῶν παιδίων,—καὶ νὰ ἔχῃ νὰ τοῦ διηγητῆται ὅτι εἶδε τόσα κρούσματα, τόσα στοιχειά, εἰς τὸ Ἔρημο Χωριό, καὶ «δὲν ἴδρωσε τὸ μάτι του».

Ἡ Μαχὼ ἔκαμε τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν κ' ἔμεινεν. Ἐν πρώτοις, ἄναψε τὰ κανδήλια τῆς Παναγίας τῆς Μεγαλομμάτας. Ἦτον μίᾳ μεγάλῃ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἀρχαϊκῆ, μὲ ἀνδρὸς χαρακτῆρας, μὲ πρόσωπον τὸ διπλάσιον τοῦ φυσικοῦ, μὲ μεγάλους, πολὺ μεγάλους ὀφθαλμούς, καὶ μὲ τὸν Χριστόν, ἐν βρέφος μὲ παμμεγίστην κεφαλὴν, φοροῦν χιτῶνα ἐπίχρυσον, φωτεινόν, τὸν «ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον».

Εἶτα ἄναψε φωτιὰν εἰς τὸ στενόν, μεταξὺ δύο ἐρειπίων, ἀντικρὺ τοῦ ναῖσκου, καὶ κατέμπροσθεν εἰς τὴν θύραν τοῦ οἰκίσκου της. Ἐψησε καφέ διὰ τὸν Φάλκον της, τὸν καλομαθημένον, εἶτα ἐμαγειρεύσε φαγητὸν ἀπὸ τομάτες καὶ κρόμμου μὲ λάδι. Ἀφοῦ ἔφαγαν, ἐκλείσθησαν εἰς τὸν οἰκίσκον διὰ νὰ κοιμηθοῦν.

Ἡ Μαχὼ ἦτον κουρασμένη, καὶ δὲν ἄργησε ν' ἀποκοιμηθῆ. Ὁ Φάλκος ὅμως ἔκαμε τὸν ψόφιον κατ' ἀρχὰς κ' ἄρχισε νὰ ροχαλίξῃ. Ἄμα ἐνόησεν ὅτι ἡ μητέρα του εἶχεν ἀποκοιμηθῆ, ἐσηκώθη καὶ ἀνοίξε τὴν πόρταν. Θὰ ἦτο κρῖμα, ἐφαντάζετο, νὰ μὴν ἀπολαύσῃ αὐτὸ τὸ θέαμα, τὰ πρωτοφανῆς δι' αὐτόν, ἂν καὶ δὲν ἤξευρε καλὰ πῶς νὰ τὸ παραστήσῃ τὴν νύκτα τὴν μυστηριώδη καὶ

σιγηλήν, τὸν ἄπειρον οὐρανόν, τὴν ἀχανῆ θάλασσαν, ὑψηλά, ἄνωθεν τοῦ ἐρήμου μαγικοῦ βράχου. Καὶ ἦτον, ἐπὶ τέλους, πιθανὸν νὰ ἴδῃ καὶ κανὲν φάντασμα...

Ἐρρίγησεν... Ἄς ἔλειπαν τὰ φαντάσματα! Καθὼς ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὑπαιθρον ὁ Φάλκος, κατ' ἀρχὰς ἐστράφη ὀπίσω πρὸς τὴν θύραν τοῦ οἰκίσκου, τὴν ὁποίαν ἀφήκεν ἀνοικτήν, καὶ ἠκροᾶτο διὰ ν' ἀκούσῃ τὴν ἀναπνοὴν τῆς μητρὸς του κοιμωμένης. Ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχη συντροφίαν τὴν πνοὴν τῆς μητρὸς του... Εὐτυχῶς ἡ μήτηρ τοῦ τοῦ εἶχεν ἀφήσει καὶ ἄλλην συντροφίαν, τὴν φωτιάν τὴν ὁποίαν εἶχε θρέψει μὲ ξύλα πολλὰ καὶ κουτσούρες ἐπίτηδες, καὶ ἀφοῦ τὴν περιώρισε μεταξὺ πλακῶν καὶ λίθων, μακρὰν παντὸς ξηροῦ χόρτου ἢ θάμνου χλωροῦ ἢ ρίζης δένδρου, εἶπεν ὅτι τὴν ἀφήνει «γὰ συντροφία», καὶ δὲν τὴν ἔσβυσε. Τώρα, ὅσον προέβαιεν ἡ νύξ, ὁ βρόμος τοῦ πυρὸς καὶ ἡ λάμψις τῶν καιόντων αὐλῶν, καὶ τὸ θάλπος τὸ ὁποῖον διέχυνεν ἡ ἀνθρακιά, ἦτο πράγματι ἀνεκτίμητος παρηγορία, εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην, ἀναμέσον τῶν τόσων ἔρειπίων.

Καθὼς ἐξῆλθεν ὁ Φάλκος ἔξω εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἀντικρὺ τῆς θύρας τοῦ οἰκίσκου εἶδε νὰ φαίνεται ἕνα μαῦρον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε παρατηρήσει ἀφ' ἐσπέρας. Τοῦτο ὁμοίαζε πολὺ μὲ γραιῖαν μαυροφώραν καθημένην εἰς τὸ σκότος, ἥτις τὸν ἐκύτταζε μακρόθεν. Ἐπειδὴ ἠσθάνετο φόβον, καὶ ἤθελε μὲ κάθε τρόπον νὰ διώξῃ τὸν φόβον ἀπὸ μέσα του, ἔλαβεν ἕνα δαυλόν, ἐπῆγε κατ' εὐθείαν εἰς τὸ πρᾶγμα τὸ μαῦρον καὶ τὸ ἐψηλάφησε καὶ ἐβεβαιώθη ὅτι ἦτο μαῦρον κούτσουρον ρίζης

πάλαι ποτὲ ὑπάρξαντος δένδρου, τὸ ὁποῖον εἶχε καὶ ἦτον ὡς καψάλα. Παραπέρα ἐκεῖ ἴστατο ἐν πρᾶγμα ὄρθιον, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὡς ἄνθρωπος μὲ τὸν ἕνα βραχίονα ἄνω ἀπλωμένον. Κρατῶν τὸν δαυλὸν ἐπλησίασε, καὶ εἶδε καλά, κ' ἐβεβαιώθη ὅτι αὐτὸ ἦτο κορμὸς ἀγριοσυκῆς ξηραδιάρας, τῆς ὁποίας τὰ φύλλα ἐφαίνοντο νὰ εἶχον φαγωθῆ ἢ μαδηθῆ προσφάτως, καὶ τὸ ἕνα κλωνάρι ἦτο σπασμένον, κ' ἔγερνε κάτω, τὸ δὲ ἄλλο εὐρισκόμενον εἰς τὴν θέσιν του, ἔτεινε πέραν ὀριζοντίως.

Ἐκεῖ δίπλα, εἶδε τὴν ἀνταύγειαν τῶν κανδηλιῶν τοῦ ἐκκλησιδίου, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀνάψει ἔνωρις ἡ μήτηρ του. Ὁ Φάλκος προέκυψε κ' ἐκύτταξε διὰ τῆς ὕαλου τοῦ παραθύρου. Εἶδε τὴν σκιάν καὶ τὸ ἱερὸν θάμβος τῶν εἰκόνων καὶ τῶν θυρίδων καὶ τῶν γωνιῶν, τὰς ἀμαυρὰς μορφὰς τῶν Ἀγίων, ὡσφράνθη τὸ μικτὸν ἄρωμα τοῦ κηρίου, τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ θυμιάματος, κ' ἐκύτταξεν ἐπὶ μακρόν, εἰς τὸ φρῖσσον φῶς τῶν πυρῶν τῆς κανδήλας, τὰ μεγάλα ὄμματα τῆς Παναγίας, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο νὰ τὸν προσβλέπουν μετ' αὐλοῦ θωπείας καὶ ἐπεικειᾶς βασιλοπρεπῶς, μέσον τῶν ὕαλων τοῦ παραθύρου. Ἐκαμε ταχέως δύο σταυροὺς καὶ ἀπεμακρύνθη.

Η ΙΑΧΗ τῶν κυμάτων ὑπόκωφος, μονότονος, ἀνήρχετο ἀπὸ τὰ θεμέλια τῶν βράχων, ἀπὸ τὰ θαλάσσια ἄντρα. Ὁ οὐρανὸς ἄνω ἐσελάγιζεν ἀπὸ ἄστρα, καὶ κάτω ἐκεῖ, εἰς τὴν ἀνταύγειαν τῶν ἄστρων, ἐφαίνετο νὰ γυαλίξῃ τὸ πέλαγος φρῖσσον, καὶ ἡ ἀκτὴ τοῦ Κουρούπη

ἀσπριζεν ἀπέναντι, μελαγχολική, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν ἐχόρευον οἱ νεραΐδες τὸ μεσημέρι, ἐνῶ τὴν νύκτα ἔπιπτον μετὰ κρότου οἱ λίθοι, τοὺς ὁποίους ἐκύλιον τὰ δαιμόνια, φυγαδεύοντα τοὺς τολμῶντας νὰ πλησιάσουν εἰς τὴν βρύσιν ἀλιεῖς... Ζέφυρος λεπτός, εὐώδης, δρόσος ζωηφόρος ἔπνεεν. Ὁ Φάλκος ἠσθάνετο κάτι ὡς ἐλαφρότητα, ὡς διάθεσιν πρὸς πτήσιν, τὴν ὁποίαν ποτὲ δὲν εἶχε δοκιμάσει εἰς τὸ χωρίον του, ὅταν ἐκυλίετο μέσα εἰς τὰ ποτόκια καὶ τ' αὐλάκια τῶν λιθοστρώτων στενῶν δρομίσκων, παίζων ὁμοῦ μετ' ἄλλα παιδιά.

Ἀνάμεσα εἰς τὸν ρόχθον ἐκεῖνον τῶν θαλασσῶν ἐχωρίζε κάτι ὡς δοῦπος, ὡς κτύπος σφύρας, μονότονον καὶ ρυθμικόν, ἐπίμονον ὅπως τὸ ἤσμα τοῦ τέττιγος καὶ τὸ λάλημα τῶν στρουθίων. Ὁ Φάλκος, ὅσον καὶ ἂν ἐβασάνιζε τὸν νοῦν του, δὲν ἐνόει τί πρᾶγμα ἦτον ὁ συνεχῆς ἐκεῖνος κρότος.

Ἀνυπόμονος ἐπανήλθεν εἰς τὴν οἰκίαν διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τὴν μητέρα του. Τὴν ἔσεισε διὰ νὰ τὴν ἐξυπνήσῃ,

— Μητέρα, τί πρᾶμμα εἶν' αὐτὸ ποὺ κάνει τὰκ, τὰκ. στὴ θάλασσα, κάτω; Μὴν εἶνε κανένα στοιχειό;

Ἡ Μαχὼ ἐσάλευσεν, ἔτριψε τὰ μάτια της καὶ ἔτεν:

— Εἶν' ὁ Καλαφάτης, παιδί μου.

Κ' ἔκαμε νὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὸ ἄλλον πλευρόν.

— Καὶ τί πρᾶμμα εἶν' ὁ Καλαφάτης; ἐπανέλαβεν ὁ Φάλκος.

Ἡ Μαχὼ ἐχασμήθη, ἔκλεισε τὰ μάτια, καὶ δὲν ἀπήντησεν. Ὁ Φάλκος ἐπέμεινε.

— Πές μου, μητέρα, τί εἶν' ὁ Καλαφάτης; εἶπε σείων τὸν ὄμρον τῆς κοιμωμένης.

— Ὁ Καλαφάτης, εἶπε μετὰ κόπου ἡ Μαχὼ, εἶνε μιὰ ξέρα κάτω στὸ γιालό, ποὺ τὴν λέν ἔτσι... Κοιμήσου, παιδί μου.

Ἡ Μαχὼ δὲν εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ὁ υἱὸς της ἔλειπεν ἀπὸ πλησίον της καὶ ὅτι εἶχεν ἐπανέλθει τώρα ἔξωθεν. Ἐνόμισεν ὅτι, πλαγιασμένος πλησίον της, εἶχεν ἀκούσει τὸν κρότον τῆς ὑφάλου.

Πάραυτα, ἀφοῦ εἶπε τὸ «Κοιμήσου, παιδί μου», ἀπεκοιμήθη πάλιν, ὁ δὲ Φάλκος καὶ πάλιν ἔσπευσε νὰ ἐξέλθῃ.

ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΟΝ ἦτον ἤδη, καὶ ἡ σελήνη εἶχεν ἀνατείλει πρὸ πολλοῦ. Ὁ Φάλκος, ὅταν ἐξῆλθε τὸ δευτερον ἔξω, ἔτριψε ξύλα εἰς τὴν φωτιάν, διὰ νὰ μὴ σβύσῃ, ἐπειδὴ μεγάλως τὸν ἔταρπε καὶ τὸν ἐγοίτησε τὸ πῦρ, εἰς τὴν σιγὴν καὶ τὴν γαλήνην τῆς νυκτός, εἰς τὸ μέσον τῶν ἐρειπίων.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ὁ Φάλκος ἤκουσε λάλημα πεινοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἐφαίνετο νὰ εἶνε ἀπὸ πολὺ πλησίον, ἀλλ' οὔτε καὶ μακρόθεν. Ἄν δὲν ἔπλεε καμμιά βρατσέρα ἢ καμμιά γολετίτσα τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὸ πέλαγος, ὀλίγον ἀνοικτὰ ἀπὸ τὴν ἀκτὴν, ἡ ὁποία θὰ ἔτυχε νὰ ἔχη ὀρνιθῶνα εἰς τὸ κατάστρωμά της, τὸ λάλημα πιθανὸν νὰ ἤρχετο ἀπὸ τὸ Καλύβι μιᾶς ποιμενι-

δος, τῆς Κοκκινίτσας λεγομένης, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπεῖχε πολὺ, εὐρισκόμενον ἐπάνω εἰς τὴν ράχιν τοῦ βουνοῦ, καὶ ἀντικρῦζον μὲ τὸ Ἔρημον Χωρίον.

Ὁ Φάλκος ἐνθυμήθη τὰς διηγήσεις τῶν παιδίων, τὰς παραδόσεις ὅσας εἶχον παραλάβει ἀπὸ τὰς γραιάς προμήτορας σχετικῶς μὲ τὰ «ζῳδία» τῶν οἰκιῶν, τὰ ἐμφανιζόμενα κάποτε τὴν νύκτα.

Τότε, ἂν καὶ ἡ μάμμη του τὸν εἶχε βεβαιώσει ὅτι τὰ ζῳδία ταῦτα δὲν ἠδύναντο νὰ βλάψουν, ἠσθάνθη ἀληθῆ τρόμον, ἔτρεξεν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν θύραν ἔσωθεν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ ἐπλάγιασε πλησίον τῆς μητρὸς του.

— Μητέρα, εἶπεν ἔντρομος· ἄκουσα ἕνα πετεινὸν... εἶνε τὸ ζῳδίο τοῦ σπιτιοῦ μας!

Ἡ μήτηρ του δὲν ἀπεκρίθη, ἐκοιμᾶτο βαθειά.

— Πές μου, μητέρα, ἐπανέλαβεν ὁ Φάλκος, σείων αὐτὴν διὰ νὰ τὴν ἐξυπνήσῃ—ἐπειδὴ ἠσθάνετο τώρα μεγαλύτεραν ἀνάγκην συντροφιάς, καὶ πρὸ πάντων τῆς ἀνθρωπίνης ὁμιλίας—πές μου, τί πράγμα εἶχαν σφάξει ὅταν τὸ ἔχρισαν αὐτὸ τὸ σπιτάκι; Δὲν ἔσφαξαν πετεινὸν;

Ἡ Μαχὼ ἐξύπνησε, καὶ ἀνεσηκώθη ἐπὶ τῆς μαλλίνης τσόργας, ἐφ' ἧς ἦτο πλαγιασμένη.

— Τί ἔχεις, παιδί μου, καὶ δὲν κοιμᾶσαι, εἶπε. Δὲν ἔχεις ὕπνου;

— Ὅχι, ὄχι... εἶπεν ὁ Φάλκος. Ἄκουσα ἕνα πετεινὸν.

— Ποῦ τὸν ἄκουσες;

— Ἐδῶ ἔξω.

— Στὸ καλύβι τῆς Κοκκινίτσας θὰ λάλησε... ἔχει

ἕνα σωρὸ πετεινάκια... θέλεις νὰ σοῦ ἀγοράσω ἕνα αἰγίο καὶ νὰ σοῦ τὸ σφάξω τὴν Κυριακὴ...

— Ἄκους ἐκεῖ; Μακάρι...

— Καλά, Φαλάκι μου. Κοιμήσου τώρα, καὶ μεθαύριο, σὰν πάμε κάτω, ἐγὼ θὰ σὲ φιλέψω πετεινόν...

Τώρα ὁ Φάλκος ἠσθάνετο νυσταγμὸν, τὸν ὁποῖον τὸ πρὶν εἶχε νικήσει ἢ περιέργεα. Καὶ πάλιν θὰ ἐπεθύμει νὰ σηκωθῆ καὶ νὰ ἐξέλθῃ, πλὴν ἤρχισε νὰ ζαλίζεται καὶ νὰ ναρκοῦται ἀπὸ τὴν ἔφοδον τοῦ ὕπνου. Τοῦναντίον ἡ μήτηρ του, ἀφοῦ εἶχε μισοχορτάσει τὸν ὕπνον, ἐξενύσταξε, καὶ ἔμεινε ἀνακαθισμένη καὶ συλλογισμένη, σιμὰ εἰς τὸ προσκέφαλον τοῦ Φάλκου τῆς.

ΜΕΤ' ὀλίγον εἶχεν ἀποκοιμηθῆ ὁ Φάλκος, ἡ δὲ μήτηρ του, καθισμένη καθὼς ἦτον, καὶ στηριζοῦσα μὲ τὴν χεῖρα κεκυφίαν τὴν κεφαλὴν, ἤρχισε νὰ νυστάξῃ πάλιν καὶ νὰ λαγοκοιμᾶται.

Καὶ οἱ δύο μετ' ὀλίγον ἐξύπνησαν ἀπὸ ἕνα κρότον καὶ μίαν ἀλλόκοτον φωνήν.

Ἐξωθεν τῆς θύρας τῶν ἠκούετο ὡσὰν μούγκρισμα.

— Μπ! μοῦ! βοῦ! μοῦ! μοῦ! μοῦ!

Ὁ Φάλκος ἀνετινάχθη. Ἡ Μαχὼ ἐξαφνίσθη εἰς τὸν ἔλαφρον ὕπνον τῆς.

— Παναγία μοῦ! τί εἶνε;

Εἰς τὴν ἐπιφώνησιν τῆς Μαχὼς ἀπήντησε καχχα-σμός, ὅστις ὁμῶς οὐδόλως καθησύχασε τὴν γυναῖκα.

Πολλά φαντάσματα τῆς νυκτός, καθὼς καὶ οἱ νεο-
ράιδες τὴν ἡμέραν, εἶχον ἀκουσθῆ κατὰ καιροὺς ὑπὸ
πολλῶν νὰ γελοῦν θορυβωδῶς.

Ἄλλ' ὁ Φάλκος, παραδόξως, μέσα εἰς τὸν φόβον
του ἐγέλασε.

— Ἄν εἶνε στοιχειό, εἶπε, θὰ μοιάζῃ μὲ τὸν ἑξά-
δελφό μου τὸ Σταμάτη...

Τῷ ὄντι εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν φωνὴν καὶ τὸν γέ-
λωτα τοῦ ἀδελφικοῦ ἑξαδέλφου του.

— Βρὲ παιδί, παλάβωσες, θὰ τοὺς σκιάξῃς... θὰ
κοπῆ τὸ αἷμά τους, ἀπήντησε φωνὴ ἔξωθεν εἰς τὸν ἀκου-
σθέντα καγχασμόν.

Δεύτερος γέλως ἀντήχησεν, εἶτα δροσερά, νεανικὴ
φωνὴ εἶπε:

— Δὲν τὰ φοβοῦμαι τὰ στοιχειὰ ἐγώ, θειά Μαχώ.

Ἄλλ' ὁ Φάλκος ἤνοιξε τὴν θύραν.

Ἄλλ' ὁ Σταμάτης ἐφάνη εἰς τὸ χάσμα τῆς θύρας, συνο-
δευόμενος ἀπὸ τὴν γορᾶ Φαλκίτσα, τὴν μάμμην του καὶ
μάμμην τοῦ Φάλκου, μητέρα δὲ τῆς Μαχῶς.

Ἡ γορᾶ Φαλκίτσα, κοντὴ καὶ κυρτή, συμμαζωμένη,
ἔβλεπε καλὰ τὴν νύκτα, καθὼς ἔκυπτε πρὸς τὴν γῆν, εἶχε
γερά πόδια, κ' ἐπάτει μὲ βῆμα ἑλαφρόν.

Ἄλλ' ὁ Σταμάτης ἀφῆκε κραυγὴν θριάμβου.

— Καλῶς σᾶς ἤρραμε!...

— Γιὰ χατήρι σας, κόντεψαν νὰ μᾶς φᾶνε τὰ στοιχειά!

Ἄλλ' ὁ Φάλκος ἠρώτησε τὴν μάμμην του:

— Ἐέρεις νὰ μοῦ πῆς, μάνα, τὸν καιρὸν ποὺ ἔκτι-

ζαν αὐτὸ τὸ σπίτι, τί εἶχαν σφάζει στὰ θεμέλια ;.. Μὴν
ἔσφαξαν πετεινό; Γιατὶ ἄκουσα ἕνα πετεινὸ νὰ μιλήῃ,
πολυῶρα...

Ἡ γορᾶ Φαλκίτσα ἀπήντησεν εὐθύμως:

— Ἄκουσ ἐκεῖ! τί ἄλλο θὰ ἔσφαξαν ἀπὸ πετεινό,
παιδί μου... καλὰ ἐξεφάντωσαν ἐκεῖνοι μὲ τὸν πετεινό,
τὸν μικρὸν ἐκεῖνο... Μακάρι νὰ εἶχαμε κ' ἐμεῖς ἕνα!

— Τώρα τὸν εἶχα μελετήσῃ, μάνα, καὶ τοῦ ἔταξα
τοῦ γυιοῦ μου ἕνα πετεινάρι, εἶπεν ἡ Μαχώ.

— Καὶ τί νὰ μᾶς κάμῃ ἕνα πετεινάρι, θειά, εἶπεν
ὁ Σταμάτης, ποὺ ἔχουμε κ' ἄλλους δικούς μας κάτω
στὸ χωριό; Μισὸ μοναχὰ θέλω ἐγὼ στὸ μερδικό μου...

— Θὰ πάρω δυὸ ἀπ' τὴν Κοκκινίτσα, Σταματάκη
μου, φτάνει νὰ μοῦ δίνῃ, εἶπεν ἡ Μαχώ.

Εὐθύς τώρα ἡ γορᾶ Φαλκίτσα ἤρχισε νὰ διηγῆται
πῶς καὶ διατί ἦλθε, μαζί μὲ τὸν ἕγγονόν της εἰς τοιαύ-
την ὥραν.

— Σὰν εἶδαμε, πλειό, παιδάκι μ', πὼς ἀργήσατε,
καὶ καταλάβαμε πὼς ἤθελε κοιμηθῆτε στὸ χωριὸ τὸ
δικό μας πλειό, καὶ θὰ ἤσαστε μοναχοί σας, γιατί ἡ
Διόμαινα καὶ ἡ Μπάλαινα κ' ἡ γειτόνισσά μας τὸ Γη-
ρακῶ εἶχαν φύγει νωρίς, γιατί δὲν εἶχαν ἄλλες ἐληές
νὰ μαζέψουν, πλειό, κ' ἦρθε τὸ Γηρακῶ, ἡ γειτόνισσα,
κα μᾶς εἶπε πὼς, νὰ τᾶξερε, ἤθελε καθίσει στὸ χωριὸ
μας, γιὰ νὰ σᾶς κάμῃ συντροφιά (χωριὸ της ὠνόμαζεν
ἡ γραῖα τὸ παλαιὸν Ἐρημον Χωριὸν) καὶ τῆς κακοφά-
νηκε ποὺ δὲν τᾶξερε, γιὰ νὰ καθίση σὰν τᾶκουσε κ'

ὁ Σταματάκης, αὐτὸ τὸ ἀγιόπαιδο, δὲν ἤθελε νὰ βασταχθῆ, κ' ἐφοβέριζε νὰ κινήσῃ νάρθη στὸ χωριὸ μεσάνυχτα, μοναχὸς του· σὰν ἐβγήκε τὸ φεγγάρι, κ' ἐβλέπαμε νὰ περπατοῦμε, πλειό, γιὰ νὰ μὴν κινήσῃ νάρθη μοναχὸς του ὁ Σταματάκης, ὁ ἀπόκοτος, κ' ἔχω δυὸ καημούς, καὶ γιὰ τ' ἐσᾶς καὶ γιὰ τ' αὐτόνε, εἶπα κ' ἐγώ, ὡς κινήσουμε νὰ πᾶμε, τώρα ποὺ βγήκε τὸ φεγγάρι, πλειό... Κ' ἐστ' ἤρθαμε.

Εἶχαν ἔλθει ψηλά ἀπὸ τὴν ράχιν, ἀπὸ τὰ Καλύβια τοῦ βουνοῦ, ὅπου εἶχαν μείνει νὰ διανυκτερεύσουν, ἡ γραῖα κ' ὁ ἔγγονός της. Ἄπὸ τὸ πρῶν εὐρίσκοντο εἰς τὴν μάνδραν, εἰς τὸ βουνόν. Εἶχαν ὑπάγει διὰ νὰ ζητήσουν ἀπὸ δύο βοσκοὺς κολλήγας των ὀλίγα καθυστερούμενα, εἰς μυζήθρες καὶ τραχανᾶν, προερχόμενα ἀπὸ ἀντισπόρους καὶ ἀπὸ ἐνοίκια βοσκῶν. Τὸ βράδυ, αἱ τρεῖς γυναῖκες, αἵτινες εἶχον ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν γειτονιὰν τοῦ Ἐρημοῦ Χωριοῦ, ἐπιστρέφουσαι εἰς τὴν πολίχνην ἐπέρασαν ἀπὸ τὰ Καλύβια, καὶ ἡ Φαλίτσα γνωρίζουσα ὅτι ἡ κόρη της ἡ Μαχὼ εἶχε πρόθεσιν νὰ μείνῃ εἰς τὸ Ἔρημο Χωριὸ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἐξηγήθη μὲ τὰς τρεῖς γυναῖκας, αἵτινες ἐξέφρασαν λύπην, διότι δὲν τὸ ἤξευραν νὰ μείνουν χάριν συντροφιάς. Τότε, σὰν ἐνύκτωσε, ὁ Σταματῆς, τ' ἀγιόπαιδο, καθὼς τὸν ἐπωνόμαζεν ἡ μάμμη του, ἐσήκωσεν ἐπανάστασιν, ἀπαιτῶν νὰ ὑπάγουν ὁμοῦ εἰς τὸ Παλαιὸν Χωριόν, ἄλλως ἠπέλει ὅτι θὰ ἐπήγαιναν αὐτὸς ἢ μόνος ἢ μὲ δύο βοσκοπούλα τὰ ὁποῖα θὰ ὠδήγουν τὰ μικρὰ κοπάδια τους πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Ἡ γραῖα ἐνέδωκε, καὶ ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς σελήνης ἀνεχώρησαν ὁμοῦ.

Ὁ Σταματῆς τώρα ἄρχισε νὰ διηγῆται εἰς τὸν ἐξάδελφόν του τὸ πῶς ἐγέλασε τὰ δυὸ βοσκοπούλα, ποὺ εἶχαν σχεδιάσει νὰ τὸν «σκιάξουν», καὶ ματαιώσας τὰ σχέδιά των, τὰ ἔσκιαξεν αὐτός, ἀντὶ νὰ τὸν σκιάξουν ἐκεῖνα.

—... Τὰ μυρίστηκα ἐγώ, ποὺ ἤθελαν νὰ κρυφτοῦν κάτω στὸ ρέμμα, δίπλα στὸ δρόμο μας... Τοὺς ἄκουσα ποὺ μουρμούριζαν οἱ δύο τους:— «Βρὲ σύ, Στάθη, καημένε, νά, μὲ τὴν κάπα νὰ στήσης ὀλόρθη τὴν κοκκούλα, καὶ τὰ μανίκια τῆς κάπας νὰ τὰ σηκώσης ψηλά, νὰ φαίνεται σὰ στοιχειό.—Ποῦ, βρὲ σύ, Γιάννη; τοῦ λέει ὁ ἄλλος.—Νά, κάτω, στὰ σχίνια ἐκεῖ... κ' ἐγὼ νὰ κάνω τὸ βοῦδάκι, τάχα, νὰ μουγκρίζω... κ' ἀπέκει, σὰ λακκῆσουν τοὺς παίρνουμε μὲ τὰ κοτρώνια». Σὰν τᾶκουσα, καλά, νὰ σᾶς δεῖξω ἐγώ!... Λέγω τῆς γρηᾶς νὰ καθίσῃ στὴν ἄκρη, νὰ βαστᾷ τὸν ἀνασασμό της, καὶ νὰ μὲ καρτερῇ κ' ἔφτασα... «Ποῦ πᾶς;—Σῶπα!» Παίρνω τὸ μονοπάτι στὴν πέρα πάντα... Κατὰ τὰ σκίνια αὐτοῖ, κατὰ τὰ πρινάρια ἐγώ... Τοὺς βλέπω ἀντίκρου ποὺ παραμόνευαν κρυμμένοι. Μιὰ πετριὰ· δευτέρη πετριὰ· κ' ἐχώθηκα στὰ κλαριά μέσα... Ξαφνίζονται, γυρίζουν νὰ ἰδοῦν πόθεν ἔρχονται οἱ πετριές, σηκάνομαι, τοὺς βάζω στὸ κοντό, τοὺς ἀρχινῶ μὲ τὰ βράχια... Κατὰ τὰ σκίνια αὐτοῖ, κατὰ τὰ πρινάρια ἐγώ... Τῶκοψαν κουμπούρι... κ' ἐλάκκησαν, κ' ἀκόμα λακκοῦν... Πίστεψαν πὼς ἦτον στοιχειὸ ποὺ τοὺς κνήγησε. Τρέχω, ἤῤα τὴ μανοῦ μου, καὶ τὸ βά-

λαμε στὰ πόδια γιὰ δῶ. Καὶ νά μας, ἦρθαμε... ἝΑἰ
δὲν φοβοῦμαι τὰ κρούσματα, θειὰ Μαχώ!

Κι' ἀφοῦ εἶπε ταῦτα, ὁ Σταμάτης τὸ παπαδοπαίδι,
τ' ἀγιοπαίδο, ἦρπασε τὴν φλάσκαν τὴν γεμάτην νερόν,
καὶ τὴν ἄδειασε σχεδὸν ὅλην διὰ τὰ ξεδιψάση... Εἶτα
ἐξηπλώθη πρηνής, παρὰ τὸ κατώφλιον τῆς θύρας, καὶ
ἤρχισε νὰ ροχαλίζη ἀκόμη πρὶν κοιμηθῆ.

ΤΕΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ:	
Ἡ ζωὴ του καὶ τὸ ἔργο.	7
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ	31
Η ΣΥΝΤΕΚΝΙΣΣΑ	137
ΤΑ ΚΡΟΥΣΜΑΤΑ	151

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ", Α. Ε.
ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ, ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ 44

